

Ungdomsrån

En kartläggning av nuläge och utveckling

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Författare: Anna Öström och Sara Jonsson

ISSN 1100-6676
urn:nbn:se:bra-1020

© Brottsförebyggande rådet 2021

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, e-post info@bra.se, www.bra.se

Ungdomsrån

En kartläggning av nuläge och utveckling

Rapport 2021:19

Förord

Ungdomar som rånar andra ungdomar har, enligt både statistiken över anmälda brott och självrapporteringsstudier, ökat i Sverige under senare år. För att brottsförebyggande aktörer ska kunna sätta in rätt åtgärder mot den här typen av kriminalitet behövs kunskap. I rapporten redovisas utvecklingen av rån mot unga personer under 18 år över tid, geografisk fördelning avseende brottsplatser samt de misstänkta och brottsutsattas boende. Den beskriver också vilka som misstänks och vilka som utsätts, karaktären på brotten och ungdomars erfarenheter av personrån.

Rapporten har författats av utredarna Anna Öström (projektledare) och Sara Jonsson. I projektgruppen ingick även utredare Max Lundin, som tagit fram underlag till rapporten, och utredare Maria von Bredow, som genomfört intervjuer. Uppstarten av projektet ansvarade utredare Linnea Littman för. Projektgruppen har under 2021 regelbundet träffat en referensgrupp för att diskutera uppkomna frågor och resultat längs vägen. Referensgruppen har varit till stor hjälp i arbetet om ungdomsrån och medverkande var Jonas Mårtensson, polis (Polismyndighetens ungdomsgrupp, Stockholm), Erik Nordstrand, projektledare (Kompetenscenter barn och unga, Stockholms stad), Ing-Mari Larsson, samtalsbehandlare (Stödcentrum, Eskilstuna kommun), Ola Ahlbeck, handläggare för ungdomstjänst (Socialförvaltningen Centrum, Göteborgs stad), Karin Lejefors, kammaråklagare (Åklagarkammaren, Norrköping), Rickard Ekberg, gruppchef för ungdomsutredningar (Polismyndigheten, Malmö), Jonas Öberg, utredare (Brå) och Katharina Tollin, enhetsråd (Brå).

Rapporten har granskats av professor Marie Torstensson Levander och docent Manne Gerell vid institutionen för kriminologi vid Malmö universitet samt professor Torbjörn Forkby vid institutionen för socialt arbete vid Linnéuniversitetet i Växjö. Avslutningsvis vill vi tacka de intervjupersoner som bidragit till att möjliggöra den här rapporten.

Stockholm i december 2021

Kristina Svartz
Generaldirektör

Anna Hansson
Enhetschef

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	10
Brås bedömning.....	17
Inledning.....	19
Syfte och frågeställningar	20
Avgränsningar och definitioner.....	20
Metod och material.....	21
Tidigare studier.....	23
Disposition	29
1. Ungdomsrånens utveckling 2008–2020.....	31
Antalet anmälda rån mot personer under 18 år har ökat	32
De anmälda personrån drabbar framför allt unga	33
Ökning av anmälda ungdomsrån i storstadskommunerna.....	34
Utvecklingen i Stockholm, Göteborg och Malmö.....	36
Andelen anmälda ungdomsrån med skjutvapen minskar.....	37
Allt fler misstänkta under 21 år	38
Även den självrapporterade utsattheten har ökat	39
Skolenkäter visar på ökad utsatthet för rån.....	41
Vissa förändringar i sammansättningen av vilka som utsätts.....	43
Få elever uppger att de har genomfört ett rån.....	45
Oro för att utsättas för rån har ökat bland ungdomar	46
Genomgången tyder på en faktisk ökning av ungdomsrånen.....	47
2. Platser för ungdomsrånen	49
Flest rån i storstadskommunerna	49
Fler rån och på fler platser än tidigare.....	51
Många rån i köpcentrum, kollektivtrafik och skolor	56
3. Vem misstänks för rån och vem blir utsatt?.....	57
Antal misstänkta och målsägare har ökat	57
Två tredjedelar av de misstänkta har utländsk bakgrund	58
Nästan var fjärde misstänkt har blivit misstänkt flera gånger	59

Misstänkta och målsägare bor i olika områden	60
Områden med särskild hög koncentration av misstänkta.....	61
4. Hur går ungdomsrånen till?	64
Rån sker oftast efter skoltid på en offentlig plats utomhus	65
Pojkar rånar andra pojkar	66
Oftast två eller tre pojkar som rånar en ensam ungdom	67
Misstänkta pojkar och brottsutsatta känner sällan varandra.....	68
Mobiltelefoner, kläder och hörlurar är vanliga byten.....	69
Direkt konfrontation är det vanligaste tillvägagångssättet	70
Andelen rån med vapen har minskat och maskering har ökat.....	72
Två tredjedelar blir hotade i samband med rånet.....	73
I närmare tre av fem rån utövas någon form av våld	74
Maktutövning och förnedringsinslag i vissa rån	75
Alkohol och narkotika är ingen tydlig del av rånen	80
Motiven till rån är pengar, spänning, status och konflikter	80
Att utsättas för ett rån är en traumatisk upplevelse.....	83
Skuld och skam hos både brottsutsatta och gärningspersoner	85
5. En delvis annan karaktär på rånen när flickor är misstänkta.....	88
Kraftig ökning av misstänkta flickor 2017–2019.....	89
Flickor rånar andra flickor	89
Flest antal misstänkta när pojkar och flickor rånar.....	90
Misstänkta flickor är kända för de brottsutsatta.....	91
Misstänkta flickor är ofta under 15 år	91
Förledande strategier vanligt bland misstänkta flickor	92
Fyra av fem rån fullbordas.....	92
Inte vanligt med vapen när enbart flickor misstänks för rån	93
De flesta brottsutsatta utsätts för verbala hot	94
Flickor använder ofta mycket våld i samband med rån	95
Makt och förnedring karaktäriserar misstänkta flickors rån.....	96
Mest narkotika när misstänkta är både flickor och pojkar	99
Bakomliggande konflikter är ett vanligt motiv till rånen	99
6. Diskussion och bedömning.....	101

Referenser	108
Bilageförteckning	112
Bilaga 1 Tillvägagångssätt.....	113
Bilaga 2 Brottsplatser.....	121
Bilaga 3 Bostadsområden.....	125
Bilaga 4 Tillgängligt stöd och riktade åtgärder	127
Bilaga 5 Tillgänglighetsanpassade kartor.....	128

Sammanfattning

Den här rapporten visar att både antalet anmälda rån mot personer under 18 år, och den självrapporterade utsattheten för rån bland ungdomar, har ökat under senare år. År 2020 minskade antalet anmälda ungdomsrån något, troligtvis till följd av covid-19-pandemin. Minskningen har dock endast skett i storstäder och storstadsnära kommuner. I övriga landet har antalet anmälda rån fortsatt att öka. Det framgår också att allt fler ungdomar uppger att de känner oro för att utsättas för rån, och ökningen är särskilt tydlig bland pojkar.

Personrån är ett allvarligt brott, och utvecklingen är oroande. Det finns en stor variation av hur ungdomsrånen går till. I vissa fall förekommer varken uttalade hot eller våld, medan det i andra fall förekommer såväl uttalade hot, våld och vapen som maktutövning och förnedringsinslag. Många ungdomar som utsätts för rån påverkas därför inte bara ekonomiskt av brottet, utan även psykiskt och fysiskt. I rapporten framgår exempelvis att ungdomar kan ha svårt att sova, inte vill gå ut eller vistas på vissa platser samt har behov av läkarvård efter att de har blivit rånade.

Det finns behov av att följa utvecklingen av personrån bland unga och denna kartläggning ger en uppdaterad bild av utvecklingen och den geografiska fördelningen. I rapporten beskrivs även vilka som misstänks och vilka som utsätts för rån, ungdomsrånens karaktär samt ungdomars erfarenheter av rån. Det finns mycket forskning inom området, och Brå följer regelbundet utvecklingen av personrån. Det var dock drygt 20 år sedan Brå gjorde en särskild studie om ungdomsrån, och den studien handlade om ungdomar som rånar ungdomar i Malmö och Stockholm.

Denna studie bygger på uppgifter från Brås kriminalstatistik, registerdata- och geografiska data från Polismyndigheten och SCB samt enkätundersökningar om utsatthet och delaktighet i personrån riktade till ungdomar. I studien ingår även en granskning av förundersökningar som rör ungdomsrån samt intervjuer med unga gärningspersoner, brottsutsatta och föräldrar till brottsutsatta.

Antalet anmälda ungdomsrån har ökat i hela landet

Från och med 2008 särredovisas rån mot person under 18 år i kriminalstatistiken. År 2008 anmäldes 1 541 rån mot person under 18 år,

vilket motsvarar 80 rån per 100 000 invånare under 18 år. Antalet anmälda rån mot person under 18 år minskade mellan 2009 och 2013, för att sedan ligga på en relativt jämn nivå fram till 2016. Därefter ökade antalet anmälda rån kraftigt. År 2019 anmäldes 2 489 rån vilket motsvarar 114 rån per 100 000 invånare. År 2020 minskade antalet anmälda rån mot person under 18 år till 2 186, vilket motsvarar 100 rån per 100 000 invånare under 18 år.

Under senare år är ökningen av ungdomsrånen särskilt tydlig i storstäder och storstadsnära kommuner, där antalet anmälda rån mot person under 18 år gått från 86 rån per 100 000 invånare 2016 till 186 rån per 100 000 invånare 2019. Studerar man däremot den relativa utvecklingen sedan 2008 har ökningen varit störst i mindre städer/tätorter och i landsbygdskommuner där de anmälda ungdomsrånen per 100 000 invånare 2019 var dubbelt så många som 2008.

Den självrapporterade utsattheten för rån har också ökat

De självrapporteringsstudier som Brå regelbundet genomför, visar också att personrån bland unga ökat under senare år. I Nationella trygghetsundersökningen (NTU) uppgav 3,3 procent av ungdomar i åldersgruppen 16–19 år att de utsatts för rån 2019 jämfört med 1,5 procent 2016. I Skolundersökningen om brott (SUB) uppgav 2,8 procent av eleverna i årskurs nio 2019 att de utsatts för rån, jämfört med 2,4 procent 2015. Även Stockholmsenkäten visar på en ökad självrapporterad utsatthet för rån bland ungdomar.

Den senaste tidens relativt kraftiga ökning, av både antalet anmälda rån mot person under 18 år och ungdomars självrapporterade utsatthet för rån, talar för att det i huvudsak handlar om en faktisk ökning av ungdomsrånen och inte en förändring i anmälningsbenägenheten.

Självrapporteringsstudierna visar att ökningen av utsatthet för rån framför allt gäller pojkar. Sammansättningen av vilka ungdomar som uppger att de utsatts för rån har också förändrats. I SUB har andelen utsatta elever ökat bland dem vars båda föräldrar har universitetsutbildning, båda föräldrarna har arbete samt bland dem som kommer från familjer som inte har svaga ekonomiska resurser. Samtidigt har andelen utsatta minskat bland de elever där minst en förälder inte har universitetsutbildning, minst en förälder saknar arbete och bland de som kommer från familjer med svaga ekonomiska

resurser. Fortfarande är dock andelen som uppger att de utsatts för rån störst bland de elever som kommer från familjer med svaga ekonomiska resurser.

I både SUB och NTU ser man en ökning sedan 2015/2016 av andelen unga med svensk bakgrund som anger att de utsatts för rån det senaste året. När det gäller unga med utländsk bakgrund varierar andelen mer mellan åren, vilket gör det är svårt att bedöma om det finns någon trend i utvecklingen.

När det kommer till utsattheten totalt sett utifrån svensk respektive utländsk bakgrund skiljer sig resultaten åt i de båda undersökningarna. I SUB är andelen som angivit att de utsatts för rån fortfarande större bland elever med utländsk bakgrund än bland elever med svensk bakgrund, även om skillnaden har minskat. I NTU är förhållandet det omvända; sedan 2018 är den andel som uppger att de utsatts för rån större bland ungdomarna med svensk bakgrund än bland ungdomarna med utländsk bakgrund.

Oro för att utsättas för rån har ökat bland ungdomar

En allt större andel unga känner oro för att utsättas för rån enligt NTU. År 2021 var andelen, som uppgav att de mycket eller ganska ofta oroar sig över att utsättas för personrån, 18 procent i åldersgruppen 16–19 år. År 2017 kände 14 procent en oro att utsättas för rån.

Det är en något större andel flickor som uppger att de mycket eller ganska ofta känner oro för att utsättas för rån jämfört med pojkar (19 procent respektive 16 procent 2021). Likaså är det en större andel med svensk bakgrund som ofta känner oro för att utsättas för rån, jämfört med de med utländsk bakgrund (19 procent jämfört med 15 procent år 2021).

En av fem avstår från att medverka i förundersökningen

I en av fem förundersökningar avstår brottsutsatta antingen från att medverka i förundersökningen, eller drar sig ur vid ett senare tillfälle. En anmälan har alltså i dessa fall gjorts, men någon gång under tiden som förundersökningen pågår väljer brottsutsatta att inte medverka. Drygt hälften av dessa har uttryckt rädsla efter att brottet har skett.

Av tidigare studier framgår att det är många ungdomar som inte anmäler när de blir utsatta för rån, men att anmälningsbenägenheten ökar när det förekommer våld i samband med rånet.

Flest rån sker i storstäder och storstadsnära kommuner

De flesta ungdomsrånen sker i storstäder och storstadsnära kommuner. Efter storstadskommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö är Helsingborg, Västerås, Haninge, Uppsala, Huddinge, Örebro, Nacka, Solna och Eskilstuna de kommuner som har haft flest ungdomsrån totalt sett under perioden 2015–2019. Om man istället tar hänsyn till befolkningmängden i kommunen är Solna den kommun som har haft flest ungdomsrån per 100 000 invånare under 18 år mellan de angivna åren. Utöver ovanstående kommuner är även Sundbyberg, Salem, Upplands-Bro, Landskrona och Järfälla kommuner med relativt många ungdomsrån i förhållande till befolkningmängden under perioden.

Ungdomsrånen sker vanligtvis efter skoltid mellan 15 och 22, i områden där det finns större köpcentrum och gallerior eller vid knutpunkter för kollektivtrafiken. I flera områden där många ungdomsrån sker, finns skolor och idrottsanläggningar. Gemensamt för de områden som drabbats extra hårt av ungdomsrån är att många ungdomar, och även många andra, rör sig och möts där. Många av rånen sker publikt i närheten av andra människor. När det gäller rån på skolområdet eller i närheten av skolan, sker rånen ofta kvällstid när ungdomar samlas där eller passerar skolgården på sin fritid.

En majoritet av misstänkta gärningspersoner är pojkar

Majoriteten av alla som misstänks för ungdomsrån är pojkar. Andelen misstänkta flickor har dock ökat, från 4 till 8 procent under perioden 2015–2019. Antalet unga misstänkta har ökat sedan 2016 i samtliga åldrar, men den största ökningen står de som är 15 år och 16 år för. Två tredjedelar av de misstänkta 2015–2019 har utländsk bakgrund. När det gäller målsägarna är fördelningen den omvända, omkring tre fjärdedelar (77 procent) har svensk bakgrund.

Resultatet visar också att nästan var fjärde misstänkt har varit misstänkt för fler än ett ungdomsrån under perioden 2015–2019. Vidare begås ungefär hälften av alla ungdomsrån (där det finns en misstänkt) av en person som blivit misstänkt för rån mer än en gång.

Jämfört med de ungdomar som utsätts för rån bor de misstänkta ungdomarna oftare i områden med låg socioekonomisk status. I dessa bostadsområden är andelen med utländsk bakgrund i genomsnitt större än där den som rånas bor. Likaså är andelen som bor i hyreshus och andelen

med låg ekonomisk standard större. Vidare är andelen förvärvsarbetsande och andelen med eftergymnasial utbildning mindre. De områdena som har absolut flest misstänkta i förhållande till befolkningen finns i Göteborg (Hjällbo/Eriksbo), Malmö (Sorgenfri) och Södertälje (Fornhöjden).

Ungdomar rånas på mobiltelefoner, kläder och hörlurar

De brottsutsatta ungdomarna blir ofta av med ett flertal tillhörigheter vid rånen. Vanligast förekommande rånbyten är mobiltelefoner, kläder, kontanter och hörlurar. Mellan 2015 och 2019 syns dock en viss förändring. Under 2015 var mobiltelefoner, kläder och kontanter vanligast (i nämnd ordning). År 2019 var det däremot mer vanligt med trådlösa hörlurar än kontanter, och ungdomar blev av med dyra märkeskläder lika ofta som mobiltelefoner. När det gäller kläder är jackor det vanligaste bytet, men det handlar även om exempelvis kepsar, skärp och tröjor. Byten från ungdomsrånen säljs ibland vidare på etablerade köp-och-sälj-sidor på internet, sociala medier eller till butiker.

Pojkar rånar andra pojkar

När de misstänkta för ett rån är enbart pojkar är det framför allt andra pojkar som rånas. I det typiska rånet är det två eller tre pojkar som rånar en ensam pojke. I två tredjedelar av fallen är de misstänkta och de brottsutsatta helt okända för varandra, dvs. det finns sällan någon relation mellan de inblandade.

Det vanligaste tillvägagångssättet bland misstänkta pojkar är en direkt konfrontation. Detta innebär att de brottsutsatta konfronteras och relativt omgående uppmanas att lämna ifrån sig sina mobiltelefoner, hörlurar eller dylikt. Ett annat vanligt tillvägagångssätt är förledande strategier, vilket innebär att de misstänkta exempelvis inleder en konversation och sedan lurar iväg den som ska rånas till en plats där rånet sker.

Uttalade hot förekommer i två tredjedelar av förundersökningarna och då handlar det oftast om våld- eller dödshot. När misstänkta för ett rån är enbart pojkar förekommer någon form av våld i ungefär tre av fem förundersökningar både 2015 och 2019. I dessa fall handlar ungefär en tredjedel om knuffar och annat mildare våld och drygt hälften om slag och sparkar. I drygt en av tio förundersökningar blir de brottsutsatta grovt misshandlade.

Vapen förekommer i en tredjedel av samtliga förundersökningar när det är enbart pojkar som misstänks för rån, och i dessa fall är kniv det i särklass vanligaste vapnet. Vid en jämförelse mellan 2015 och 2019 framgår dock att andelen vapen minskat under perioden. Däremot har andelen som bär maskering ökat.

Maktutövning och förnedringsinslag i ungdomsrånen

Under senare år har det i mediabevakningen handlat relativt mycket om de så kallade *förnedringsrånen*. Det saknas dock en definition av vilka omständigheter som krävs för att avgöra *när* ett rån kan klassas som ett förnedringsrån. Det finns heller ingen juridisk definition av begreppet. Genomgången av förundersökningar visar dock att vissa rån karaktäriseras av en vilja att ytterligare skada, skrämra eller kränka de brottsutsatta. För att kunna analysera och beskriva den här typen av rån skapades sex olika kategorier av maktutövning och förnedringsinslag; övergrepp i rättssak, överdrivet våld, kontroll av de brottsutsatta, maktdemonstration med förnedringsinslag, fotografier och film samt verbala kränkningar.

När de misstänkta för ett rån är enbart pojkar visar resultatet att andelen rån med maktutövning och förnedringsinslag förekommer i drygt en tredjedel av förundersökningarna. Vid en jämförelse mellan åren 2015 och 2019 framkommer att andelen ungdomsrån med maktutövning och förnedringsinslag inte har ökat under perioden, snarare tyder resultaten på en minskning. Den vanligaste kategorin är *övergrepp i rättssak*, vilket handlar om att de misstänkta pojkarna hotar de brottsutsatta med olika konsekvenser om de anmäler brottet, eller inte drar tillbaka sin anmälan.

I förundersökningar med minst en misstänkt flicka förekommer maktutövning och förnedringsinslag i ungefär två tredjedelar av fallen. Den vanligaste kategorin är *maktdemonstration med förnedringsinslag*, som innebär att de brottsutsatta exempelvis tvingas ta av sig kläderna, pussa någons skor eller be om ursäkt för något. Det kan också handla om att misstänkta klipper av delar av håret på den som rånas, spottar på personen, tar en värdesak för att *"jävlas"* eller att de misstänkta genom rånet ska *"böta"* (straffa) någon.

Oro efter rån bland brottsutsatta och deras föräldrar

I närmare hälften av förundersökningarna anges att de brottsutsatta upplever rädsla och oro efter rånet. Flera intervjuade föräldrar till brottsutsatta

berättar också om rädsla och oro, hos både dem själva och deras barn, efter det rån som deras barn blivit utsatta för. De beskriver att deras barn exempelvis vill vara hemma tidigt på kvällarna, att de är rädda att stöta på någon av gärningspersonerna och att de till och med vill flytta. Flera av föräldrarna anger att de hade behövt mer stöd i sin föräldraroll, inte minst råd om hur de ska hjälpa sina barn på bästa sätt utan att ”förvärra något” eller ”göra det större än vad det är”.

Förutom rädsla och oro är det inte ovanligt att både de brottsutsatta och gärningspersoner upplever skuld och skam efter ett rån. Brottsutsatta kan skuldbelägga sig själva för att de varit på fel plats, haft märkeskläder på sig eller något annat som de tror kan ha påverkat att de blivit rånade. I intervjuerna med dömda gärningspersoner framkommer också reflektioner om skuld och skam.

En särskild granskning av misstänkta flickor

Som nämnts tidigare är det ovanligt att flickor misstänks för rån, men under perioden 2015–2019 har andelen ökat. I den här studien har därför samtliga förundersökningar, där minst en flicka finns med som misstänkt, granskats för den angivna perioden. Två tredjedelar av dessa förundersökningar tillhör polisregion Stockholm.

Den vanligaste förekommande åldersgruppen, när det är enbart flickor som misstänks för rån, är att samtliga misstänkta är *under 15 år*. När de misstänkta både är pojkar och flickor är det oftast en blandad åldersgrupp. I de förundersökningar där enbart flickor är misstänkta är det framför allt andra flickor som blir rånade. När det däremot är både pojkar och flickor som misstänks för rån är det framför allt andra pojkar som rånas, men mönstret är detsamma - när de misstänkta är övervägande flickor rånas i regel andra flickor, och tvärtom.

När minst en flicka misstänks för rån skiljer sig karaktären på rånen något, från de rån där det enbart är pojkar som misstänks. I två tredjedelar av fallen är de exempelvis *inte* okända för de brottsutsatta. Den som rånas kan vara en yttlig bekant, någon i skolan, en tidigare vän eller någon i bekantskapskretsen. Det mest förekommande tillvägagångssättet är förledande strategier, vilket innebär att misstänkta exempelvis lurar iväg de brottsutsatta till en plats där rånet sker.

Som nämns tidigare förekommer maktutövning och förnedringsinslag i en majoritet av de förundersökningar där minst en flicka är misstänkt för rån. Vidare förekommer uttalade hot i närmare tre av fyra förundersökningar, och någon form av våld i ungefär fyra av fem förundersökningar. När det gäller våld handlar det i närmare en fjärdedel av fallen om knuffar och annat mildt våld och i drygt hälften om slag och sparkar. En av fem brottsutsatta blir grovt misshandlade.

I ungefär en av åtta förundersökningar används fotografier och film i samband med rånerna, vilket är en betydligt större andel än när det endast är pojkar som misstänks för rån – då förekommer det endast i enstaka fall. Det händer att dessa fotografier och filmer sprids på sociala medier, och att de därefter används som bevismaterial i förundersökningarna.

Motiven till rånerna är pengar, spänning, status och konflikter

När det är enbart pojkar som misstänks för rån framstår motiven till rånerna framför allt vara pengar, status och spänning. Det förekommer också att misstänkta pojkar anger en bakomliggande konflikt eller en tidigare kränkning som motiv till ett rån. Konflikt som motiv är ännu mer tydligt i de rån där flickor finns med som misstänkta. Bakomliggande orsaker till rånet är ofta mobbning, svartsjuka, påstådd ryktesspridning eller att misstänkta retar sig på någon av någon anledning. Att status är ett motiv för misstänkta flickor kan kopplas till det överdrivna våldet samt den relativt höga förekomsten av maktutövning och förnedringsinslag i rånerna.

Brås bedömning

Detta är en kartläggning av ungdomsrånerna, och förhoppningen är att de kunskaper som presenteras i rapporten genererar en vidare diskussion om ungdomsrån, särskilt bland aktörer som arbetar med och nära ungdomar. Många ungdomar är oroliga för att utsättas för rån och konsekvenserna är allvarliga om man utsätts.

Studien visar att det finns ungdomar som begår rån i alla delar av landet. Det finns dock en överrepresentation av misstänkta ungdomar i socialt utsatta områden. Det talar för att diskussionen om resultat och åtgärder behöver länkas till den totala gängbrottsligheten som finns i vissa av dessa områden och den brottskultur som äldre förmedlar till yngre. Eftersom ungefär hälften av alla rån begås av en person som blivit misstänkt för mer än ett rån, och närmare en fjärdedel av de misstänkta ungdomarna har misstänkts vid mer

än ett tillfälle, ligger resultaten i linje med Brås studie om rån som ett strategiskt brott för en fortsatt kriminell karriär. Sammantaget talar detta för att rånerna måste förebyggas både på strukturell nivå, på samma sätt som övrig gängbrottslighet, och på individnivå, med riktade insatser från både socialtjänsten och polisen för de ungdomar som för första gången anmäls för rån.

Men även om samhällets insatser för ungdomarna är centrala, så är föräldrarna de som står ungdomarna närmast. Det är angeläget att föräldrarna får ett så bra stöd som möjligt när deras barn är på väg in i kriminalitet av detta slag, både för att stärka dem i deras föräldraroll och stödja dem och den övriga familjen i deras egen kris när ett barn utsätts, misstänks eller döms för rån. I de intervjuer som genomförts med föräldrar till brottsutsatta ungdomar framgår att nästintill samtliga saknar stöd i sin föräldraroll. För brottsutsatta ungdomar finns stöd genom exempelvis stödcentrum, men det kan vara värdefullt om kommunerna även ser över stödet och informationen till föräldrarna.

Enligt Polismyndigheten prioriteras ungdomsrånen genom exempelvis samverkan med andra aktörer, ökad närvaro, kameraövervakning och snabba utredningar om den som misstänks för rån är under 18 år. Brå skulle även vilja se att Polismyndigheten utreder ekonomin i rånerna, exempelvis försäljning av stöldgods via köp- och sälj-sidor och sociala medier. Det är också viktigt att få kunskap om vilka butikerna är som möjliggör ungdomsrånen genom att köpa stulet gods.

Utvecklingen bland misstänkta flickor är oroande, särskilt i Polisregion Stockholm. Därför blir en annan fråga för Polismyndigheten att ta med sig av resultaten, hur det kommer sig att Polisregion Stockholm står för två tredjedelar av ungdomsrånen där minst en flicka är misstänkt. Kan det handla om att ärenden registreras olika i landet när fler brott förekommer i samma ärende (till exempel misshandel, övergrepp i rättssak och rån), att Polisregionen är bättre än andra regioner att synliggöra flickorna som deltar i rånerna, eller speglar siffrorna reella skillnader i antalet flickor som misstänks för rån i olika regioner?

Resultaten indikerar att det förekommer mer våld i ungdomsrånen idag jämfört med den studie som gjordes av Brå i Malmö och Stockholm för 20 år sedan. Det skulle därför vara intressant med en studie om utvecklingen av misshandelsbrotten bland ungdomar, och att flickornas våldskapital i en sådan studie synliggörs.

Inledning

Ungdomsbrottsligheten är ständigt aktuell i den kriminalpolitiska debatten, och under senare år har framför allt ungdomars delaktighet i gängrelaterad brottslighet diskuterats. Det är lätt att få intrycket att brottsligheten bland ungdomar har ökat, men forskningen visar att den snarare har minskat generellt.¹ Däremot har anmälningarna av personrån mot unga under 18 år ökat kraftigt under senare år.²

Personrån innebär kortfattat att stjäla någon annans tillhörigheter genom hot eller våld.³ Även om rån bland ungdomar är en relativt liten del av den totala ungdomsbrottsligheten är det ett mycket allvarligt brott som kan påverka de brottsutsatta och deras familjer under lång tid efteråt. Personrån är numera dessutom ett av de vanligaste så kallade strategiska brotten bland pojkar, det vill säga de brott i deras debutlagföring som bäst predicerar en fortsatt högfrekvent brottslighet.⁴ Vissa av de ungdomar som rånar kommer alltså att utveckla en kriminell livsstil och fortsätta med brott i vuxen ålder.

Brå följer regelbundet personrånens utveckling genom kriminalstatistiken, Skolundersökningen om brott (SUB) och Nationella trygghetsundersökningen (NTU). Det var dock över 20 år sedan som Brå särskilt studerade utvecklingen vad gäller ungdomar som rånar andra ungdomar. Då belystes utvecklingen i Stockholm och Malmö i slutet av 1990-talet.⁵

---

¹ Se till exempel Brå (2018) *Kortanalys om brottsutvecklingen*. och Svensson, R. och Oberwittler, D. (2020). *Changing routine activities and the decline of youth crime: A repeated cross-sectional analysis of self-reported delinquency in Sweden, 1999-2017*.

² Kriminalstatistik, www.bra.se.

³ Brottsbalk (1962:700) 8 kap. 5§ lyder enligt följande: "Den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats på bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, dömes för rån till fängelse, lägst ett och högst sex år. Detsamma skall gälla om någon med sådant våld eller hot tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Är förfarandet som avses i första stycket med hänsyn till våldet, hotet eller omständigheterna i övrigt av mindre allvarlig art, dömes dock ej för rån utan för annat brott som förfarandet innefattar. Lag (1975:1395). 6 § Är brott som i 5 § sägs att anse som grovt, skall för grovt rån dömas till fängelse, lägst fyra och högst tio år.

⁴ Brå (2021). *Strategiska brott bland ungdomar på 2010-talet och faktorer av betydelse för att lämna ett kriminellt liv*.

⁵ Brå (2000). *Ungdomar som rånar andra ungdomar i Malmö och Stockholm*.

För att följa upp utvecklingen av personrån bland ungdomar initierade Brå 2020 den kartläggning av ungdomsrånen som presenteras i denna rapport. I detta inledande kapitel redogörs för studiens syfte och frågeställningar, avgränsningar och definitioner, metod och underlag, tidigare forskning som rör personrån och ungdomsbrottslighet samt rapportens disposition. I de efterföljande kapitlen presenteras resultaten och rapportens slutsatser.

Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande rapport är att ge en bild av utvecklingen av ungdomsrånen och den geografiska fördelningen av personrån bland unga under 18 år i Sverige. Syftet är också att beskriva brottens karaktär och ungdomars erfarenheter av personrån. En viktig del i detta har varit att lyssna på ungdomar som har erfarenhet av ungdomsrån, både i egenskap av brottsutsatta och som dömda gärningspersoner. Följande frågeställningar ligger till grund för rapporten:

1. Hur har antalet anmälda ungdomsrån utvecklats sedan 2008?
2. Hur förhåller sig de anmälda ungdomsrånen till ungdomars självrapporterade utsatthet och delaktighet i rån?
3. Vad utmärker områden där ungdomsrånen begås samt där de brottsutsatta respektive de misstänkta gärningspersonerna bor?
4. Hur ser karaktären på ungdomsrånen ut? Finns det skillnader utifrån kön på misstänkta?
5. Hur upplever och beskriver gärningspersoner och brottsutsatta sina erfarenheter av ungdomsrån?

Avgränsningar och definitioner

Den grupp som har studerats är personer under 18 år som har anmält att de har blivit utsatta för ett rån av minst en gärningsperson under 21 år. I de fall som begreppet *ungdomsrån* används i rapporten är det denna åldersgrupp som avses.

När det gäller ungdomsrånens utveckling har Brås officiella kriminalstatistik analyserats för perioden 2008–2020. Denna avgränsning i tid beror på att det är först från och med 2008 som det finns en uppdelning på rån mot personer över respektive under 18 år.

Kriminalstatistiken är värdefull men den har vissa begränsningar. Den visar exempelvis antalet anmälda rån och hur många som misstänkts eller lagförts⁶ för rån, vilket inte nödvändigtvis överensstämmer med antalet *faktiska* rån och *faktiska* gärningspersoner. Ett bra komplement till kriminalstatistiken är därför den självrapporterade utsattheten för brott och delaktighet i brott, men även den har sina begränsningar. Enkätundersökningar som mäter utsatthet lider ofta av problem med stora bortfall och det finns exempelvis en risk för under- respektive överrapportering. I undersökningar i skolor kan deltagandet också variera mellan skolor och elever.⁷

I rapporten redovisas resultat av en granskning av förundersökningar som rör ungdomsrån under perioden 2015–2019. Perioden 2015–2019 har också använts vid beskrivningar och analyser av platser för ungdomsrån samt vilka som rånar och vilka som rånas.

När misstänkta och målsägare anges utifrån svensk respektive utländsk bakgrund i rapporten används SCB:s definition av begreppen. Till utländsk bakgrund räknas utrikes födda samt inrikes födda med två utrikes födda föräldrar. Till svensk bakgrund räknas inrikesfödda med en inrikes och en utrikesfödd förälder samt inrikes födda med två inrikesfödda föräldrar.

Vidare kan nämnas att det i studien inte tagits hänsyn till individfaktorer som exempelvis psykisk ohälsa, diskriminering, händelser i livet och utanförskap för att förklara skillnaden i ungdomsrån mellan olika grupper. Föreliggande studie är framför allt en kartläggning av ungdomsrånen utifrån det underlag som anges i nästa avsnitt.

Metod och material

I föreliggande studie ingår uppgifter från Brås kriminalstatistik, register- och geografiska data från Polismyndigheten och SCB samt enkätundersökningar riktade till ungdomar. Studien omfattar även en granskning av förundersökningar gällande ungdomsrån samt intervjuer med unga gärningspersoner, unga brottsutsatta och föräldrar till brottsutsatta.

Registerdata från Polismyndigheten består av 6 520 ärenden som rör ungdomsrån åren 2015–2019. Polismyndighetens registerdata omfattar bland

---

⁶ I lagföringsstatistiken redovisas de personer som dömts för brott i tingsrätt, meddelats åtalsunderlåtelse eller godkänt ett strafföreläggande från åklagare.

⁷ Brå (2016). *Skolundersökningen om brott 2015. Om utsatthet och delaktighet i brott.*

annat uppgifter om var rånet har skett, tidpunkten för rånet, om det finns misstänka registrerade i ärendet samt bakgrundsinformation (så som ålder och kön) om målsägaren och eventuella misstänkta.

Information om svensk respektive utländsk bakgrund samt geografisk information om brottsplats och boendeområde har inhämtats från SCB. Den geografiska informationen har inhämtats på DeSO-nivå, vilket är SCB:s indelning av demografiska statistikområden. DeSO gör det möjligt att studera områden på en mindre geografisk nivå än exempelvis på kommunnivå. För att undersöka vad som utmärker områden där det sker många rån, eller där gärningspersoner respektive misstänkta bor, har även uppgifter om de demografiska och socioekonomiska förhållandena i samtliga DeSO:n inhämtats från SCB.⁸

För att se hur ungdomarna själva svarar på frågor kopplade till ungdomsrån och utsatthet används Nationella trygghetsundersökningen (NTU), Skolundersökningen om brott (SUB) och Stockholmsenkäten. I NTU finns frågor om man blivit utsatt för personrån samt om man känner oro för att utsättas för rån. I SUB och Stockholmsenkäten får elever i årskurs 9 och andra året på gymnasiet besvara frågor som beskriver både utsatthet och delaktighet i brott.

För att undersöka hur rånen går till har Brå granskat sammanlagt 935 förundersökningar som rör ungdomsrån, och som anmälts under perioden 2015–2019. Det var sammanlagt 220 förundersökningar som exkluderades, vilket exempelvis beror på att samtliga misstänkta gärningspersoner var 21 år eller äldre, brottsutsatt var 18 år eller äldre, rånet var påhittat, brottet hade skett utomlands, målsägaren tog tillbaka anmälan (till exempel för att bytet var borttappat och inte stulet) eller att det saknades alltför mycket information. Efter exkludering ingår sammanlagt 715 ärenden i analysen. Underlaget utgörs av 531 förundersökningar där de misstänkta enbart är pojkar, 83 där de misstänkta enbart är flickor och 101 där både pojkar och flickor är misstänkta för rån mot personer under 18 år.

De flesta ärenden rör åren 2015 och 2019, men i de fall som flickor finns med som misstänkta gärningspersoner vid rånen har samtliga ärenden för

---

⁸ De uppgifter som inhämtats gäller befolkningsstruktur, upplåtelseform (bostad), förvärvsdeltagande, utbildningsnivå och ekonomisk standard.

2015–2019 granskats. Detta för att få ett tillräckligt stort urval för att kunna genomföra en analys där flickor finns med som misstänkta gärningspersoner.

Förutom grundläggande information om anmälan⁹ har fokus för granskningen av förundersökningarna legat på tre övergripande områden: 1) misstänkta gärningspersoner, brottsutsatta och vittnen,¹⁰ 2) uppgifter om brottet¹¹ samt 3) genomförande av brottet.¹²

För en fördjupad bild av ungdomsrånen har sammanlagt 20 intervjuer med unga gärningspersoner, unga brottsutsatta och föräldrar till brottsutsatta genomförts. Fokus för intervjuerna har varit att lyssna till de ungas egna upplevelser och tankar om det de har varit med om. Deras berättelser ger en djupare förståelse för fenomenet ungdomsrån, både när det gäller de som utsätter andra unga och de som utsätts. Deras medverkan visar också hur viktigt det är att lyfta barns och ungas röster, även när det gäller svåra frågor. Citaten från intervjuerna i rapporten beskriver hur det såg ut i just dessa rån-situationer; de ger alltså en ögonblicksbild som illustrerar hur det kan se ut.

Avslutningsvis kan nämnas att studien är etikgranskad.¹³ Mer information om metod och material finns i bilaga 1.

Tidigare studier

Det finns många fält inom forskningen som rör ungdomar och kriminalitet. I detta avsnitt lyfts kortfattat tidigare forskning som rör brottsbelastning i olika samhällsgrupper och hur ojämlika livschanser, individuella faktorer och gruppdynamik kan påverka brottsbenägenheten. Därefter beskrivs kort vad tidigare studier visar när det gäller ungdomsrån samt brottsplatser och geografiska områden.

---

⁹ Till exempel datum för anmälan, vem som anmält brottet och brottskoder.

¹⁰ Till exempel antal misstänkta, antal målsägare, kön, om det finns vittnen för brottet och relationen mellan misstänkt och målsägare.

¹¹ Till exempel tidpunkt och plats för brottet, om rånet är fullbordat eller inte samt rånbyten.

¹² Till exempel hur rånet inleds, hur den misstänkta kommer över de brottsutsattas ägodelar samt förekomsten av uttalade hot, våld, maktutövning och förnedringsinslag.

¹³ Etikansökans nummer: 2020-03613. Beslutat 2020-09-26.

Skillnader i brottsbelastning mellan grupper i samhället

Av tidigare forskning framgår att det finns stora skillnader i kön, ålder, härkomst och social bakgrund när det gäller *lagförda* brott.¹⁴ Män och pojkar lagförs betydligt mer än kvinnor och flickor, brottslighet är vanligast i senare tonåren för att sedan avta med stigande ålder, personer med utländsk bakgrund lagförs i högre grad än de med svensk bakgrund, och bland lagförda personer finns en överrepresentation av personer som vuxit upp i resurssvaga hem. I åldersgruppen 15–24 år lagförs exempelvis de som växer upp i familjer med låga inkomster ungefär tio gånger oftare än de som växer upp i familjer med höga inkomster, och unga kvinnor som växer upp i låginkomstfamiljer lagförs i större utsträckning än unga män från höginkomstbakgrund, även när det gäller våldsbrott. De allra flesta som tillhör de beskrivna grupperna begår dock *inte* brott.

Även forskning om personer som är *misstänkta* för brott visar liknande resultat. I en nyligen publicerad rapport från Brå framkommer exempelvis att det är tre gånger så vanligt att misstänkas för brott bland de som är födda i Sverige och har två utrikesfödda föräldrar jämfört med de som är födda i Sverige och har två inrikesfödda föräldrar.¹⁵ Risker att misstänkas för brott minskar dock betydligt, men inte helt, när skillnader i åldersfördelning och vissa socioekonomiska faktorer beaktas.

Ojämlika livschanser och individfaktorer påverkar brottsbenägenhet

Forskningen har visat att socioekonomisk utsatthet skapar ojämlika livschanser. För ungdomar handlar det framför allt om olika förutsättningar att klara av skolan och att etablera sig på arbets- och bostadsmarknaden.¹⁶ Att misslyckas i skolan är exempelvis en av de enskilt största riskfaktorerna för att dömas för brott senare i livet.¹⁷ Även *vilken* skola ungdomar går i kan påverka risken att misslyckas i skolan och hamna i kriminalitet.¹⁸ I vissa skolor finns exempelvis en koncentration av elever med

---

¹⁴ Bäckman, O., Estrada, F., Nilsson, A. och Sivertsson, F. (2020). *Den ojämlika brottsligheten. Lagföringsutvecklingen i demografiska och socioekonomiska grupper 1973–2017.*

¹⁵ Brå (2021). *Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund.*

¹⁶ Se till exempel Bäckman, O., Estrada, F., Nilsson, A. och Sivertsson, F. (2020). *Den ojämlika brottsligheten. Lagföringsutvecklingen i demografiska och socioekonomiska grupper 1973–2017.* och Alm, S. och Estrada, F. (2018). *Future prospects, deprivation, and criminality – A longitudinal birth cohort study.*

¹⁷ Bäckman, O. och Nilsson, A. (2011). *Pathways to Social Exclusion – A Life course study.* och Bäckman, O. (2017). *High school Dropout, Resource attainment, and Criminal convictions.*

¹⁸ Sandahl, J. (2021). *Juvenile Crime in Context. The Significance of School Affiliation.*

låga framtidsförhoppningar, vilket i sin tur kan påverka hur attraktiva olika alternativ framstår för unga.

Samtidigt avstår de allra flesta ungdomar med sämre livschanser från att begå brott. Forskning visar att det finns individuella egenskaper hos unga som ökar risken för att begå brott, särskilt om de exponeras för kriminogena miljöer.¹⁹ Det gäller exempelvis egenskaper som hög grad av impulsivitet, låg problem-lösningsförmåga, antisocialt beteende och brottstillåtande attityder.²⁰ Även grupppryck, vänners moral samt maskulinitetsnormer har betydelse.²¹ Av en brittisk intervjustudie med unga män som rånade andra ungdomar i Skottland framkommer exempelvis att brotten framför allt är ett uttryck för maskulinitet och grupptillhörighet, där syftet är att inge respekt bland andra ungdomar.²²

I en svensk intervjustudie, om ungdomars kriminalitet och beteendemönster i några av Göteborgs förorter, kopplas ungdomsrån samman med en känsla av revansch eller en makthandling.²³ Rånet blir en slags symbolisk handling i syfte att visa styrka och överlägsenhet. Det framkommer också att rån kan vara ett sätt för grupper som befinner sig i ekonomiskt svåra situationer att uppnå sådant som eftersträvas i samhället generellt, exempelvis en dyr jacka eller mobiltelefon.

Rån mellan ungdomar ökar (igen)

Som nämns inledningsvis, och som redovisas i kommande resultatkapitel, har de anmälda rånen bland ungdomar ökat kraftigt under senare år. En liknande utveckling syntes också i slutet av 1990-talet. Mellan exempelvis 1998 och 1999 ökade antalet anmälda personrån i landet med 20 procent,

---

¹⁹ Brå (2009). *Orsaker till brott bland unga och metoder att motverka kriminell utveckling. En kunskapsinventering.*

²⁰ Se till exempel Wikström, P-O. H., Oberwittler, D, Trieber, K. och Hardie, B. (2012). *Breaking Rules. The Social and Situational Dynamics of Young People's Urban Crime.*, Sariaslan, A., Larsson, H., D'Onofrio, B., Långström, N., och Lichtenstein, P. (2014). *Childhood family income, adolescent violent criminality and substance misuse: quasi-experimental total population study.* och Brå (2017). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015.*

²¹ Se till exempel Hirtenlenher, H. och Schulz, S. (2020). *Deterrence and the Moral Context: Is the Impact of Perceived Sanction Risk Dependent on Best Friends' Moral Beliefs?* och Briggs, D. (2008). *Robbery careers: desistance attempts.*

²² Harding, S., Densley, J., Deuchar, R. och McLean, R. (2019). *A typology of street robbery and gang organization: insight from a qualitative research in Scotland.*

²³ Forkby, T. och Liljeholm Hansson, S. (2011). *Kampen för att bli någon.*

varav de flesta kunde hänföras till rån mellan ungdomar.²⁴ Ökningen av ungdomsrånen bedömdes bero på både en faktisk ökning, en ökad anmälningsbenägenhet och att brottet började rubriceras som ”rån” istället för ”stöld” av Polismyndigheten.

Tidigare studier visar att de misstänkta ofta är pojkar i åldern 15–17 år, födda utomlands och bosatta i socioekonomiskt utsatta bostadsområden.²⁵ De är vidare ofta flera stycken och okända för de brottsutsatta. De som blir rånade är ofta i samma ålder som de misstänkta, födda av två svenskfödda föräldrar och bosatta i mer välbeställda områden. Att utlandsfödda ungdomar är underrepresenterade bland de brottsutsatta anses framför allt bero på en mindre anmälningsbenägenhet inom gruppen, vilket även gäller flickor.

Studier, som bygger på uppgifter om självskattad utsatthet för brott genom Nationella trygghetsundersökningen (NTU) och Skolundersökningen om brott (SUB), visar att de viktigaste riskfaktorerna bland ungdomar för att utsättas för personrån är att bo i en storstad, att själv ha varit åtalad för brott samt att ha en lägre utbildnings- och inkomstnivå.²⁶ Det finns således en viss grad av överlappning mellan att vara utsatt och att vara gärningsperson. Samtidigt har den absoluta merparten (cirka 90 procent) av de ungdomar som uppger utsatthet för rån inte själva hotat någon för att få värdesaker. Andelen som utsatts för rån var vidare klart större bland elever som uppgav att de ofta blivit mobbade än bland de som angav att de aldrig blivit mobbade.

Få ungdomar anmäler om de utsätts för ett rån

I förhållande till den vuxna befolkningen anmäler få unga om de blivit utsatta för ett personrån. Olika studier visar att det handlar om mellan

---

²⁴ Brå (2000). *Ungdomar som rånar andra ungdomar i Malmö och Stockholm*.

²⁵ Se till exempel Polismyndigheten (2020). *Rapport personrån. Uppdrag angående ökande problematik med personrån riktade mot brottsoffer under 18 år*. och Brå (2016). *Personrån. En studie om vilka som utsätts, om brotten samt om riskfaktorer för rån bland unga*.

²⁶ Brå (2016). *Personrån. En studie om vilka som utsätts, om brotten samt om riskfaktorer för rån bland unga*.

ungefär 20–50 procent.²⁷ Motsvarande för den vuxna befolkningen är över 50 procent.²⁸

När ungdomar rånar andra ungdomar polisanmäls framför allt rån där våld förekommer.²⁹ Det framgår vid jämförelser mellan anmälda rån och självskattade enkätundersökningar. I studien om ungdomsrån i Stockholm och Malmö användes våld i drygt hälften av de anmälda rånen 1995 och i cirka en tredjedel av de rån som anmäldes 1999.

I en kortanalys från Brå har man konstaterat att omständigheterna kring brott är mest avgörande för sannolikheten att anmäla.³⁰ Av fyra studerade brottstyper; personrån, misshandel, hot och sexualbrott, är personrån den brottstyp där anmälningsbenägenheten är högst. Andra omständigheter som ökar anmälningsbenägenheten är om det är fler gärningspersoner, och om brottet sker i de brottsutsattas bostadsområde. Faktorer som minskar benägenheten att anmäla ett brott är om gärningspersonerna eller de brottsutsatta är unga.

Andra förklaringar till att många inte polisanmäler de brott som de utsätts för, eller att de senare försöker ta tillbaka sin anmälan, kan hämtas i både svensk och internationell forskning.³¹ Det kan handla om rädsla för hot och våld, bristande förtroende för myndigheter, att brottet inte anses vara särskilt allvarligt, uppfattningen att polisen inte kan göra något, känslan av att en polisanmälan inte ger ett önskat resultat, att det inom vissa miljöer finns en uppfattning om att man inte ”golar” (om man anmäler får man dåligt rykte), lojalitet med gärningspersonen, egna negativa erfarenheter av polisen eller rykten om dåligt bemötande. Ofta är det en kombination av nämnda orsaker.

---

²⁷ Brå (2018). *Skolundersökningen om brott 2017. Om utsatthet och delaktighet i brott.*, Baumer, E. P. och Lauritsen, J. L. (2010). *Reporting crime to the police, 1973–2005: a multivariate analysis of long-term trends in the National Crime Survey (NCS) and National Crime Victimization Survey (NCVS).* och Brå (2000). *Ungdomar som rånar andra ungdomar i Malmö och Stockholm.*

²⁸ Brå (2017). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015.* och Brå (2016). *Personrån. En studie om vilka som utsätts, om brotten samt om riskfaktorer för rån band unga.*

²⁹ Brå (2000). *Ungdomar som rånar andra ungdomar i Malmö och Stockholm.*

³⁰ Brå (2021). *Anmälningsbenägenhet vid fyra typer av brott. En statistisk analys av skillnader i anmälningsbenägenhet.*

³¹ Se till exempel Clayman, S. och Skinns, L. (2012). *To snitch or not to snitch? An exploratory study of the factors influencing whether young people actively cooperate with the police.*, Westmarland, L. (2013). *Snitches get stitches: US homicide detectives ethics and morals in action.*, Gerell, M. och Hallin, P. (2019). *Krokbäck – ett bostadsområde med många ansikten och stora möjligheter.*, Brå (2019). *Tystnadskulturer. En studie om tystnad mot rättsväsendet.* och Brå (2018) *Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden.*

Rån sker ofta på gator och torg

Av den tidigare nämnda studien i Malmö och Stockholm är de vanligaste platserna för rån mellan ungdomar gator och torg, kollektivtrafiken samt parker och andra mer ödsliga platser.³²

När det gäller brottsplatser och personrån (dvs. inte enbart ungdomsrån) visar en studie över rån i Malmö under perioden 2006–2015 att det är en hög sannolikhet att det sker ytterligare ett rån i närheten av en plats där det tidigare skett ett rån.³³ Det gäller exempelvis tågstationer, bankomater, snabbmatsrestauranger och parker. Många gånger sker ett andra rån i närheten av den tidigare platsen 1–2 dagar efter det första, vilket kan indikera att det är frågan om samma gärningsperson. När det gäller rån vid busshållplatser är omgivningen runt busshållplatsen viktig, dvs. vilka ställen som ligger i närheten och om de besöks av många eller få människor.

Viktigt att studera mindre geografiska områden för att förstå brott

När det gäller brott och otrygghet i vissa områden har forskningen ifrågasatt hur bostadsområden bör definieras.³⁴ Frågan är om det är meningsfullt att utgå från exempelvis Polismyndighetens sammanställning av utsatta och särskilt utsatta områden för att förstå alla typer av brott och otrygghet, inte minst på grund av de stora skillnaderna i invånarantal mellan dessa områden.³⁵ Ett större bostadsområde består dessutom sällan av ett enda gemensamt socialt sammanhang, utan snarare av många mindre. Dessutom spelar ekonomisk och social utsatthet, heterogenitet, trångboddhet och stor omflyttning (vilket präglar utsatta och särskilt utsatta områden) inte så stor roll om hänsyn tas till den låga kollektiva förmågan i dessa områden.³⁶ Det finns därför mycket som talar för att samhälleliga insatser i större utsträckning bör fokusera på att stärka invånarnas kollektiva förmåga och

---

³² Brå (200). *Ungdomar som rånar andra ungdomar i Malmö och Stockholm*.

³³ Rasmussen, M. och Helbich, M. (2020). The Relationship between Near-Repeat Street Robbery and the Environment: Evidence from Malmö, Sweden.

³⁴ Gerell, M. (2017). *Neighborhoods without community. Collective efficacy and crime in Malmö, Sweden*.

³⁵ Ett exempel som anges är Rinkeby-Tensta (klassat som ett särskilt utsatt område) där det bor ca 35 000 invånare, och Seved i Malmö (klassat som ett särskilt utsatt område) där det bor ca 5 500 invånare.

³⁶ Kollektiv förmåga definieras som en kombination av tillit och gemensamma förväntningar om att agera för det allmännas bästa, och kan ses som en form av socialt kapital som är särskilt viktig i relation till brott, oordning och otrygghet.

även studera mindre geografiska platser (till exempel gatan, gården eller kvarteret) med 1 000 invånare eller färre, snarare än större bostadsområden.

Ett ökat lokalt fokus är också relevant eftersom tidigare forskning har visat att brott inte fördelar sig slumpmässigt geografiskt. Vissa platser har en hög koncentration av brottslighet som ofta är bestående över tid. Sådana platser brukar kallas *hot spots*.³⁷ Forskning visar att sambandet mellan antalet människor och brottsligheten i ett specifikt område är olika för olika typer av brott.³⁸ När det gäller personrån är rånerna tydligt koncentrerade till platser med mycket människor.

Disposition

Rapporten omfattar fem resultatkapitel samt ett avslutande kapitel för diskussion och bedömning. I de första tre av dessa kapitel redovisas analyser från statistiska data. Därefter presenteras resultaten av genomgången av förundersökningar och genomförda intervjuer. Rapportens är uppdelad i följande kapitel:

I det första kapitlet, *Ungdomsrånens utveckling 2008–2020*, redogörs för ungdomsrånens utveckling under perioden 2008–2020. I kapitlet redovisas antalet anmälda rån, andelen rån med skjutvapen, antalet misstänkta för rån under 21 år utifrån kriminalstatistiken samt resultat utifrån den självrapporterade statistiken i NTU, SUB och Stockholmsenkäten.

I det andra kapitlet, *Platser för ungdomsrånen*, beskrivs *var* de anmälda rånerna har skett och *vad* som utmärker dessa områden. Resultaten i det kapitlet och det efterföljande bygger på analyser av samtliga anmälda rån mot personer under 18 år som registrerats hos polisen under 2015–2020. I områdesanalyserna har framför allt DeSO använts.

I det tredje kapitlet, *Vem misstänks för rån och vem blir utsatt?*, ges en bild av vilka ungdomar som misstänks för rån samt vilka som utsätts. Resultaten bygger på uppgifter om misstänkta och målsägare som hämtats från Polismyndighetens statistik över samtliga anmälda rån mot person under 18 år under perioden 2015–2020. Uppgifterna har kompletterats med

---

³⁷ Se till exempel Sherman, L. (1995). *Hot Spots of Crime and Criminal Careers of Places*. och Sherman, L., Gartin, P. och Buerger, M. (1989). *Hot Spots of Predatory crime: Routine Activities and the Criminology of Place*.

³⁸ Gerell, M. (2021). *Does the Association Between Flows of People and Crime Differ Across Crime Types in Sweden?*

information från SCB om misstänkta respektive målsägares bakgrund och boendeområde (DeSO) samt demografiska och socioekonomiska förhållanden i dessa områden.

I det fjärde kapitlet, *Hur går ungdomsrånen till?*, beskrivs rånens karaktär utifrån ett slumpvis urval av förundersökningar där enbart pojkar misstänks för rån mot personer under 18 år, 2015 och 2019. Underlaget för kapitlet utgörs även av intervjuer med brottsutsatta och några av deras föräldrar samt med dömda gärningspersoner. I kapitlet redogörs exempelvis för hur rånerna går till, vanliga tillhörigheter som de brottsutsatta blir av med vid rånerna och om det förekommer uttalade hot, våld, maktutövning och förnedringsinslag i samband med rånerna.

I det femte kapitlet, *En delvis annan karaktär på rånerna när flickor är misstänkta*, ges en fördjupad bild av karaktären på de ungdomsrån där minst en flicka förekommer som misstänkt för rån. Det är relativt få flickor som misstänks, men den här gruppen behöver studeras särskilt. Detta mot bakgrund av att de anmälda rånerna där flickor förekommer som misstänkta gärningspersoner dels har ökat relativt kraftigt, dels skiljer sig i vissa avseenden mot de rån där enbart pojkar är misstänkta. Underlaget till detta kapitel är samtliga förundersökningar under hela perioden 2015–2019 där minst en flicka är misstänkt för rån.

1. Ungdomsrånens utveckling 2008–2020

I detta kapitel beskrivs ungdomsrånens utveckling under perioden 2008–2020 utifrån olika datakällor. Med ungdomsrån avses här rån mot personer under 18 år. Inledningsvis redovisas antalet anmälda rån, antal målsägare, antalet rån med skjutvapen samt antalet misstänkta för rån under 21 år enligt kriminalstatistiken. Antalet anmälda rån redovisas också i relation till befolkningmängden i de aktuella åldersgrupperna. Anledningen till att perioden studeras från och med 2008 är att det är först då som kriminalstatistiken innehåller uppgifter om rån mot personer under 18 år³⁹.

Därefter redovisas resultat från enkätundersökningar som visar ungdomars självrapporterade utsatthet för och delaktighet i rån. Resultaten kommer från Nationella trygghetsundersökningen (NTU), Skolundersökningen om brott (SUB) samt Stockholmsenkäten.⁴⁰

Ingen av dessa datakällor kan, på egen hand, ge en tillförlitlig bild av ungdomsrånens faktiska omfattning och karaktär. Anmälningstatistiken har bristen att den endast speglar de brott som faktiskt anmälts till polisen. Anmälningbenägenheten kan också variera över tid och se olika ut för olika grupper. Det finns också skäl att anta att mörkertalet är störst när det gäller mer lindriga rån, men att grövre rån i större utsträckning blir anmälda till polisen och alltså finns med i anmälningstatistiken.

Enkätundersökningar om utsatthet för brott har större förutsättningar att belysa den faktiska brottsligheten eftersom att även de rån som inte anmälts fångas upp. Men sådana undersökningar lider dock ofta av problem med stora bortfall. Bortfallet är särskilt stort bland unga, män och utrikes födda. Genom att redovisa och analysera både anmälningstatistiken och olika enkätundersökningar om utsatthet, är Brås förhoppning att ge en så välunderbyggd samlad bild av utvecklingen som möjligt.

---

³⁹ För perioden 1999–2007 finns endast uppgifter om antal anmälda personrån. Innan 1990 finns endast uppgifter om anmälda bankrån, postrån, butiksrån, värdetransportrån, rån mot värdebefordran och samtliga rån.

⁴⁰ Brå har gått igenom andra lokala enkäter som berör ungdomars levnadsvanor och ungdomsbrottslighet. Dessa har dock inte inkluderats i rapporten på grund av att ingen av dessa berör utsatthet och delaktighet i rån specifikt.

Slutligen bör påpekas att samtliga statistikällor för år 2020 måste tolkas med försiktighet. Detta eftersom spridningen av covid-19 tog fart i början av 2020 i Sverige. Till följd av pandemin fanns restriktioner och rekommendationer om bland annat social distansering, hemarbete och till viss del hemundervisning för elever i skolan. Dessa samhällsförändringar kan påverka brottsligheten, vilket bland annat kan få konsekvenser vad gäller antalet anmälda brott. I analyser av pandemins effekter på brottsligheten framgår att personrån är en av de brottstyper som bedöms ha påverkats mest av pandemin.⁴¹ Pandemin kan även påverka bortfallet i enkätundersökningar, beroende på när i tiden enkätundersökningen genomfördes.

Antalet anmälda rån mot personer under 18 år har ökat

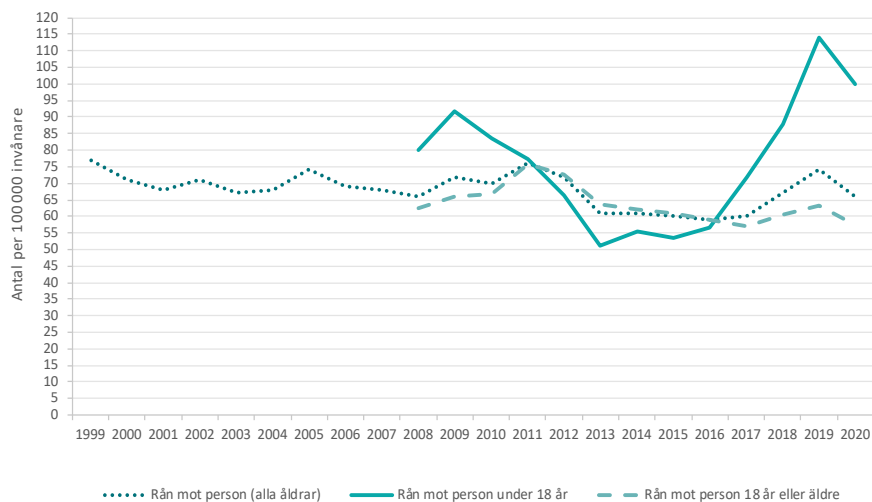
Under första delen av 00-talet låg antalet anmälda personrån totalt sett på en förhållandevis jämn nivå. Anmälningarna minskade sedan mellan 2011 och 2013, och låg därefter på en relativt stabil nivå fram till 2017 med cirka 60 anmälda personrån per 100 000 invånare. Sedan 2017 har antalet anmälda personrån återigen ökat. År 2019 anmäldes 7 653 personrån vilket motsvarar 74 anmälda rån per 100 000 invånare, vilket är 21 procent fler än året innan, men samtidigt på ungefär samma nivå som under början av 00-talet. År 2020 minskade antalet anmälda rån till 45 rån per 100 000 invånare, troligtvis till stor del som en följd av coronapandemin.

Från och med 2008 redovisas personrånen uppdelat på rån mot person under 18 år respektive 18 år eller äldre i kriminalstatistiken. År 2008 anmäldes 1 541 rån mot person under 18 år, vilket motsvarar 80 rån per 100 000 invånare under 18 år. Därefter minskade antalet anmälda rån mot person under 18 år och var som lägst 2013, för att sedan öka fram till 2019 då 2 489 rån anmäldes. Det motsvarar 114 rån per 100 000 invånare, vilket nästan är 30 procent fler än året innan och mer än dubbelt så många som under perioden 2013–2016. År 2020 minskade antalet anmälda rån mot person under 18 år till 2 186, vilket motsvarar 100 rån per 100 000 invånare under 18 år.

---

⁴¹ Brå (2021). *Tydliga tecken på att även pandemins tredje våg inverkat på de anmälda brotten under våren 2021.*

Figur 1. Antal anmälda personrån totalt (alla åldrar) per 100 000 invånare 1999–2020, samt antal anmälda rån mot personer under 18 år respektive 18 år eller äldre per 100 000 invånare i respektive åldersgrupp (<18 år och ≥ 18 år) 2008–2020.

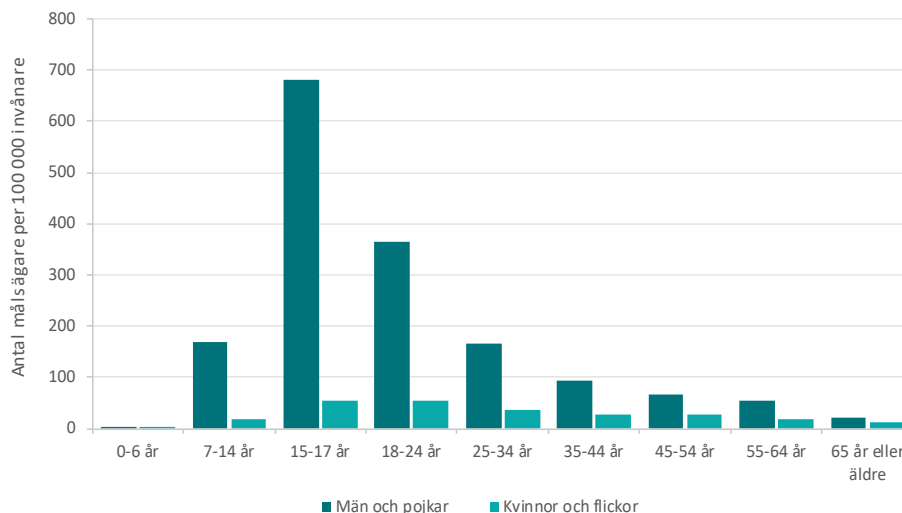
Källa: Kriminalstatistiken, Brå.

De anmälda personrånen drabbar framför allt unga

I relation till befolkningmängden under 18 år respektive 18 år och äldre är det tydligt att det under senare år är betydligt vanligare med anmälda personrån mot unga under 18 år. År 2019 och 2020 var det exempelvis drygt 80 procent fler anmälda rån mot personer under 18 år jämfört med mot personer 18 år eller äldre. Så har det däremot inte sett ut över tid. Mellan år 2012 och 2016 anmäldes det fler rån mot personer 18 år och äldre jämfört med mot personer under 18 år.

Även i statistiken över målsägare vid brottsanmälan framgår att det framför allt är unga som är målsägare vid anmälningar om personrån (se figur 2). År 2020 registrerades 180 flickor och 2 100 pojkar mellan 0–17 år som målsägare. Det fanns flest registrerade målsägare per 100 000 i befolkningen bland pojkar i åldersgruppen 15–17 år. Det var däremot relativt få som var över 35 år som registrerats som målsägare. Det är betydligt fler män och pojkar än kvinnor och flickor som registrerats som målsägare. Det gäller i alla åldersgrupper, men framförallt i de yngre åldersgrupperna. I åldersgruppen 15–17 år är det till exempel mer än 12 gånger så vanligt att pojkar är målsägare än flickor.

Figur 2. Antal registrerade målsägare per 100 000 i befolkningen (inom respektive åldersgrupp) för personrån uppdelat på kön och ålder, år 2020.

Källa: Brå.

Mellan år 2014 och 2020 ökade antalet målsägare mellan 7–14 år och 15–17 år både bland flickor och pojkar, om än från olika nivåer. Den tydligaste ökningen fanns bland pojkar i åldersgruppen 15–17 år.⁴²

Ökning av anmälda ungdomsrån i storstadskommunerna

Majoriteten av de anmälda ungdomsrånen sker i *storstäder och storstadsnära kommuner*⁴³. Det är också betydligt fler anmälda ungdomsrån i dessa områden än i resten av landet, sett till antalet invånare under 18 år i respektive område. Mellan 2016 och 2019 ökade antalet anmälda ungdomsrån i *storstäder och storstadsnära kommuner* kraftigt, från 86 till 186 rån per 100 000 invånare under 18 år. Ökningen sedan 2008 är dock inte lika kraftig eftersom nivån 2019 endast ligger något högre än nivån 2009. År 2020 minskade de anmälda rånen något, till 143 rån per 100 000 invånare, vilket troligtvis är en följd av covid-19 pandemin.

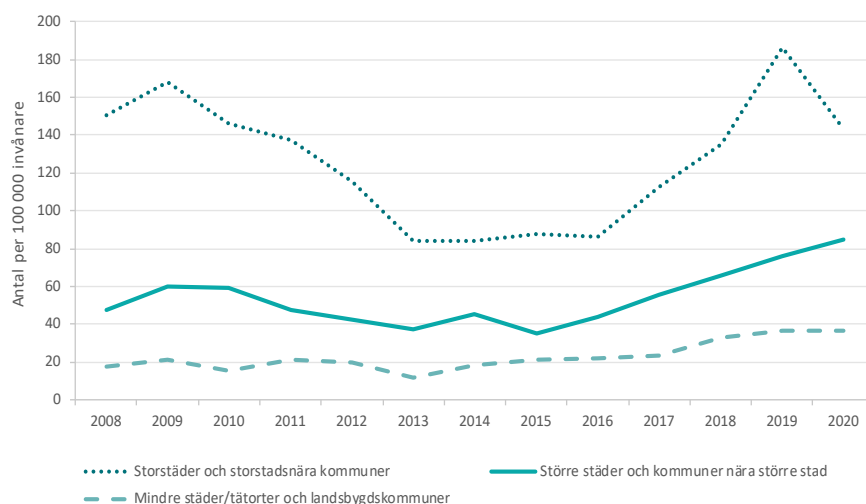
⁴² Brå (2021). *Målsägare vid brottsanmälan 2014–2020*.

⁴³ Definitionen bygger på SKR:s kommungruppsindelning. Till gruppen *storstäder och storstadsnära kommuner* räknas storstäder (kommuner med minst 200 000 invånare i kommunens centralort) samt pendlingskommuner nära storstad (kommuner med minst 40 procent utpendling till storstad eller storstadsnära kommun).

En ökning av antalet anmälda ungdomsrån per 100 000 invånare under senaste åren ses också i *större städer och kommuner nära större städer*⁴⁴ och i *mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner*.⁴⁵ Till skillnad från i storstäder och storstadsnära kommuner minskade däremot inte de anmälda rånen under 2020, utan ökade ytterligare något.

Figur 3. Antal anmälda rån mot personer under 18 år 2008–2020 per 100 000 invånare under 18 år, uppdelat på kommuntyp.

Källa: Kriminalstatistiken, Brå.

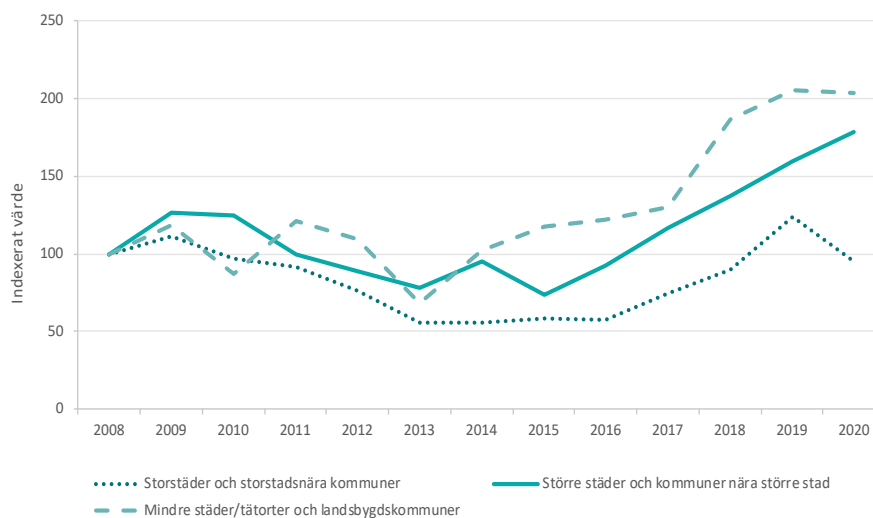
Studerar man däremot den relativa utvecklingen har ökningen varit störst i *mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner*. Figur 4 visar indexerade värden över antalet anmälda brott per 100 000 invånare med 2008 som bas. År 2020 var det indexerade värdet för *mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner* 204, vilket innebär att de anmälda ungdomsrånen blivit dubbelt så vanliga i dessa kommuner. Motsvarande siffra för *större*

⁴⁴ Definitionen bygger på SKR:s kommungruppsindelning. Till gruppen *större stad och kommuner nära större städer* räknas storstäder (kommuner med minst 50 000 invånare varav minst 40 000 invånare i den största tätorten), pendlingskommun nära större stad (kommuner där minst 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i en större stad) och lågpendlingskommun nära större stad (kommuner där mindre än 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i en större stad).

⁴⁵ Definitionen bygger på SKR:s kommungruppsindelning. Till gruppen *mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner* räknas mindre stad/tätort (kommuner med minst 15 000 men mindre än 40 000 invånare i den största tätorten), pendlingskommun nära mindre stad/tätort (kommuner där minst 30 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i annan mindre ort och/eller där minst 30 procent av den sysselsatta dagbefolkningen bor i annan kommun), landsbygdskommun (kommuner med mindre än 15 000 invånare i den största tätorten, lågt pendlingsmönster - mindre än 30 procent), landsbygdskommun med besöksnäring (landsbygdskommun med minst två kriterier för besöksnäring, dvs antal gästnätter, omsättning inom detaljhandel/ hotell/ restaurang i förhållande till invånarantalet).

städer och kommuner nära större stad är 78 procent. I storstäder och storstadsnära kommuner har antalet anmälningar per invånare ökat med 26 procent mellan 2008 och 2019, för att sedan minska med 23 procent mellan 2019 och 2020. I alla regioner minskade anmälningarna under mitten av den studerade perioden. Störst var nedgången i storstäder och storstadsnära kommuner, där antalet anmälningar per invånare 2013 och 2014 nästan var hälften så många som 2008 (44 procent).

Figur 4. Den relativa utvecklingen av antalet anmälda rån mot personer under 18 år 2008–2020, uppdelat på kommuntyp.

Källa: Kriminalstatistiken, Brå.

Utvecklingen i Stockholm, Göteborg och Malmö

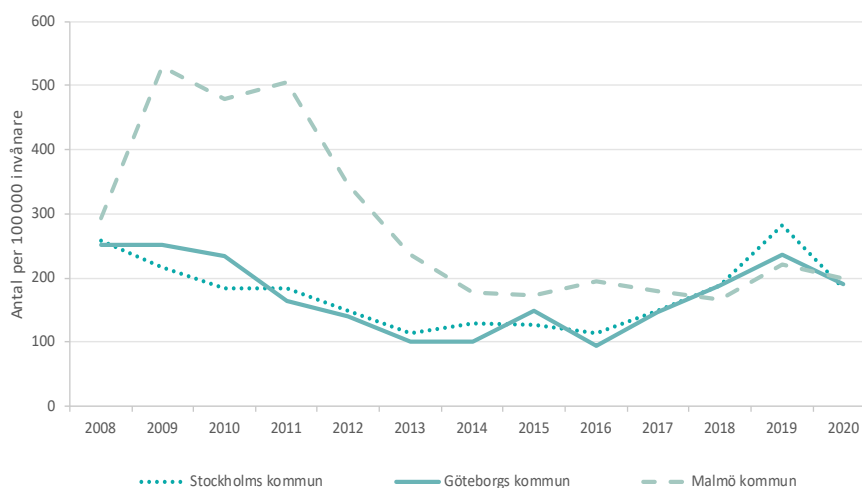
Utvecklingen av antalet anmälda ungdomsrån skiljer sig delvis åt mellan de tre storstadskommunerna. I både Stockholm och Göteborg minskade antalet anmälda ungdomsrån per 100 000 invånare under 18 år mellan 2008 och 2016. Därefter vände den nedåtgående trenden, och från och med 2016 ökade antalet ungdomsrån istället kraftigt i båda städerna.

I Malmö har utvecklingen sett annorlunda ut. Under 2009–2011 låg antalet anmälda ungdomsrån på en relativt hög nivå jämfört med Stockholm och Göteborg, för att därefter minska kraftigt.⁴⁶ Från 2014 låg antalet anmälda

⁴⁶ År 2005 inrättades den så kallade Rånkommissionen i Malmö. Syftet var att få bukt med det stora antalet personrån och väskryckningar i staden. Rånkommissionens arbete var enligt uppgift framgångsrikt och ledde

rån relativt stabilt, men fortfarande något över Stockholm och Göteborg. År 2018 var antalet anmälda rån per 100 000 invånare lika i samtliga tre storstäder. Liksom i Stockholm och Göteborg ökade antalet anmälda rån även i Malmö 2019. I samtliga tre städer minskade de anmälda rånen under 2020.

Figur 5. Antalet anmälda rån mot personer under 18 år per 100 000 invånare under 18 år 2008–2020 i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Källa: Kriminalstatistiken, Brå.

Andelen anmälda ungdomsrån med skjutvapen minskar

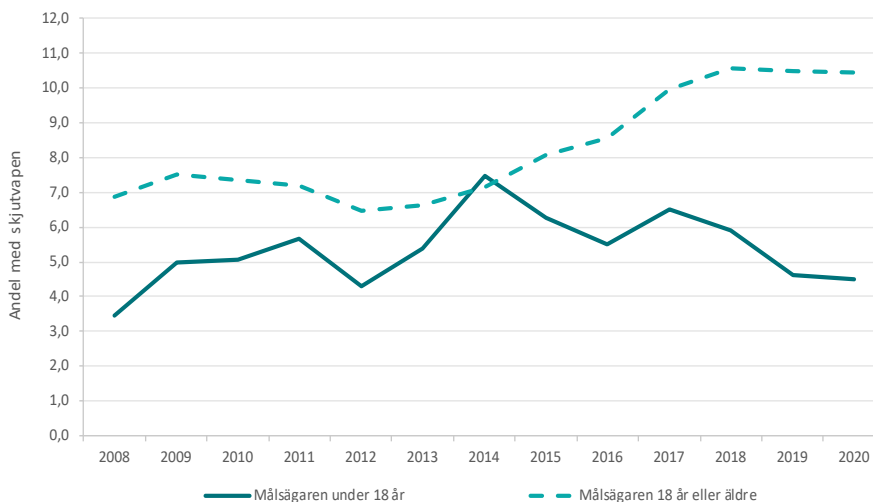
De flesta anmälda personrån sker utan skjutvapen. Jämfört med 2008 har *andelen* rån med skjutvapen mot personer under 18 år ökat med cirka en procentenhet. Sedan 2014 har det dock skett en kraftig minskning av andelen rån med skjutvapen mot personer under 18 år, från cirka 7,5 procent till 4,5 procent 2020. När det gäller anmälda rån med skjutvapen mot personer över 18 år ökade däremot andelen rån med skjutvapen relativt kraftigt under samma period.

Antalet anmälda rån med skjutvapen har dock ökat till följd av att antalet anmälda rån totalt sett har ökat. År 2020 anmäldes 98 rån med skjutvapen mot personer under 18 år, jämfört med 30 rån 2008.

---

till en minskning av antalet personrån. Rånkommissionen avvecklades i samband med polisens omorganisation 2015.

Figur 6. Andel anmälda personrån med skjutvapen 2008–2020, uppdelat på ålder på den brottsutsatta personen (målsägaren).

Källa: Kriminalstatistiken, Brå.

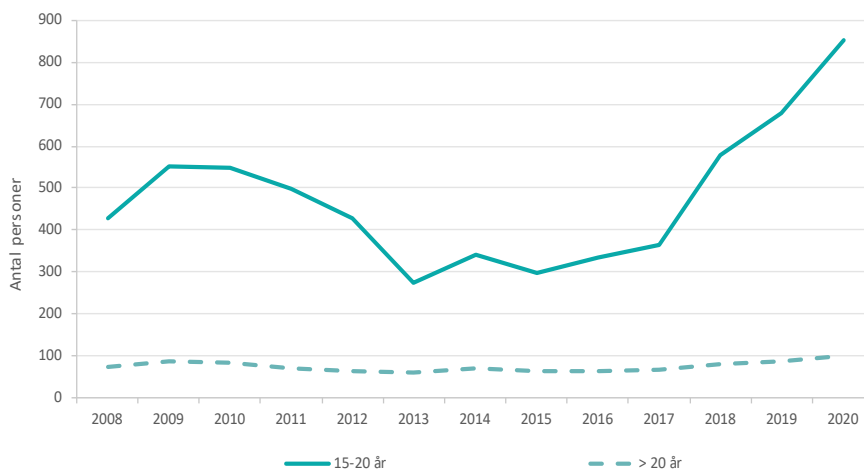
Allt fler misstänkta under 21 år

I knappt 30 procent av alla handlagda rån mot personer under 18 år finns en misstänkt person registrerad.⁴⁷ Antalet personer under 21 år som misstänkts för rån mot personer under 18 år har varierat över tid, och följer i stort utvecklingen av antalet anmälda rån.

Som framgår av figur 7 ökade antalet misstänkta personer under 21 år mellan åren 2008 och 2009, för att sedan minska fram till 2013. Därefter ökade antalet misstänkta under 21 år fram till 2020, då 854 unga personer misstänktes för rån. Det är en ökning även i relation till antalet unga i befolkningen i åldern 15–20 år. Antalet unga misstänkta har ökat i samtliga åldrar, och den största ökningen står de som är 15 år och 16 år för. Antalet rånmisstänkta som är 21 år eller äldre har däremot legat på en relativt konstant nivå sedan 2008.

⁴⁷ Handlagda rån är anmälda rån för vilka polis, åklagare eller annan utredande myndighet fattat ett beslut gällande brottet under redovisningsåret.

Figur 7. Antal personer misstänkta för rån mot personer under 18 år 2008–2020, uppdelat på den misstänkta personens ålder.

Källa: Kriminalstatistiken, Brå.

Även den självrapporterade utsattheten har ökat

I den Nationella trygghetsundersökningen (NTU) redovisas uppgifter om personrån bland unga. I undersökningen är fokus på de brottsutsatta, och inte på gärningspersonerna. Urvalsundersökningar som NTU dras alltid med olika osäkerhetskällor som kan påverka tillförlitligheten, dvs. i vilken utsträckning resultaten kan ge en korrekt bild av verkligheten. Resultaten bör därför tolkas med en viss försiktighet, och framför allt användas för att följa utvecklingen över tid.⁴⁸

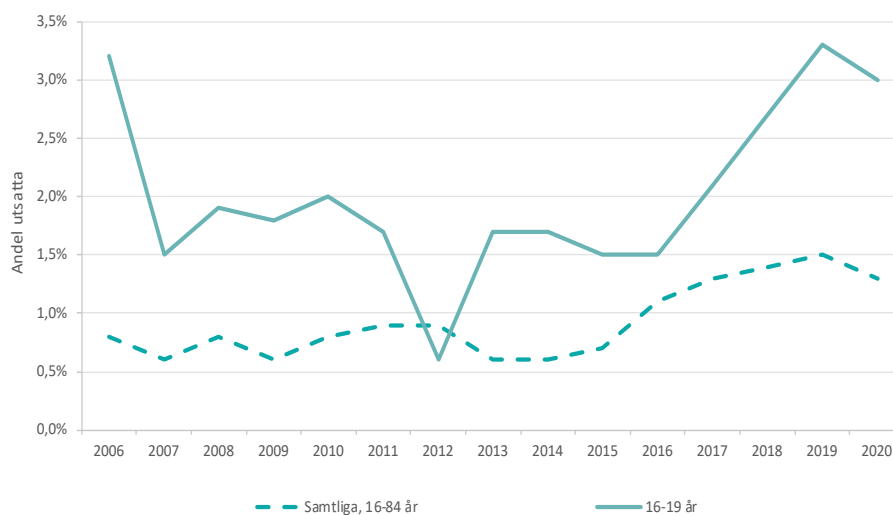
Enligt NTU har den självrapporterade utsattheten för personrån bland unga ökat under senare år. Mellan åren 2007 och 2016 var utsattheten för personrån i åldersgruppen 16–19 år relativt stabil, runt 1,5 till 2 procent.⁴⁹ Från 2016 fram till 2019 ökade däremot utsattheten påtagligt i

⁴⁸ För mer information om tillförlitligheten i NTU se sid 34–42 i NTU 2021.

⁴⁹ År 2012 var den självrapporterade utsattheten 0,6 procent, vilket var betydligt mindre än åren före och efter. Det är svårt att utifrån NTU svara på varför andelen utsatta var mindre just detta år eftersom NTU framför allt mäter utvecklingen över tid. Förändringar enstaka år ska tolkas med försiktighet eftersom det kan handla om tillfälliga avvikelser från en annars stabil trend.

åldersgruppen, till 3,3 procent.⁵⁰ Under pandemiåret 2020 skedde en viss nedgång, till 3 procent, men nivån är fortfarande högre än tiden fram till 2016.

Figur 8. Självrapporterad utsatthet för personrån 2006–2020⁵¹. Andel (%) utsatta av samtliga och i åldersgruppen 16–19 år i befolkningen.

Källa: NTU.

Ökningen i självrapporterad utsatthet för personrån gäller framför allt pojkar. Bland pojkar i åldersgruppen 16–19 år som besvarade NTU var det 5,8 procent som angav att de hade utsatts för rån 2020, vilket kan jämföras med 2,5 procent 2016. Andelen flickor som svarat att de utsatts för rån har legat mer stabilt och varierat mellan 0,7 procent och 1,3 procent. Det är alltså nästan 5 gånger vanligare att pojkar uppger att de utsatts för rån än flickor.

Skillnaden i utsatthet mellan pojkar och flickor i NTU är dock mindre än vad som redovisas i målsägarstatistiken tidigare i kapitlet. Där är det nästan 12 gånger fler pojkar i åldern 0–17 år som registrerats som målsägare år 2020. Det kan dels bero på att det är ett större bortfall bland pojkar i NTU, dels på

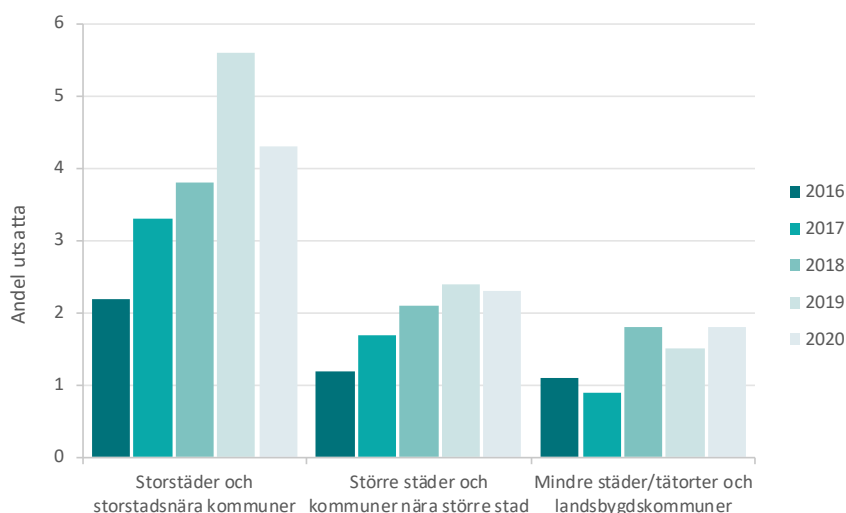
⁵⁰ Med detta menas att 3,3 procent av befolkningen i åldersgruppen 16–19 år har angett att de utsatts för personrån eller försök till personrån under 2019, baserat på följande fråga i NTU 2020: Rånade eller försökte någon råna dig genom att använda hot eller våld under förra året (2019)?

⁵¹ Resultaten för utsatthet 2006–2015 är omräknade, eftersom undersökningen då genomfördes med en annan metod. Läs mer om detta i den tekniska rapporten för NTU 2018 (Brå 2019b).

att målsägarstatistiken framför allt fångar upp grövre rån, som drabbar pojkar i högre utsträckning.

Störst andel utsatta finns i storstäder och storstadsnära kommuner. Där har också andelen utsatta ökat mellan 2016 och 2019. År 2020 hade dock andelen sjunkit, från 5,6 till 4,3 procent. I övriga landet syns inte samma minskning mellan 2019 och 2020.

Figur 9. Självrapporterad utsatthet för personrån i åldersgruppen 16–19 år, 2016–2020, uppdelat på typ av boendeområde.

Källa: NTU.

Majoriteten av de ungdomar som angav att de hade utsatts för rån under 2016–2020 hade blivit rånade vid ett tillfälle, medan en fjärdedel angav att de blivit rånade flera gånger. Antalet ungdomar i NTU som anger att de utsatts för rån är för få för att kunna analysera om de upprepat utsatta skiljer sig från övriga utsatta, till exempel när det gäller kön.

Skolenkäter visar på ökad utsatthet för rån

Utöver NTU finns två löpande enkätundersökningar om utsatthet för brott som riktar sig till ungdomar. Den ena är Brås Skolundersökning om brott (SUB), som riktar sig till elever i årskurs 9 och som genomförs vartannat år. Den andra är Stockholmsenkäten, som genomförs av Stockholms stad vartannat år (dock inte samma år som SUB) och som riktar sig till elever i årskurs 9 och i årskurs 2 på gymnasiet.

Precis som i NTU finns i SUB och i Stockholmsenkäten ett visst bortfall som kan ha inverkan på resultaten. Det är till exempel fler kommunala skolor än friskolor som väljer att medverka i SUB och Stockholmsenkäten⁵². I Stockholmsenkäten var det också betydligt färre friskolor som deltog i 2020 års mätning jämfört med tidigare mättillfällen, vilket också kan ha påverkat resultaten. Det finns också barn och unga som inte kommer till skolan och på så sätt inte ges tillfälle att svara på enkäten.

Det är troligt att även resultaten av Stockholmsenkäten har påverkats av coronapandemin, eftersom mättillfället inföll i samband med att covid-19 fick spridning. Under pandemiåret 2020 hade många skolor hög frånvaro, både på grund av sjuka elever och att föräldrar höll barn hemma av oro för smitta. Detta fick stor inverkan på deltagandet i Stockholmsenkäten varför resultatet måste tolkas med försiktighet. SUB genomfördes däremot före pandemin.

I likhet med NTU framgår det av SUB och Stockholmsenkäten att den självrapporterad utsatthet för rån bland ungdomar har ökat. Både NTU och Stockholmsenkäten visar en fördubbling av andelen unga som uppgett att de utsatts för rån mellan 2016 och 2020. Andelen av de svarande som uppger att de blivit utsatta är dock högre i Stockholmsenkäten än i NTU, vilket sannolikt hänger samman med att Stockholmsenkäten avser ett storstadsområde, medan NTU avser hela landet. Även i SUB har det skett en ökning mellan 2015 och 2019, om än inte lika påtaglig.

Om man analyserar utvecklingen för flickorna respektive pojkarna separat framgår att det främst är bland pojkar som utsattheten har ökat. Andelen pojkar som utsatts för rån det senaste året har mer än fördubblats. Andelen flickor som utsatts har inte ökat lika kraftigt, och resultaten skiljer sig också mer mellan de olika undersökningarna. I både NTU och SUB är nivån ungefär densamma 2019/2020 som 2015/2016, medan Stockholmsenkäten visar en 60 procentig ökning, vilken indikerar att Stockholm har haft en särskilt kraftig ökning av utsatthet bland flickor.

I tabell 1 finns en sammanställning av resultaten från samtliga tre enkätundersökningar.

---

⁵² Kommunala skolor är ålagda att delta i Stockholmsenkäten, medan friskolor deltar frivilligt.

Tabell 1. Självrapporterad utsatthet för rån i NTU⁵³, SUB och Stockholmsenkäten. Andel (%) som utsatts under de senaste tolv månaderna mellan år 2015 till 2020.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
NTU						
Samtliga 16–19 år		1,5	2,1	2,7	3,3	3,0
<i>Pojkar</i>		2,5	3,7	4,4	5,9	5,8
<i>Flickor</i>		0,7	0,8	1,3	1,2	0,7
SUB						
Samtliga årskurs 9	2,4		2,5		2,8	
<i>Pojkar</i>	3,2		3,1		4,1	
<i>Flickor</i>	1,3		1,1		1,2	
Stockholmsenkäten						
Samtliga åk 9		3,6		3,4		7,1
<i>Pojkar</i>		4,2		4,4		8,9
<i>Flickor</i>		3,0		2,4		5,0
Samtliga åk 2 gymnasiet		3,5		3,5		6,5
<i>Pojkar</i>		4,0		4,5		8,4
<i>Flickor</i>		2,9		2,4		4,6

Källa: NTU, SUB och Stockholmsenkäten.

Vissa förändringar i sammansättningen av vilka som utsätts
 I både SUB och NTU ingår frågor om eleverna har svensk eller utländsk bakgrund. När det kommer till utsattheten utifrån svensk respektive utländsk bakgrund skiljer sig resultaten åt i de båda undersökningarna.⁵⁴ I SUB är andelen som 2019 angivit att de utsatts för rån större bland elever med utländsk bakgrund än bland elever med svensk bakgrund. I NTU är förhållandet det omvända; andelen som uppger att de utsatts för rån 2019 är påtagligt större bland ungdomarna med svensk bakgrund än bland

⁵³ År 2016 genomfördes en metodförändring i NTU där bland annat urvalet blev betydligt större. Resultat från NTU 2006–2015 är inte jämförbara med resultaten från senare års NTU och redovisas därför inte i tabellen.

⁵⁴ Till *svensk bakgrund* räknas svenskfödda med minst en svenskfödd förälder. Till *utländsk bakgrund* räknas utrikesfödda och svenskfödda med båda föräldrarna utrikesfödda.

ungdomarna med utländsk bakgrund. I båda undersökningar ser man en ökning sedan 2015/2016 av andelen unga med svensk bakgrund som anger att de utsatts för rån det senaste året. När det gäller unga med utländsk bakgrund varierar andelen mer mellan åren, vilket gör det är svårt att bedöma om det finns någon trend i utvecklingen.

Tabell 2. Självrapporterad utsatthet för rån bland elever i årskurs 9 (SUB) och i åldersgruppen 16–19 år (NTU). Andel (%) som utsatts under de senaste tolv månaderna uppdelat på svensk respektive utländsk bakgrund mellan 2015 till 2020⁵⁵.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
SUB						
<i>Svensk bakgrund</i>	1,9	-	2,2	-	2,5	-
<i>Utländsk bakgrund</i>	4,1	-	3,0	-	3,5	-
NTU						
<i>Svensk bakgrund</i>	-	1,5	2,0	2,8	3,7	3,1
<i>Utländsk bakgrund</i>	-	1,6	2,2	2,2	1,9	2,7

Källa: SUB och NTU.

I Stockholmsenkäten finns ingen information om eleverna har svensk respektive utländsk bakgrund. Däremot framgår att det är en större andel elever som uppger att de blivit utsatta för rån bland de som bott i Sverige kortare tid än 10 år jämfört med de som bott i Sverige minst 10 år (9,4 procent jämfört med 6,6 procent sett över båda årskurserna år 2020). Detta är en ökning i båda grupperna sedan 2016 och 2018 (6,1 procent respektive 3,3 procent uppgav att de utsatts för rån 2018).

Utöver information om svensk respektive utländsk bakgrund finns i SUB även uppgifter om elevernas socioekonomiska situation som rör föräldrarnas utbildningsnivå, arbete och ekonomiska situation. Som framgår av tabell 3 är andelen som utsatts för rån år 2019 störst bland de elever som kommer från familjer med svaga ekonomiska resurser. Utsattheten i den gruppen har dock minskat sedan 2015. Andelen elever som uppgett att de utsatts har också minskat bland de elever med minst en förälder som inte har universitetsutbildning, och bland de med minst en förälder som saknar arbete.

⁵⁵ SUB genomförs vartannat år och NTU genomförs varje år.

Samtidigt framgår att andelen utsatta elever har ökat bland de som kommer från familjer som inte har svaga ekonomiska resurser, bland de vars båda föräldrar har universitetsutbildning och bland de vars båda föräldrarna har arbete. Sammantaget talar dessa resultat för att den ökning som skett, när det gäller självrapporterad utsatthet de senaste åren, främst avser ungdomar med svensk bakgrund som har en relativt god socioekonomisk situation.

Tabell 3. Självrapporterad utsatthet för rån bland elever i årskurs 9, år 2015–2019, uppdelat på föräldrarnas utbildningsnivå, föräldrarnas sysselsättning samt familjens ekonomiska resurser.

	2015	2017	2019
Föräldrarnas utbildning			
<i>Båda föräldrarna har universitets- /högskoleutbildning</i>	2,4	2,0	3,1
<i>En av föräldrarna har universitets- /högskoleutbildning</i>	3,9	3,1	2,5
<i>Ingen av föräldrarna har universitets- /högskoleutbildning</i>	2,9	3,5	2,8
Föräldrarnas sysselsättning			
<i>Båda föräldrarna har arbete</i>	2,0	2,1	2,9
<i>Minst en förälder saknar arbete</i>	3,7	3,4	2,1
Familjens ekonomiska resurser			
<i>Ej svaga ekonomiska resurser</i>	2,2	2,2	2,7
<i>Svaga ekonomiska resurser</i>	6,9	6,5	4,0

Källa: SUB.

Få elever uppger att de har genomfört ett rån

Samtidigt som allt fler unga uppger att de utsatts för rån syns endast en mindre ökning av andelen elever som uppger att de utsatt någon annan för rån. I SUB från 2020 svarade ungefär en procent av niondeklassarna ja på frågan om de ”hotat någon med våld eller vapen för att få pengar eller andra värdesaker”. Bland pojkar har andelen ökat något under de senaste åren, från 0,9 procent 2015 till 1,4 procent 2019, medan andelen flickor som uppger att de under det senaste året har rånat någon har minskat under samma tidsperiod (från 0,6 procent till 0,3 procent). I Stockholmsenkäten svarade cirka 2 procent att de ”tvingat någon att ge dig pengar, mobiltelefon

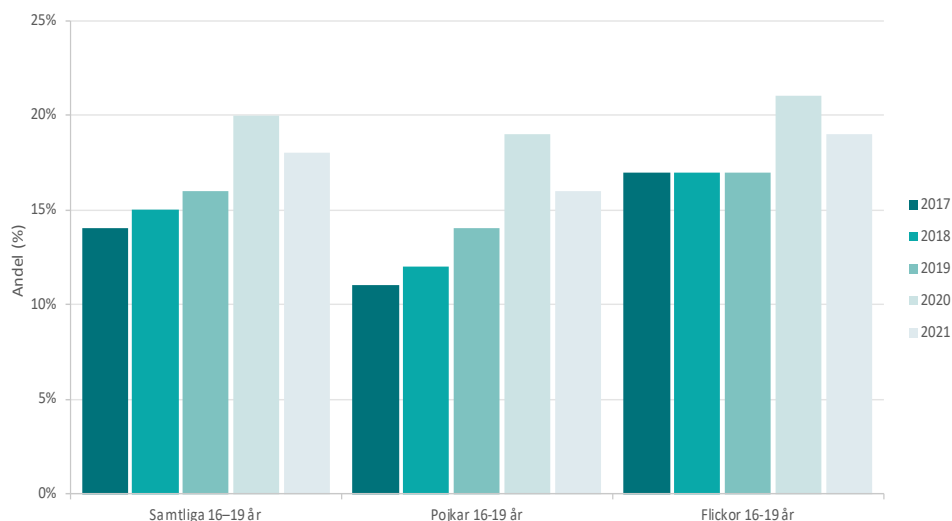
eller något annat värdefullt” under åren 2016–2020. Andelen är något större bland pojkarna än bland flickorna (3 procent jämfört med 1 procent 2018 och 2020). Att en mindre andel säger sig ha rånat någon jämfört med hur stor andel som uppgett att de utsatts kan delvis förklaras av att gärningspersoner begår upprepade rån, och därför utsätter flera personer.

När det gäller självrapporterad delaktighet i brott finns även en risk för underrapportering, det vill säga att svarspersonerna inte alltid uppger brott som de själva begått. Det kan till exempel bero på att de inte litar på anonymiteten i undersökningen, eller att de ger svar som uppfattas som socialt önskvärda. Det kan också handla om att de på annat sätt försöker förminska det egna ansvaret. Det är troligt att risken för underrapportering är större när det gäller delaktighet i rån än i utsatthet för rån.

Oro för att utsättas för rån har ökat bland ungdomar

Av NTU framgår att oro för att utsättas för personrån ökade mellan 2017 och 2020, för att sedan minska något 2021. År 2021 var andelen som uppgav att de mycket eller ganska ofta oroar sig över att utsättas för personrån 18 procent i åldersgruppen 16–19 år. Detta kan jämföras med 2017, då andelen som kände oro var 14 procent.

Figur 10. Oro för att utsättas för personrån 2017–2021. Andel (%) som oroar sig mycket/ganska ofta, av samtliga och av pojkar respektive flickor i åldersgruppen 16–19 år i befolkningen.

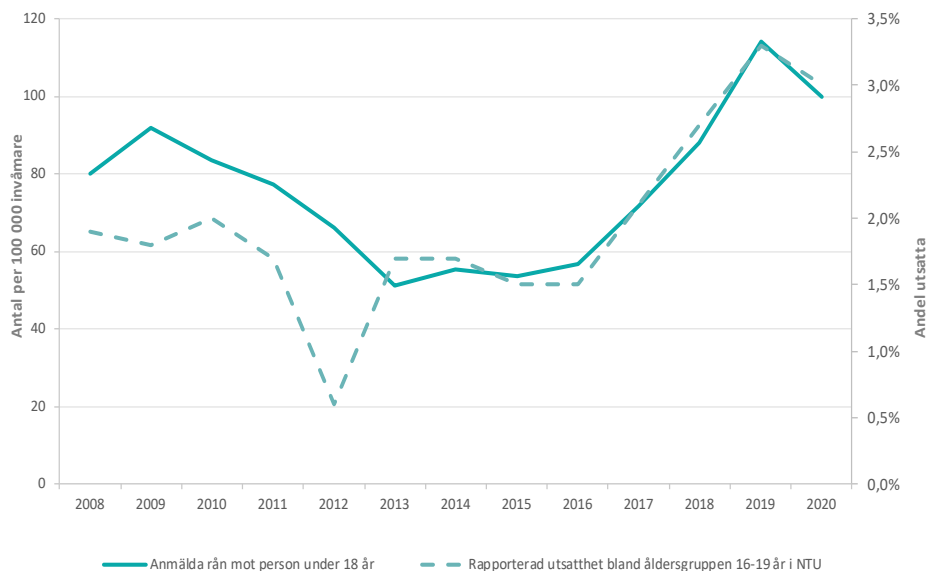
Källa: NTU.

Särskilt tydlig är ökningen bland pojkar, där andelen som känner oro har ökat från 11 procent 2017 till 16 procent 2021. Andelen flickor som känner oro har ökat från 17 procent 2017 till 19 procent 2021. Det är en större andel som ofta känner oro för att utsättas för rån bland de med svensk bakgrund jämfört med de med utländsk bakgrund (19 procent jämfört med 15 procent år 2021).

Genomgången tyder på en faktisk ökning av ungdomsrånen

I detta kapitel har vi redogjort för hur ungdomsrånen har utvecklats under senare år utifrån flera olika datakällor. I figur 11 framgår hur resultaten om ungdomars utsatthet i NTU förhåller sig till statistiken över antalet anmälda rån. På det stora hela, och framför allt från 2013 och framåt, följer utvecklingen i NTU utvecklingen i anmälningsstatistiken. Även i SUB och i Stockholmsenkäten syns en uppgång i den självrapporterade utsattheten under den senaste femårsperioden.

Figur 11. Självrapporterad utsatthet för personrån i åldersgruppen 16–19 år enligt NTU (%) samt antalet anmälda rån mot person under 18 år per 100 000 invånare under 18 år. Resultat för åren 2008–2020.

Källa: Kriminalstatistiken och NTU.

Den senaste tidens relativt kraftiga ökning av både antalet anmälda rån mot person under 18 år och i ungdomars självrapporterade utsatthet för rån talar

för att det i huvudsak handlar om en faktisk ökning av ungdomsrånen och inte en förändring i anmälningsbenägenheten.

Frågan om minskningen av ungdomsrån under 2020, som indikeras av båda datakällorna, är starten på en nedåtgående trend eller om det är en tillfällig avvikelse till följd av pandemin är för tidigt att svara på. Det är dock rimligt att anta att pandemin har bidragit till en minskning av antalet personrån, framför allt i de större städerna, och att minskningen jämfört med tidigare år är av mer tillfällig karaktär.

2. Platser för ungdomsrånen

I föregående kapitel framgick hur antalet anmälda rån mot personer under 18 år mer än fördubblats under perioden 2008–2019, enligt kriminalstatistiken. I detta kapitel redovisas *var* de anmälda rånen har skett, och *vad* som utmärker dessa områden. Resultaten i detta och nästkommande kapitel bygger på analyser av samtliga anmälda rån mot person under 18 år som registrerats hos polisen under 2015–2019.^{56 57} Uppgifterna från Polismyndigheten har kompletterats med information från SCB avseende aktuella demografiska statistikområden (DeSO)⁵⁸ samt vissa socioekonomiska och demografiska uppgifter för respektive DeSO.

Flest rån i storstadskommunerna

Ungdomsrånen har ökat i hela landet. Som framgår av föregående kapitel sker de flesta anmälda rånen i storstäder och storstadsnära kommuner. Efter storstadskommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö är de kommuner med, till antalet, flest anmälda ungdomsrån 2015–2019 Helsingborg, Västerås, Haninge, Uppsala, Huddinge, Örebro, Nacka, Solna och Eskilstuna. Haninge, Huddinge, Nacka och Solna är alla grannkommuner till Stockholm. I var och en av dessa kommuner har det anmälts över 100 ungdomsrån under femårsperioden, vilket är betydligt fler än det genomsnittliga antalet anmälda ungdomsrån (21 rån per kommun), sett till samtliga kommuner i Sverige.

När hänsyn tas till befolkningens mängd i kommunen är Solna den kommun som har haft flest anmälda ungdomsrån per 100 000 invånare under 18 år under perioden 2015–2019. Även Sundbyberg, Salem, Upplands-Bro, Landskrona och Järfälla haft många anmälda rån i förhållande till befolkningen. Se bilaga 2 för en lista över de 50 kommuner i Sverige som haft flest ungdomsrån per 100 000 invånare åren 2015–2019.

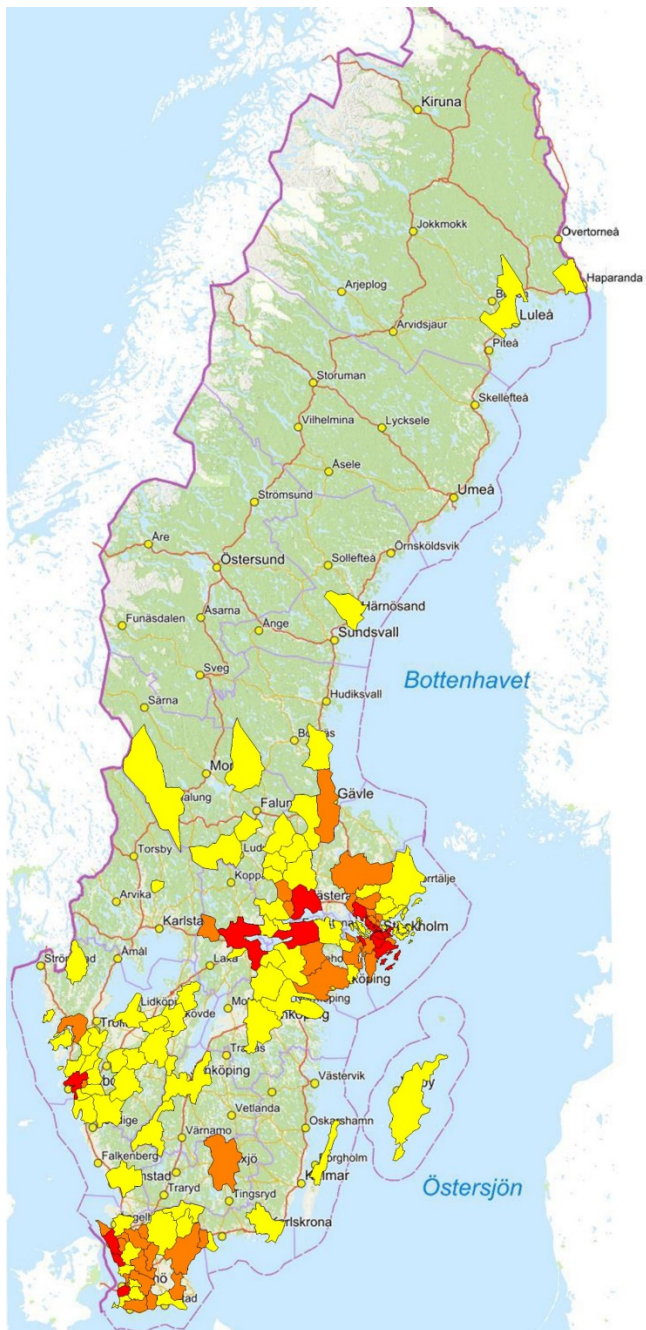
---

⁵⁶ För att ärendet ska ingå i analyserna ska, om det finns en misstänkt person registrerad, minst en misstänkt person vara under 21 år. Ärenden där samtliga registrerade misstänkta är 21 år eller äldre har exkluderats.

⁵⁷ Anledningen till att vi i dessa analyser använder polisens anmälningsstatistik, och inte kriminalstatistiken, är att polisens statistik bland annat innehåller uppgifter om brottsplats.

⁵⁸ DeSO är SCB:s indelning av geografiska statistikområden i Sverige. Det finns 5 984 DeSO och indelningen tar hänsyn till de geografiska förutsättningarna, så att gränserna i möjligaste mån följer exempelvis gator, vattendrag och järnvägar.

Bild 1. Karta över Sverige.⁵⁹ Kommuner med minst 100 ungdomsrån per 100 000 invånare mellan 0–17 år, under perioden 2015–2019 har markerats. Gul färg markerar kommuner med 100–250 rån, orange färg markerar kommuner med 251–400 rån och röd färg markerar kommuner med fler än 400 ungdomsrån.

Fler rån och på fler platser än tidigare

En jämförelse mellan 2015 och 2019 visar både att antalet ungdomsrån har ökat i de områden där det tidigare förekommit rån och att nya platser har tillkommit där det tidigare inte skedde några rån alls. År 2015 anmäldes minst ett ungdomsrån per DeSO i cirka 10 procent av landets 5 984 DeSO. År 2019 hade den siffran ökat till 19 procent.

För att illustrera hur antalet anmälda ungdomsrån har utvecklats mellan 2015 och 2019, och för att kunna visa vad som kännetecknar de platser där många ungdomsrån sker, har kartor över Stockholm, Göteborg och Malmö tagits fram för dessa år.⁶⁰ I kartorna har platserna (DeSO) för de anmälda rånerna markerats med olika färger utifrån antalet anmälda ungdomsrån. I rödmarkerade områden har minst fem rån skett under året.⁶¹ Till respektive karta ges en kort beskrivning av vad som finns i områdena med många brott. Gemensamt för de områden som drabbats extra hårt av ungdomsrån under perioden 2015–2019 är att många personer, och även många ungdomar, rör sig och möts där.

De områden som markerats på kartorna visar hur det såg ut just de angivna åren 2015 och 2019. Bilden kan förändras från år till år, vilket innebär att områden som markerats 2019 kan försvinna och nya markerade områden kan tillkomma.

Områdeskartor över antalet anmälda rån i Stockholm 2015 och 2019

Stockholm är en av de städer där ungdomsrånen ökat mest. I kartan över Stockholm 2015 är tre områden rödmarkerade; Stockholm city, Spånga och Kista. I dessa områden har minst fem rån anmälts under året. I området i Spånga finns förutom bostadshus en pendeltågsstation och en större idrottsplats. I Kista finns bland annat en tunnelbanestation och en stor galleria.

På kartan över Stockholm 2019 framkommer dels att det har tillkommit fler markerade områden (gult, orange och rött), dels att antalet röda områden

---

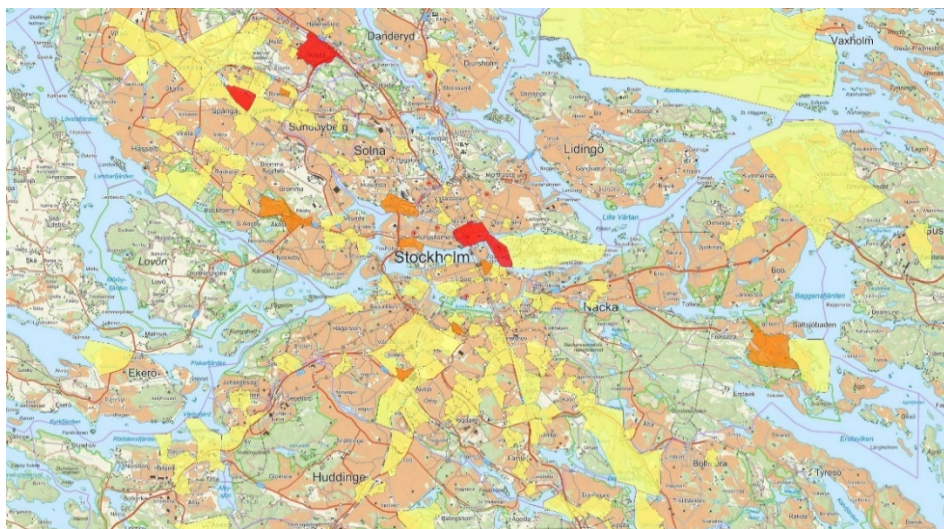
⁵⁹ I bilaga 5 finns en tillgänglighetsanpassad karta.

⁶⁰ I bilaga 5 finns tillgänglighetsanpassade kartor.

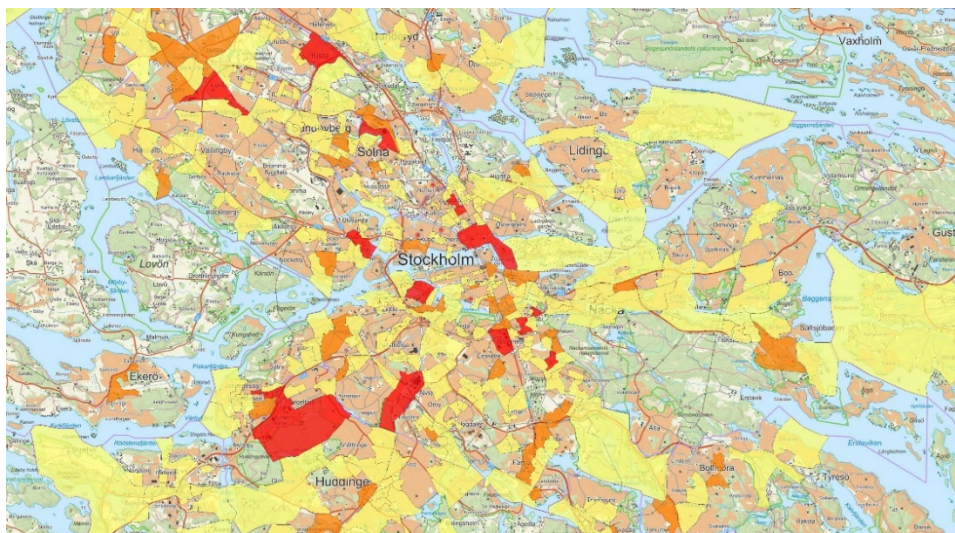
⁶¹ Utgångspunkten för områdesanalyserna är antalet brott per DeSO. Vi har i dessa analyser valt att inte förhålla antalet till befolkningmängden eftersom avsikten är att belysa de områdena med många brott. DeSO är förhållandevis små områden och befolkningmängden varierar mellan omkring 640 – 3 650 (medelvärde = 1 786) i genomsnitt 2015–2019.

har ökat jämfört med 2015. Några av de nytillkomna rödmarkerade områdena ligger vid Odenplan, vid Liljeholmens centrum och i Solna. I dessa områden har det skett en stor tillväxt under senare år med bland annat utökad kollektivtrafik, nya och utbyggda gallerior och fler bostäder.

Bild 2. Ungdomsrån 2015 i Stockholm utifrån antal ungdomsrån. Gul färg visar områden där det skett 1–2 rån, orange där det skett 3–4 rån och rött där det skett minst 5 rån.

Bild 3. Ungdomsrån 2019 i Stockholm utifrån antal ungdomsrån. Gul färg visar områden där det skett 1–2 rån, orange där det skett 3–4 rån och rött där det skett minst 5 rån.

Solna är det område som har haft den största förändringen mellan 2015 och 2019 (inget rån 2015 och 16 rån 2019). En förklaring till detta är sannolikt

att Sveriges största köpcentrum, Mall of Scandinavia, öppnade i området i slutet av 2015. Även Friends arena, där många stora sport- och musikevenemang arrangeras, ligger där.

Områdeskartor över antalet anmälda rån i Göteborg 2015 och 2019

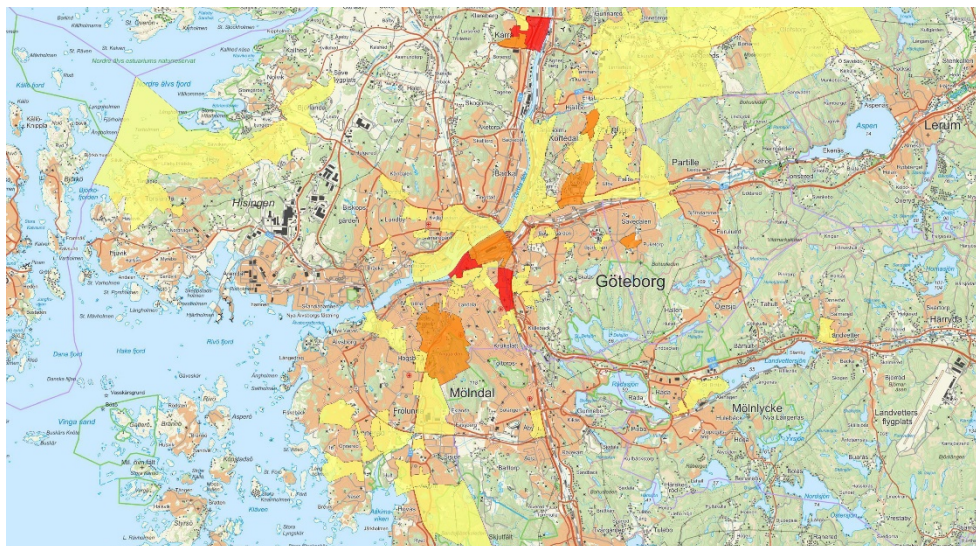
I Göteborg syns samma utveckling som i Stockholm. Ungdomsrån anmäldes i fler områden och antalet anmälda rån per område ökade generellt. I centrala Göteborg 2015 var områdena runt Liseberg, Ullevi och Nordstaden, där köpcentret Nordstan ligger, särskilt drabbade (rödmarkerade). Likaså området kring Hisings Kärra på Hisingen, där det också finns ett stort köpcentrum.

År 2019 tillkommer även områden kring Lindholmen och Kviberg som områden med särskilt många ungdomsrån. Lindholmen är en växande stadsdel där det bland annat finns ett flertal gymnasieskolor och företag. I Kviberg ligger Prioritet Sernecke arena som är Nordens största multisportanläggning. På helgerna arrangeras även en stor loppmarknad i Kviberg som lockar många besökare.

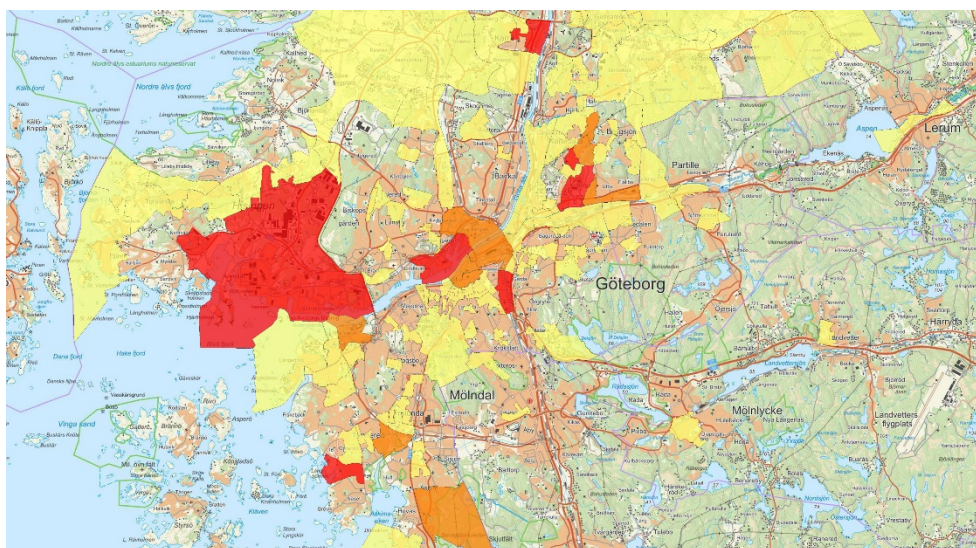
Även i västra Göteborg, vid Arendal, finns ett område som drabbats av flera rån 2019. Där finns det bland annat flera större industrier och verksamheter. Även Amhults resecentrum, en knutpunkt som invigdes 2014, finns i området. I sydvästra Göteborg, i Näset, finns ytterligare ett rödmarkerat område.

Bild 4. Ungdomsrån 2015 i Göteborg utifrån antal ungdomsrån. Gul färg visar områden där det skett 1–2 rån, orange där det skett 3–4 rån och rött där det skett minst 5 rån.

Bild 5. Ungdomsrån 2019 i Göteborg utifrån antal ungdomsrån. Gul färg visar områden där det skett 1–2 rån, orange där det skett 3–4 rån och rött där det skett minst 5 rån.

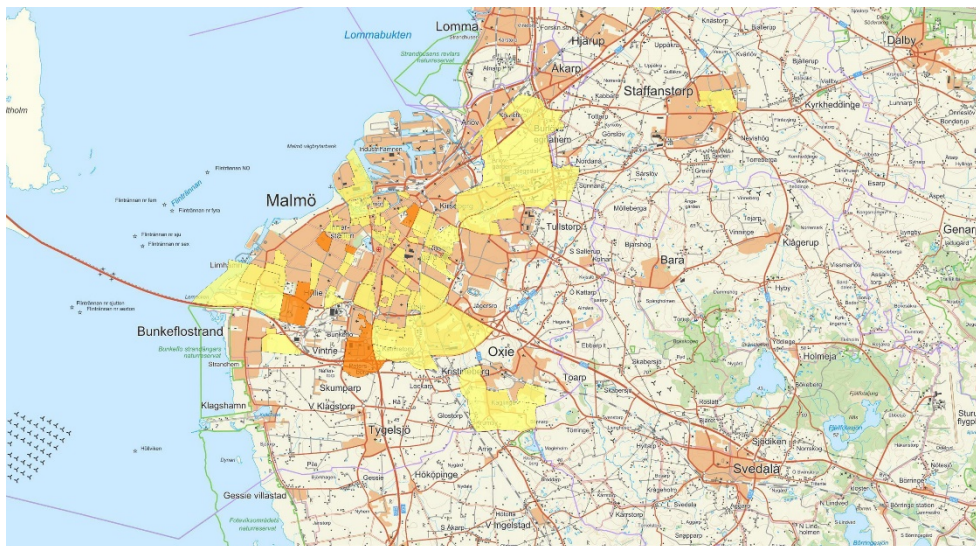

Områdeskartor över antalet anmälda rån i Malmö 2015 och 2019

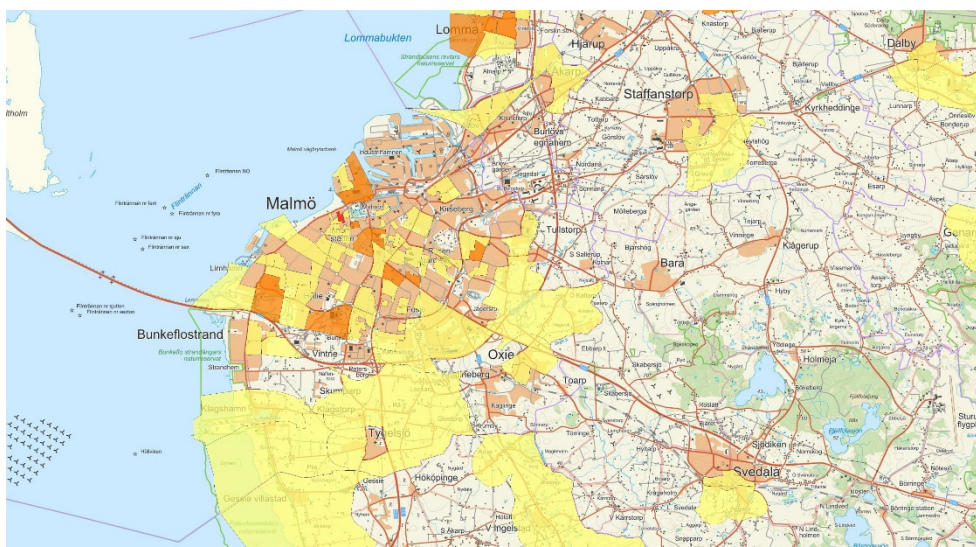
Även i Malmö framgår att de anmälda ungdomsrånen skett i fler områden 2019 än 2015. Utvecklingen under perioden skiljer sig dock något från den i Stockholm och Göteborg. Ökningen mellan åren är mindre och 2019 finns endast ett rödmarkerat område (minst fem rån).

Bild 6. Ungdomsrån 2015 i Malmö utifrån antal ungdomsrån. Gul färg visar områden där det skett 1–2 rån, orange där det skett 3–4 rån och rött där det skett minst 5 rån.

Bild 7. Ungdomsrån 2019 i Malmö utifrån antal ungdomsrån. Gul färg visar områden där det skett 1–2 rån, orange där det skett 3–4 rån och rött där det skett minst 5 rån.

Det rödmarkerade området 2019 är litet och ligger i Ribersborg, i närheten av centrum. I området finns bland annat en skola. Andra områden där det skett flera ungdomsrån 2019 är vid Västra hamnen, Limhamn, Heleneholm och Augustenborg samt vid Pildamsparken. I flera av dessa områden finns

skolor, parker och sporthallar. Ett annat område som tillkommit som ett orange område 2019 (3–4 rån) är vid gallerian Emporia.

Många rån i köpcentrum, kollektivtrafik och skolor

Som framgår av kartorna över Göteborg, Stockholm och Malmö, liksom av tidigare forskning, finns det områden med en särskilt hög koncentration av rån, så kallade *hot spots*. Av vårt material framgår att 7 procent av alla DeSO i Sverige står för drygt 50 procent av alla ungdomsrån som anmäldes 2015–2019. Detta framkommer även tydligt när fördelningen av ungdomsrånen inom respektive kommun studeras. I Stockholm och Göteborg står 12 procent av alla DeSO för 50 procent av rånen. I Malmö är spridningen något större; där står 17 procent av alla DeSO för 50 procent av rånen. Sammantaget visar detta tydligt att ungdomsrånen inte fördelar sig slumpvis över landet eller inom kommunerna, utan att de istället sker i kluster kring specifika områden.

I de områden där många ungdomsrån har skett utmärker sig vissa områden och platser särskilt. Ungefär 90 procent av de anmälda rånen skedde i vad som räknas som en kommuns centralort. I centralorterna sker rånen framför allt i områden där det finns större köpcentrum och gallerior, så som vid Kista galleria i Stockholm, Mall of Scandinavia i Solna, Täby centrum samt Nordstan i centrala Göteborg. Rånen sker också ofta i områden där det finns knutpunkter för kollektivtrafiken (till exempel busshållplatser, tågstationer, regionalståg, tunnelbana och pendeltåg). I majoriteten av de värst drabbade områdena finns knutpunkter för kollektivtrafiken (till exempel Kista, Liljeholmen och vid centralstationerna i Stockholm, Västerås och Helsingborg). I flera av de områden som har haft många ungdomsrån finns även grund- och gymnasieskolor och större idrottsanläggningar.

Utöver uppgifter om vad som karaktäriserar områden med många ungdomsrån är det intressant att undersöka brottsplatsens närhet till den misstänkta gärningspersonens bostadsområde. När det gäller samtliga misstänkta,⁶² under perioden 2015–2019, framgår att 6 procent har rånat i sitt eget bostadsområde. Om man däremot ser till hur många som har misstänkts för rån i sin egen hemkommun är andelen betydligt större: 65 procent.

---

⁶² Här avses inte unika personer. En person kan vara misstänkt vid flera brottstillfällen.

3. Vem misstänks för rån och vem blir utsatt?

I föregående kapitel framgår vad som utmärker de platser där ungdomsrånen sker. I detta kapitel redovisas vilka som misstänks för ungdomsrån samt vilka som utsätts för rånen.

Även i detta kapitel bygger resultaten på uppgifter om misstänkta och målsägare som hämtats från Polismyndighetens statistik över samtliga anmälda rån mot personer under 18 år under perioden 2015–2019.⁶³ Uppgifterna från polisen har kompletterats med information från SCB om misstänkta respektive målsägares bakgrund och boendeområde (DeSO) samt uppgifter om demografiska och socioekonomiska förhållanden i samtliga DeSO.

Antal misstänkta och målsägare har ökat

Under perioden 2015–2019 har 7 909 personer registrerats som målsägare i ett ungdomsrån och 3 274 personer har misstänkts för ungdomsrån.⁶⁴ I likhet med vad som framgår av kriminalstatistiken har antalet unga som misstänkts för rån ökat sedan 2015. Även antal unga som utsatts för rån har ökat under femårsperioden.

Sett över hela tidsperioden 2015–2019 utgör pojkar 93 procent av samtliga misstänkta. Andelen misstänkta flickor har ökat från fyra till åtta procent under samma period. Medianåldern för samtliga misstänkta är 16 år och för målsägarna 15 år under femårsperioden. Medianåldern har varit i stort sett oförändrad under perioden.⁶⁵

---

⁶³ Om det finns flera gärningspersoner i ärendet ska minst en av dem vara under 21 år för att ärendet (och alla misstänkta) ska ingå i analyserna. Om det finns flera målsägare i ärendet ska minst en av dem vara under 18 år för att ärendet (och alla målsägare) ska ingå i analyserna.

⁶⁴ En person räknas endast en gång även om hen är misstänkt för flera rån under tidsperioden.

⁶⁵ Medianåldern för misstänkta var 15 år 2018, och 16 år 2015, 2016, 2017 och 2019. Medianåldern för målsägare var 16 år 2015 och 15 år 2016, 2017, 2018 och 2019.

Två tredjedelar av de misstänkta har utländsk bakgrund

Två tredjedelar (66 procent) av de som misstänkts för ungdomsrån under 2015–2019 har utländsk bakgrund.⁶⁶ Bland målsägarna är fördelningen mellan svensk respektive utländsk bakgrund den omvända. Omkring tre fjärdedelar (77 procent) av målsägarna 2015–2019 har svensk bakgrund.

Tabell 4. Andelen misstänkta och målsägare 2015–2019 med utländsk respektive svensk bakgrund.

	Misstänkta N = 3274	Målsägare N = 7609
Utländsk bakgrund	66 %	23 %
<i>Utrikes född</i>	37 %	11 %
<i>Inrikes född, två utrikes födda föräldrar</i>	29 %	12 %
Svensk bakgrund	34 %	77 %
<i>Inrikes född, en inrikes född förälder</i>	12 %	15 %
<i>Inrikes född, två inrikes födda föräldrar</i>	22 %	62 %

Källa: Polisens register över anmälda rån samt SCB.

Detta kan jämföras med andelen personer med utländsk bakgrund i åldersgruppen 0–20 år i hela befolkningen, som 2019 var 27 procent (SCB 2019).⁶⁷ Personer med utländsk bakgrund är således kraftigt överrepresenterade bland de misstänkta gärningspersonerna, och personer med svensk bakgrund är något överrepresenterade bland målsägarna. Bland de misstänkta som är födda i ett annat land kommer en majoritet från Afrika och Asien (81 procent).

Bland flickor som är misstänkta för ungdomsrån är andelen med utländsk bakgrund något mindre än bland samtliga misstänkta för ungdomsrån: 49 procent. Även detta innebär dock en överrepresentation av misstänkta med utländsk bakgrund, eftersom andelen flickor åldersgruppen 0–20 år med utländsk bakgrund är 26 procent i Sverige (SCB 2019). Av de målsägare som

⁶⁶ Indelningen i svensk respektive utländsk bakgrund utgår från SCB:s definition. Till utländsk bakgrund räknas utrikesfödda och inrikesfödda med två utrikesfödda föräldrar. Till svensk bakgrund räknas inrikesfödda med en inrikes och en utrikesfödd förälder samt inrikesfödda med två inrikesfödda föräldrar.

⁶⁷ I storstäderna Stockholm och Malmö är andelen något större (30 respektive 34 procent).

är flickor (vilket är 11 procent av samtliga målsägare) har 72 procent svensk bakgrund.

Nästan var fjärde misstänkt har blivit misstänkt flera gånger. Majoriteten av de som registrerats som misstänkta förekommer endast vid ett tillfälle under perioden 2015–2019. Det finns dock misstänkta som har blivit misstänkta för upprepade rån, både under ett och samma år och under femårsperioden 2015–2019. Cirka 23 procent av de misstänkta personerna har misstänkts för ungdomsrån vid mer än ett tillfälle under perioden. Drygt 3 procent har misstänkts för minst fem rån.⁶⁸ Några få misstänkta har utfört samtliga rån de misstänkts för på samma plats. Vanligast är dock att de upprepade rånen sker på olika platser, men inom samma kommun.

Tabell 5. Antal misstänkta personer, uppdelat på hur många ungdomsrån de blivit misstänkta för, åren 2015–2019.

Antal rån	N	Procent
1	2 533	77,4
2	449	13,7
3–4	217	6,6
5–7	61	1,9
8 +	14	0,4
Total	3 274	100

Källa: Polisens register över anmälda rån.

Av de som blivit misstänkta för flera rån är 95 procent pojkar, vilket är en större andel än gruppen samtliga misstänkta. Medianåldern för de som misstänkts för flera rån är 16 år. Omkring 73 procent har utländsk bakgrund, vilket är en större andel jämfört med gruppen samtliga misstänkta (66 procent).

De som misstänks för fler än ett rån under den angivna perioden, står för ungefär hälften av samtliga rån (där det finns en misstänkt).

⁶⁸ Som tidigare påpekats visar denna siffra endast hur många personer som registrerats av polisen som misstänkta i ett anmält rån under tidsperioden. Antalet gärningspersoner som faktiskt begår upprepade ungdomsrån är sannolikt högre.

Vad gäller målsägarna hade sju procent anmält att de rånats vid mer än ett tillfälle under perioden 2015–2019.⁶⁹

Misstänkta och målsägare bor i olika områden

För att få en förståelse för i vilka områden de misstänkta och målsägarna bor i, och vad som utmärker dessa områden, har analyser gjorts för de områden (DeSO) där misstänkta och målsägare bor vid tiden för brottet utifrån ett antal socioekonomiska och demografiska faktorer.

I områdesanalysen ingår information om hur stor andel av de boende i området som: är 0–20 år; har utländsk bakgrund; bor i hyresrätt; förvärvsarbetar; har eftergymnasial utbildning; har låg ekonomisk standard. Ett genomsnittligt värde har sedan tagits fram baserat på samtliga misstänkta personer och det DeSO de bodde i det år de begick ett brott.⁷⁰

I tabell 6 redovisas medelvärden för de demografiska och socioekonomiska faktorerna i de områden där de misstänkta respektive målsägarna bor. För att möjliggöra jämförelser redovisas även medelvärdet för Sverige som helhet, genom samtliga DeSO i landet under perioden 2015–2019. I tabellen finns även information om demografiska och socioekonomiska faktorer i de områden där rånen sker. Detta för att ge ytterligare förståelse för vad som karaktäriserar brottsplatserna och för att se hur dessa områden förhåller sig till de misstänkta respektive målsägarnas boendeområde.

I de områden där de misstänkta bor är andelen med utländsk bakgrund i genomsnitt större än i de områden där målsägarna bor (46 procent jämfört med 29 procent). Likaså är andelen som bor i hyresrätt och andelen med låg ekonomisk standard större i de områden där de misstänkta bor. Samtidigt är det en mindre andel förvärvsarbetande och en mindre andel med eftergymnasial utbildning i dessa områden, jämfört med målsägarnas genomsnittliga boendeområden.

---

⁶⁹ Även när det gäller antalet anmälda rån bland målsägarna finns en viss osäkerhet eftersom det är många rån som inte anmäls.

⁷⁰ Om en person begår brott under flera år ingår personens boende-DeSO i analysen för varje år ett brott begås.

Tabell 6. Socioekonomiska och demografiska faktorer⁷¹ (medelvärden) i de områden (DeSO) där de misstänkta respektive målsägarna bor samt för alla DeSO i Sverige 2015–2019.

Områdesfaktorer (Andelar)	Misstänkta N = 3 594 ⁷²	Målsägare N = 7 874	Brottsplats N = 6 024	Alla DeSO N = 5 984
Personer 0–20 år	27 %	26 %	23 %	24 %
Utländsk bakgrund	46 %	29 %	34 %	23 %
Hyresrätter	53 %	32 %	41 %	28 %
Förvärvsarbetande	72 %	79 %	76 %	80 %
Eftergymnasial utbildning	32 %	40 %	40 %	35 %
Låg ekonomisk standard	33 %	22 %	26 %	24 %

Källa: Polisens register över anmälda rån samt SCB.

Som framgår av tabellen skiljer sig brottsplatserna något från de misstänkta respektive målsägarnas boendeområden. Störst är skillnaden mellan brottsplatserna och de misstänkta boendeområden. Detta tyder på att brotten sker på en annan, mer neutral, plats än där de misstänkta och målsägarna bor. Det går även i linje med det som redovisats i föregående kapitel – att ungdomsrån ofta sker på platser där många samlas, såsom i närheten av knutpunkter, köpcentrum och skolor.

Områden med särskild hög koncentration av misstänkta

Mer än hälften av de områden som har en särskilt hög koncentration av misstänkta i förhållande till i antalet unga (0–20 år) ligger i Stockholms län (56 procent).⁷³ Det gäller kommuner som Upplands Väsby, Huddinge, Haninge, Sollentuna, Stockholm, Nacka, Lidingö och Södertälje. Andra

⁷¹ De demografiska och socioekonomiska uppgifterna kommer från SCB. Förvärvsarbetande baseras på den årliga registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken och beskriver sysselsättningsgraden i Sverige. Andel förvärvsarbetande avser andel i sysselsättning bland personer i åldern 20–64 år. Andel med eftergymnasial utbildning avser andel av befolkningen med eftergymnasial utbildning på minst 2 år i åldern 25–64 år. Ekonomisk standard baseras på disponibel inkomst per konsumtionsenhet och sätts i relation till hela riket. Gränsen för låg ekonomisk standard har mellan åren 2015–2019 varierat mellan 159 280–177 465 kr per konsumtionsenhet.

⁷² En person räknas som misstänkt varje år hen har begått ett brott. En person förekommer endast en gång per år även om hen har begått flera rån under det aktuella året. Däremot kan en person räknas flera gånger om hen begått rån under olika år.

⁷³ Totalt ingår 51 DeSO i analysen. I dessa områden ligger koncentrationen av misstänkta mellan 2,6 och 5,9 per 1 000 invånare under perioden 2015–2019. Dessa områden omfattar cirka 10 procent av samtliga misstänkta.

områden finns i Norrköping, Linköping, Malmö, Eslöv, Trelleborg, Mark, Göteborg, Uddevalla, Borås, Örebro och Umeå. De områdena som har absolut flest misstänkta i förhållande till antalet unga i området finns i Göteborg (Hjällbo/Eriksbo), Malmö (Sorgenfri) och Södertälje (Fornhöjden).

Av de områden (DeSO) som har en särskilt hög koncentration av misstänkta ingår 45 procent (23 av 51) i de områden som Polismyndigheten 2019 klassade som antingen utsatta områden, särskilt utsatta områden eller riskområden. Ytterligare några områden (6 stycken) angränsar till ett utsatt område, särskilt utsatt område eller riskområde.

Som framgår av tabell 7 är andelen med utländsk bakgrund i genomsnitt 57 procent i dessa områden. Andelen som bor i hyresrätt utgör 69 procent, andelen förvärvsarbetande 67 procent och andelen med eftergymnasial utbildning 30 procent. Närmare 40 procent har låg ekonomisk standard. Dessa områden har således i genomsnitt sämre socioekonomiska förhållanden i jämförelse med det genomsnittliga boendeområdet sett till samtliga misstänkta personer. Fler har utländsk bakgrund, färre förvärvsarbetar, färre har eftergymnasial utbildning och fler har en låg ekonomisk standard.

Tabell 7. Socioekonomiska och demografiska faktorer (medelvärden) i boendeområden (DeSO) med högst koncentration av misstänkta i förhållande till antalet unga i området 2015–2019.

Områdesfaktorer	Områden med många misstänkta (51 DeSO)
Personer 0–20 år	24 %
Utländsk bakgrund	57 %
Hyresrätter	69 %
Förvärvsarbetande	67 %
Eftergymnasial utbildning	30 %
Låg ekonomisk standard	39 %

Källa: Polisens register över anmälda rån samt SCB.

En pojke berättar i en intervju hur han och en stor grupp vänner stod vid en fotbollsplan bredvid skolan, när de fick syn på tre maskerade ungdomar i övre tonåren. Han tyckte att det kändes "konstigt" att de var maskerade, och frågade därför om en av vännerna ville gå med honom en bit därifrån. De gick iväg, men efter en stund stötte de på de maskerade ungdomarna i en smal gränd nära skolan, där det var ganska mörkt och trångt. En av ungdomarna gick fram till honom och hans kompis.

"Han verkade först trevlig, "har ni cigg? Vad gör ni här? Röker ni hasch?" Sen kom ännu en kille, och sen den tredje. "Sätt er!" Vi fick sätta oss på en slags stålkonstruktion mitt på skolgården. Då kände jag att nu blir vi rånade. Vi sätter oss och en av dem sätter sig bredvid. Han frågade om vilken skola vi gick på, och var vi bodde."

När de satt där gick det förbi några klasskamrater som hälsade på dem, men han tror inte att de förstod vad som var på väg att hända. Efter en stund frågade den ena ungdomen om de hade några telefoner. De visste att deras vänner hade försökt att ringa, och att deras mobiltelefoner syntes i byxfickorna. De erkände därför att de hade mobiltelefoner, och då krävde ungdomarna att de få dem.

"Nej, snälla bad vi. Han tar min kompis åt sidan, jag hör inte riktigt vad de pratar om. Sedan kom ett knytnävsslag i ansiktet och min kompis ger honom telefonen. Sedan kom han till mig, ger mig en örfil, de andra två bara tittade på. Jag ger han min telefon."

Efter att ungdomarna tagit deras mobiltelefoner frågar de om lösenord, går in på inställningarna och nollställer telefonerna.

Han berättar att det tog några dagar innan de började hänga på skolgården igen. Då såg han några maskerade ungdomar som gick förbi skolan, vilket han tyckte kändes obehagligt. På frågan hur han mår idag svarar han:

"Nu tittar jag mig alltid över axeln."

4. Hur går ungdomsrånen till?

För att kunna förstå och beskriva brottens karaktär och olika erfarenheter av ungdomsrån har sammanlagt 935 förundersökningar för perioden 2015–2019 gått genom. Efter exkludering handlar det om totalt 715 förundersökningar där den som rånats är under 18 år och den som misstänks är under 21 år.⁷⁴ Det har också genomförts intervjuer med dömda gärningspersoner, ungdomar utsatta för rån samt några av de utsatta ungdomarnas föräldrar. Intervjuerna har bidragit med en fördjupad bild av karaktären, erfarenheter och motiven till ungdomsrånen.

Ungdomsrån är framför allt ett brott som pojkar begår. Under granskningen uppdagades dock att karaktären på brotten i vissa avseenden skiljer sig åt när flickor finns med bland de misstänkta gärningspersonerna. Eftersom förundersökningarna med misstänkta flickor är relativt få inkluderades *samtliga* förundersökningar med misstänkta flickor för hela perioden 2015–2019 i underlaget. För misstänkta pojkar har däremot ett slumpmässigt urval för åren 2015 och 2019 granskats. Med anledning av att det framför allt är pojkar som rånar andra ungdomar och att karaktären på rånen delvis skiljer sig åt när flickor finns med som misstänkta redovisas i detta kapitel endast hur rånen går till bland den stora gruppen pojkar. I nästa kapitel redogörs för resultatet av granskningen av de rån där flickor förekommer som misstänkta.

Underlaget i detta kapitel är 531 förundersökningar med enbart misstänkta pojkar. Samtliga intervjuade ungdomar är pojkar som varit brottsutsatta eller som är dömda gärningspersoner. Sammanlagt rör det sig om 20 intervjuer, varav åtta intervjuer med brottsutsatta och sju intervjuer med föräldrar till de brottsutsatta pojkarna samt fem intervjuer med unga gärningspersoner.⁷⁵

I detta kapitel berörs inledningsvis platser för ungdomsrån, vilka som rånar och vilka som rånas, antal misstänkta gärningspersoner och brottsutsatta

---

⁷⁴ Sammanlagt har 220 ärenden exkluderats i analysen och det beror antingen på att samtliga gärningspersoner i förundersökningen är 21 år eller äldre, brottsutsatt är 18 år eller äldre, förundersökningen saknas eller innehåller väldigt lite information om brottshändelsen (ofta nedlagda ärenden), brottet är påhittat, brottet har skett utomlands, det saknas en målsägare, målsägaren tar tillbaka anmälan (till exempel på grund av att bytet var borttappat och inte stulet) eller att målsägaren inte medverkar i förundersökningen, och att det därigenom saknas mycket information om brottet.

⁷⁵ De flickor som kontaktades med anledning av denna studie ville inte medverka. För mer information om förundersökningar och intervjuer se bilaga 1.

samt relationen dem emellan. Därefter redovisas vilka tillhörigheter som de brottsutsatta i regel blir av med vid rånerna och de misstänkta tillvägagångssätt för att komma över rånbyten. I nästkommande avsnitt beskrivs förekomsten av vapen och maskering, uttalade hot, våld, maktutövning och förnedringsinslag samt alkohol och narkotika. Avslutningsvis ges en bild av motiven bakom ungdomsrån samt hur alla inblandade kan påverkas av ett rån.

Rån sker oftast efter skoltid på en offentlig plats utomhus

Mer än hälften av rånerna i förundersökningarna sker i centrum eller i en annan offentlig miljö utomhus, vanligtvis mellan klockan 15:00–22:00. De flesta rånerna sker alltså utanför skoltid, utomhus och på en offentlig plats. Det kan exempelvis handla om en park, på en gång- eller cykelväg, utanför en matbutik eller en snabbmatsrestaurang, på en fotbollsplan eller utanför ett köpcentrum. En femtedel av rånerna sker i kollektivtrafiken eller dess hållplatser. Ytterligare en femtedel sker i skolan/på skolgården eller på väg till eller från skolan. Det är ovanligare att rånerna sker i centrum eller annan offentlig miljö inomhus. I dessa fall sker rånerna exempelvis i en galleria, pizzeria eller i ett garage.

Tabell 8. Platser för rånerna i förundersökningarna 2015 och 2019 när enbart pojkar misstänks för rån, antal och procent.

Platser för rånerna	Antal ⁷⁶	Procent
I centrum/offentlig miljö (ute)	303	56 %
I kollektivtrafiken eller dess hållplatser	102	19 %
I skolan/på skolgården	50	9 %
På väg till/från skolan	49	9 %
Annan plats ⁷⁷	27	5 %
I centrum/offentlig miljö (inne)	11	2 %
Totalt	542	100 %

Källa: Förundersökningar 2015 och 2019.

⁷⁶ Att antalet platser inte överensstämmer med antalet förundersökningar bland pojkar (531 stycken) beror på att det i 7 fall förekommer 2–4 platser för rånerna.

⁷⁷ Med *annan plats* avses exempelvis på ett behandlingshem, i en lägenhet eller inne i en portuppgång.

När det gäller rån som sker i skolan eller på skolgården framgår att många av dessa rån sker på kvällar när ungdomar samlas där på sin fritid, dvs. inte när de går i skolan och när det finns vuxna närvarande. När rånerna sker i skolan eller på skolgården under skoltid är det i regel skolans rektor som anmäler rånerna. I flera av dessa fall handlar det om mobbning där en eller flera elever trakasserar en annan elev, och där rånerna utgör en del av detta.

Av förundersökningarna framgår vidare att många rån sker publikt, dvs. att det finns andra människor i närheten där brotten sker.⁷⁸ I ungefär två tredjedelar av dessa fall finns vittnen med i förundersökningarna. Vittnen är ofta vänner, grannar, personal (till exempel på en skola, en restaurang eller en affär) eller förbipasserande, som i vissa fall har avbrutit en eventuell misshandel i samband med rånerna. När rånerna inte är publika sker de vanligtvis på en undanskymd plats, exempelvis i en gångtunnel, i en skogsdunge, i en källare eller bakom en byggnad. I en intervju berättar en pojke hur han och en vän väntade tills två pojkar, som de tänkte råna, befann sig på en lämplig plats för rånet.

"Innan det andra rånet hade vi letat tillfälle i en eller två timmar. Vi hittade två grabbar och följde efter dem till ett mörkt uteområde utan lampor."

Pojkar rånar andra pojkar

När det är enbart pojkar som förekommer som misstänkta gärningspersoner i förundersökningarna är det framför allt andra pojkar som de har utsatt för ett rån eller rånförsök (94 procent) 2015 och 2019.

Misstänkta pojkar har i några förundersökningar uttryckt att det finns en slags hederskod att inte råna flickor. I en förundersökning där det framgår att en flicka blivit utsatt för ett rånförsök, hade både vittnen och gärningspersoner trott att flickan var en pojke. När gärningspersonerna i förhören förstod att det var en flicka som de försökt att råna uttryckte de förvåning och verkade skämmas.

Även i intervjuerna med pojkar som dömts för rån anges att de undviker att råna flickor, men även barn. En pojke sa exempelvis att han varken rånade flickor eller barn, för *då är "man inte en man"*. En annan pojke uttryckte att han bara rånar killar som *kan säga emot*. Han erkände att han en gång hade

---

⁷⁸ I förundersökningarna har rånet skett publikt i 43 procent av fallen, och inte publikt i 24 procent. I 33 procent av förundersökningarna framgår inte huruvida rånet har skett publikt eller inte.

rånat några som ”*var för små*” och att han inte rånade flickor för att han har systrar. På frågan om vilka som kan betraktas som barn i sammanhanget angavs att det handlade om ”*yngre personer*” (dvs. yngre än de intervjuade pojkarna) och att gränsen för att vara ett barn är när personen går i mellanstadiet och inte har kommit in i puberteten, dvs. upp till ungefär 11–12 år.

Samtidigt som flickor och barn inte betraktas som lämpliga att råna framkommer av både förundersökningar och intervjuer att de som rånas ofta är både yngre och svagare rent fysiskt. I en intervju säger en pojke exempelvis ”...*jag gick mot de som är svagare*”. Är de misstänkta ganska många verkar dock detta inte spela någon större roll. Då handlar det snarare om jämgamla ungdomar i deras egen storlek.

Oftast två eller tre pojkar som rånar en ensam ungdom

I mer än hälften av förundersökningarna är det två eller tre pojkar som misstänkts för att ha genomfört ett rån tillsammans. Det är också relativt vanligt med fler ungdomar, men det är ovanligt med förundersökningar där det förekommer fler än sju misstänkta. När det är flera som rånar är det inte ovanligt att det är en person som är mest drivande och några mer passiva. En pojke berättar exempelvis i en intervju hur han blev rånad av åtta ungdomar.

”Jag gick ut från skolan mot en busstation där det stod åtta stycken andra ungdomar. De frågade mig om jag var (namn), de tvingade upp mig på en kulle mitt emot stationen. Fem av dem pratade och var mer aktiva och de andra tittade mer på.”

I drygt tre fjärdedelar av samtliga förundersökningar är det endast en ungdom som blivit rånad. Att två ungdomar har blivit rånade vid samma tillfälle är också relativt vanligt, men fler målsägare än så har det endast rört sig om i enstaka fall. Detta gäller oavsett hur många ungdomar som utfört rånet.

Pojkar som rånar ensamma utgör 16 procent av förundersökningarna 2015 och 2019. Vid dessa tillfällen fullbordas rånen i mindre utsträckning, än när minst två pojkar utför ett rån tillsammans.⁷⁹ I de förundersökningar som det

---

⁷⁹ I förundersökningar där gärningspersonen är en ensam pojke har rånen fullbordats i 71 procent av fallen, vilket kan jämföras med 83 procent när det är minst två pojkar som rånar tillsammans.

endast är en misstänkt gärningsperson är också i regel de brottsutsatta ensamma: det gäller i närmare 9 av 10 fall.

Det är också tydligt av resultatet att många ungdomar rånar tillsammans inom sin egen åldersgrupp, dvs. att *samtliga* misstänkta i en förundersökning ingår i någon av ålderskategorierna; under 15 år, 15–17 år eller över 18 år.

Tabell 9. Åldersgrupp i förundersökningarna med misstänkta pojkar, antal och procent.

Åldersgrupp misstänkta	Antal	Misstänkta pojkar
Samtliga under 15 år	55	10 %
Samtliga 15–17 år	212	40 %
Samtliga 18–21 år	100	19 %
Blandade åldrar	85	16 %
Oklart	79	15 %
Totalt	531	100 %

Källa: Förundersökningar 2015 och 2019.

Misstänkta pojkar och brottsutsatta känner sällan varandra

I förundersökningarna framgår oftast vilken relation gärningsperson och brottsutsatt har till varandra. I genomgången har därför tre kategorier av relationer skapats: känner väl, bekant eller okänd.⁸⁰ Resultatet visar att de misstänkta pojkarna och brottsutsatta är okända för varandra i drygt två tredjedelar av fallen. I övriga fall har de brottsutsatta angivit att de känner eller är bekant med minst en av de misstänkta gärningspersonerna.

Det är dock rimligt att anta att det finns ett visst mörkertal vad gäller relationen mellan gärningspersoner och brottsutsatta. Detta mot bakgrund av att brottsutsatta i en av fem förundersökningar inledningsvis avstår från att medverka i förundersökningen, eller drar sig ur vid ett senare tillfälle. Ibland går det också att ana att brottsutsatta mycket väl vet vem som har genomfört rånet, men att de inte vill namnge gärningspersonen, på grund av rädsla för konsekvenserna. I exempelvis en förundersökning, där en pojke blivit rånad av fyra andra pojkar, uppger han att han inte vet vilka som har rånat honom och att han inte kan ge några signalement. Hans flickvän, som var med vid

⁸⁰ Kategorin "känner väl" innefattar personer som målsägaren kan namnge eller känner relativt bra. Kategorin "bekant" innefattar någon som de känner igen, men inte umgås med eller kan namnge med säkerhet.

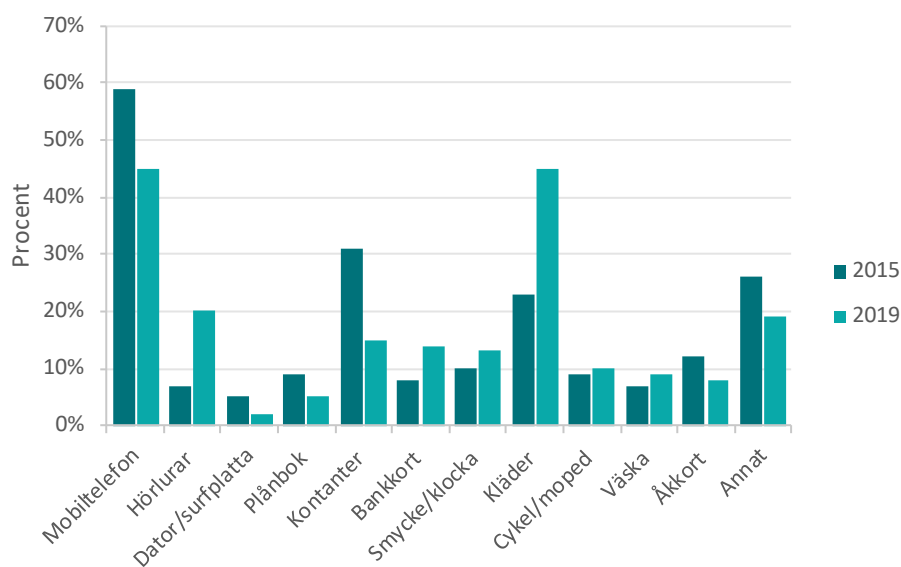
råntillfället, anger däremot att hon inte vill säga vilka det var för att hon är rädd.

Mobiltelefoner, kläder och hörlurar är vanliga byten

I de granskade förundersökningar där enbart pojkar misstänks för rån är 81 procent av rånerna fullbordade och 19 procent ej fullbordade (klassas som rånförsök). Ofta blir brottsutsatta av med ett flertal tillhörigheter vid ett rån. De vanligaste bytena är mobiltelefoner, kläder, kontanter och hörlurar.

Vad de brottsutsatta framför allt blir av med har ändrats något mellan åren. Vanligaste byten vid rånerna 2015 var mobiltelefoner (59 procent), kontanter (31 procent) och/eller kläder (23 procent). Motsvarande 2019 var mobiltelefoner (45 procent), kläder (45 procent) och hörlurar (20 procent).

Figur 11. Byten i samband med ett rån när enbart pojkar är gärningspersoner. Anges i procent i förhållande till fullbordade rån 2015 respektive 2019.⁸¹

Källa: Förundersökningar 2015 och 2019.

Som framgår har andelen mobiltelefoner och kontanter som rånbyten minskat under perioden, samtidigt som andelen hörlurar och kläder har ökat.

⁸¹ Kategorin *annat* omfattar sådana rånbyten som inte ryms inom de övriga kategorierna, och handlar om allt från husdjur till ett cigarettpaket eller en snusdosa.

Detta beror sannolikt på att teknikindustrin under perioden har lyckats utveckla och sälja fler dyrare hörlurar, samtidigt som mobiltelefoner har blivit något svårare att få att fungera för nya användare. Under 2019 var det vidare lika vanligt att brottsutsatta blev av med en mobiltelefon som ett eller flera klädesplagg. Samtidigt som kontanter har minskat som byte under perioden har andelen bankkort ökat något (från 8 procent till 14 procent).

När bytet är en mobiltelefon tvingas de brottsutsatta ofta att under själva rånet nollställa telefonen, för att gärningspersonerna ska kunna få ut mer för den vid en försäljning. En av de brottsutsatta ungdomar som Brå intervjuat beskriver hur hans föräldrar uppmärksammade att det hänt honom någonting delvis just på grund av att han nollställde sin telefon.

”Rånaren frågade om jag visste hur jag skulle nollställa telefonen. Jag nollställde och då gick det ett meddelande till mina föräldrar. Förutom det här att nollställa telefonen så såg mina föräldrar att jag tagit ut pengar på bankomaten, de hade fått en notis om detta, de förstod att något hade hänt.”

När bytet är kläder handlar det nästintill alltid om dyra märkeskläder. Det är exempelvis jackor, tröjor, kepsar och skärp som gärningspersonerna tar för att antingen behålla själva eller sälja vidare. I förundersökningarna framgår att många säljer bytet via särskilda försäljningssidor på internet: på etablerade ”köp- och-sälj-sidor” eller på sociala medier. En av de intervjuade gärningspersonerna berättar att han och hans vänner även sålde rånbyten till olika butiker.

”Vi tog mobiler, smycken, dyra jackor, det som var värt något. Vi sålde till olika butiker.”

Att hörlurar har blivit ett vanligare byte 2019 beror sannolikt på att ett känt företag lanserade trådlösa hörlurar hösten 2016 (dvs. året efter de granskade förundersökningarna från 2015). De är relativt dyra och populära bland ungdomar. När bytet är kontanter är det inte ovanligt att gärningspersonerna tvingar de som rånas att ta ut kontanter från en bankomat. Många gånger får brottsutsatta också redovisa hur mycket som finns på kontot innan ett uttag sker.

Direkt konfrontation är det vanligaste tillvägagångssättet

I granskningen av förundersökningarna har tillvägagångssätten vid rånen delats in i tre huvudsakliga kategorier: blixttattack, direkt konfrontation samt förledande strategier. En så kallad blixttattack förekommer i en av tio

förundersökningar, när misstänkta pojkar rånar andra ungdomar. Detta innebär att bytet snappas upp i farten, eller att rånen sker som ett överraskningsmoment med våldsinslag.

I drygt hälften av förundersökningarna förekommer *direkt konfrontation*, vilket innebär att de misstänkta gärningspersonerna konfronterar de brottsutsatta och relativt omgående uppmanar de som rånas att lämna ifrån sig sina mobiltelefoner, hörlurar eller dylikt. Många gånger omringas en eller flera ungdomar och uppmanas att lämna ifrån sig sina tillhörigheter. Två av sex brottsutsatta blir också visiterade i samband med rånen.

Även förledande strategier är ett relativt vanligt tillvägagångssätt (två av fem fall). Då tar de misstänkta kontakt med den eller de som ska rånas genom att exempelvis fråga efter en cigarett eller ställa olika typer av frågor för att inleda en konversation. Det kan också handla om att de lurar iväg den som de vill råna till en plats där rånet sker. I dessa fall uppträder de misstänkta gärningspersonerna alltså initialt trevligt mot den som de avser att råna. En pojke som blivit rånad berättade exempelvis följande i en intervju:

"De var relativt trevliga från början, de sa: hej vi behöver snacka med dig! De försökte ta upp mig på en tvärgata. Jag vill inte snacka med er, sa jag. Jag fortsatte att gå, jag ignorerade dem. De sa: kom, kom! Sen ställde de sig framför mig och stannade mig."

Det förekommer också att ungdomar förleds att komma till en plats för att köpa eller sälja exempelvis en mobiltelefon, dator, alkohol eller kläder. I dessa fall handlar det nästan uteslutande om ungdomar som inte känner varandra. De har fått kontakt via en "köp och sälj-sida" och istället för en affär blir de utsatta för ett rån. I en förundersökning framgår exempelvis att en pojke hade lagt ut sin stationära dator för försäljning. Han fick kontakt med en köpare och de bestämde tid och plats för försäljningen. Köparen kom till platsen med sina tre vänner. När det var dags för betalning sa köparen att pojken inte skulle få betalt och att han skulle ha datorn. Samtidigt kom hans tre vänner fram (som tidigare stått lite på avstånd) och när pojken, som skulle sälja datorn, inte ville lämna ifrån sig den blev han hotad med kniv.

Det är inte helt ovanligt att rånen är planerade mot en vän eller bekant som de känner till har dyra kläder eller saker. I en förundersökning framgår exempelvis att en pojke blev rånad på kläder, mobiltelefon, plånbok, bankkort och busskort av tre jämnåriga pojkar på en plats som pojken "vän" hade föreslagit att de skulle gå till. Även i ett par av Brås intervjuer

med brottsutsatta framkommer att de antingen vet eller misstänker att en eller flera vänner stod bakom rånet. En pojke beskriver detta såhär:

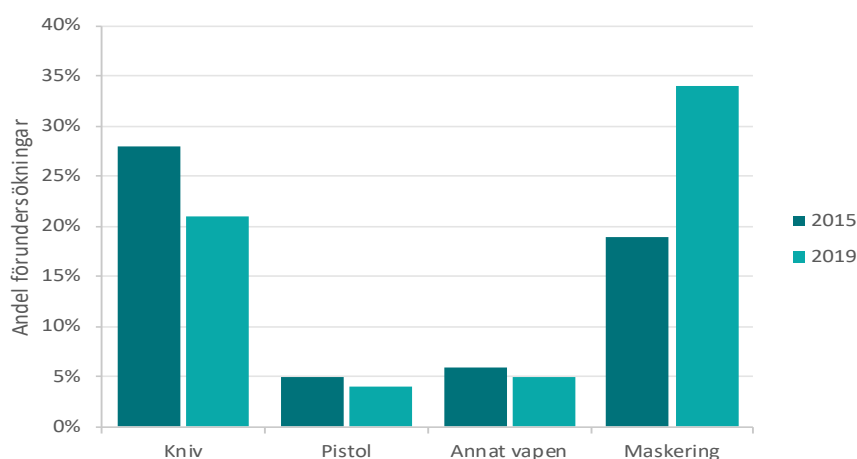
”Jag undrar lite över mina kompisar. En går och snackar och det känns som att de är på samma sida som rånarna, att de kör ett dubbelspel, särskilt (namn). Han har inte heller gjort en anmälan, men har varit inne på förhör.”

Andelen rån med vapen har minskat och maskering har ökat

I en tredjedel av förundersökningarna, när misstänkta är enbart pojkar, förekom något slags vapen i samband med rånen. Vid en jämförelse mellan 2015 och 2019 framgår dock att andelen minskat under perioden. Under 2015 förekom vapen i 38 procent av förundersökningarna, och motsvarande för 2019 var 29 procent.

I registreringen av förundersökningarna har underlaget kodats i tre kategorier vad gäller typ av vapen: kniv, pistol och annat vapen. När vapen används är kniv det i särklass vanligaste vapnet. Andelen misstänkta som använder pistol, är i relation till andelen som använder kniv, inte stor. Många gånger är det inte en riktig pistol utan en så kallad kolsyrepistol eller elpistol som används, men dessa kan se mycket verklighetstroga ut. Vad gäller ”annat” vapen så handlar det exempelvis om ett knogjärn, ett basebollträ, en trädgren, pepparspray eller liknande.

Figur 12. Andel förundersökningar där vapen (kniv, pistol eller annat vapen) och maskering förekommer i samband med rån där misstänkta är pojkar 2015 och 2019.

Källa: Förundersökningar 2015 och 2019.

Till skillnad från användningen av vapen har andelen med maskering i samband med rån ökat under perioden, från 19 procent till 34 procent. När de misstänkta pojkarna är maskerade är det oftast med en så kallad buff (som täcker delar av ansiktet eller hela huvudet), men det kan också innebära att ansiktet medvetet dolts med något annat, såsom en halsduk, en scarf eller en tröja.

Att gärningspersonerna använder maskering eller vapen i samband med rånen upplevs som mycket skrämmande för de som blir rånade. En pojke beskriver detta på följande sätt i en intervju:

"Jag blev aldrig särskilt rädd precis då i början, kände mig inte riktigt hotad. Det var kanske tio personer på perrongen. Men när jag såg dem nära mitt hem och de hade tagit på sig masker... då fick jag panik!"

En annan pojke som intervjuats berättar hur han och hans vänner blev rånade av gärningspersoner som hade både pistol och maskering när de satt i närheten av en station och lyssnade på musik.

"Då kom två killar som började sjunga med, de gick förbi. Cirka fem minuter senare kom de fram till oss igen, en drog en pistol och sade "ge oss era värdesaker". Man blir helt stum, "varför händer det nu". Jag frös till, det är bara att göra som de säger, mamma och pappa har sagt att jag ska göra så. Vi tog fram våra värdesaker, lilla killen hämtade sakerna medan stora killen stod med pistolen. De tog hörlurar, telefoner, cash av mig och en till."

Två tredjedelar blir hotade i samband med rånet

För att gärningspersoner ska kunna komma över brottsutsatta tillhörigheter uttalas ofta hot. I två tredjedelar av förundersökningarna 2015 och 2019 förekommer uttalade hot mot brottsutsatta *under* rånen, när enbart pojkar är misstänkta för rån.

Hoten handlar framför allt om vålds- och dödshot mot de brottsutsatta eller deras familj och vänner. Om det inte finns ett synligt vapen är det inte ovanligt att de misstänkta pojkarna hotar med att de har ett vapen. Det förekommer också att de hotar med att det på olika sätt kommer att bli värre för de som rånas om de exempelvis inte följer med de misstänkta, eller att de ska söka upp personen senare om hen inte gör som de vill. Andra hot kan handla om att bli "*fimpad i ansiktet*", eller att de misstänkta ska "*kissa i deras munnar*", "*plocka*" deras vänner eller "*våldta deras mammor*".

I drygt ett av tio fall förekommer även uttalade hot *före* eller *efter* rånet (eller både och). Även då framförs hoten vanligtvis verbalt, men också via sociala medier eller både och. I dessa fall känner nästintill alltid de misstänkta gärningspersonerna och brottsutsatta varandra, eller åtminstone någorlunda bekanta med varandra. Om hoten förekommer före rånet handlar det ofta om att den brottsutsatta blivit trakasserad av den misstänkta en tid före rånet. Om hoten förekommer efter rånet handlar det ofta om övergrepp i rättssak, dvs. att misstänkta i efterhand försöker förmå den brottsutsatta att inte anmäla brottet eller att dra tillbaka sin anmälan (till exempel ”*Golar du, då jävlar*”).⁸²

I närmare tre av fem rån utövas någon form av våld

Som framgår i föregående avsnitt *hotar* de misstänkta pojkarna ofta med att utöva olika former av våldshandlingar i samband med ett rån. Det framgår nästan alltid i förundersökningarna om de misstänkta *har* använt våld i samband med rånerna. Vanligtvis framgår även vilken typ av våld som har utövats. Våldet kan handla om allt från knuffar till grov misshandel. I granskningen har våldet därför delats in i tre kategorier: knuffar och annat mildt våld, slag och sparkar samt grov misshandel.⁸³

Det förekommer något slags våld i närmare tre av fem förundersökningar när det enbart är pojkar som är misstänkta för rån. I dessa fall handlar en tredjedel (33 procent) om knuffar och annat mildt våld, drygt hälften om sparkar och slag (55 procent) och drygt en tiondel om grov misshandel (12 procent).

Många gånger förekommer olika former av våld, mot olika brottsutsatta, i ett och samma rån. En pojke berättar i en intervju hur han och hans vän utsattes för både mildare våld och slag när de blev av med sina mobiltelefoner:

---

⁸² Brottet övergrepp i rättssak innebär att någon, vanligen genom hot eller våld, försöker hindra en person från att anmäla ett brott, lämna uppgifter i en brottsutredning eller vittna i en rättegång. Brottet kan också gälla situationer där någon redan har medverkat i en rättegång och därefter utsätts för hot, våld eller någon liknande gärning.

⁸³ Det kan vara en hårfin skillnad mellan slag och sparkar och det som betraktas som grov misshandel. I genomgången av förundersökningarna har grov misshandel registrerats när det förekommer *upprepade* slag och sparkar mot huvudet, när kniv används och när det finns risk att den brottsutsatte får bestående men av våldet. Om flera typer av våldshandlingar förekommer i förundersökningarna har den mest våldsamma handlingen registrerats.

”Han tar min kompis åt sidan, jag hör inte riktigt vad de pratar om. Sedan kom ett knytnävsslag i ansiktet, kompisen ger honom telefonen. Sedan kom han till mig, ger mig en örfil, de andra bara tittade på.”

I de flesta förundersökningar framkommer om de brottsutsatta har skadats i samband med rånen. I de fall det förekommer någon form av våld, har drygt en tredjedel *inte* skadats när de utsatts för våld. I dessa fall handlar det nästan alltid om knuffar och annat milt våld.

Det är inte lika tydligt i förundersökningarna om de brottsutsatta har uppsökt läkare eller inte. Mot bakgrund av detta kan andelen som uppsöker läkarvård lätt underskattas. I närmare två av fem förundersökningar, där våld förekommer i samband med rån, framgår det att den brottsutsatte har uppsökt läkare. I dessa fall handlar det nästan uteslutande om slag och sparkar eller grov misshandel.

Maktutövning och förnedringsinslag i vissa rån

Att bli utsatt för ett rån är en kränkande handling i sig som både skapar en känsla av maktlöshet och upplevs som förnedrande, särskilt om det förekommer uttalade hot och våld i samband med rånen. Under de senaste åren har medierna fokuserat relativt mycket på en särskild typ av rån, så kallade *förnedringsrån*.⁸⁴ Dessa rån förknippas vanligtvis med att gärningspersoner exempelvis urinerar på brottsutsatta, använder överdrivet mycket våld (inklusive sexuellt våld) och tvingar brottsutsatta att utföra vissa förnedrande handlingar, som exempelvis att ta av sig kläderna eller kyssa någons skor.⁸⁵

Även om förnedringsrånen har fått mycket uppmärksamhet under senare år saknas en definition av vilka omständigheter som krävs för att avgöra *när* ett rån kan klassas som ett förnedringsrån. Det finns heller ingen juridisk definition av begreppet. Det är med andra ord ett komplicerat område att analysera. Samtidigt är det svårt att bortse från att det förekommer rån där gärningspersoner inte enbart använder sig av hot och våld för att komma över värdesaker. Vissa rån karaktäriseras av en vilja att ytterligare skada,

---

⁸⁴ Se exempelvis *Hur vill regeringen skydda unga pojkar som rånas?* Expressen 20 december 2020. *Förnedringsrånen väcker avsky – men har de ökat?* SvD 29 augusti 2020 samt *Förnedringsrån ska ge minst fem års fängelse*. Aftonbladet Debatt 26 november 2020.

⁸⁵ Se exempelvis *Pojkarna om tortymattan på kyrkogården: Vi ville bara överleva*. SVT nyheter 30 augusti 2020. *Förnedringsrån mot minderårig pojke i Ludvika – ung man döms*. SVT Nyheter 20 september 2020. *Tonåring rymde – rånade och urinerade på pojkar*. Expressen 3 oktober 2020.

skrämma eller kränka de som utsätts för brottet. I ungdomsrånen är det inte ovanligt att det finns en konflikt mellan ungdomar som gör att den ena anser att den andra ska ”*sättas på plats*”, ”*bötas*” (straffas) eller ”*veta sin plats*”. I dessa fall handlar rånet alltså om något mer än själva rånet. I vissa fall har också rånen föregåtts av att misstänkta har trakasserat eller mobbat en person under en längre tid. I en förundersökning framkommer exempelvis att en pojke blivit rånad av samma grupp av ungdomar vid flera tillfällen. Rånen används alltså som en del i trakasserier eller mobbning mot honom.

Vissa rån kan betraktas som framför allt en maktutövning och andra ett rån med förnedringsinslag, men många gånger handlar det om både och. Det gemensamma syftet i dessa rån är att inge respekt och förminska de brottsutsatta. För att kunna beskriva den här typen av rån, som är uttryck för något mer än att tillgripa värdesaker, har sex olika kategorier skapats. I många av rånen förekommer flera olika kategorier, vilket innebär att ett rån kan innehålla flera eller samtliga av nedanstående kategorier av maktutövning och förnedringsinslag.

- Övergrepp i rättssak
- Överdrivet våld
- Kontroll
- Makt demonstration med förnedringsinslag
- Film och fotografier under rånet
- Verbala kränkningar

Innan respektive kategori beskrivs närmare kan det konstateras att maktutövning och förnedringsinslag förekommer i drygt en tredjedel av de förundersökningar där enbart pojkar är misstänkta för rån. En jämförelse mellan 2015 och 2019 visar att andelen rån med inslag av maktutövning och förnedringsinslag var mindre 2019.⁸⁶ Det är dock rimligt att antalet rån med den här typen av inslag har ökat eftersom antal rån totalt sett har ökat under perioden.

---

⁸⁶ Under 2015 förekom maktutövning och förnedringsinslag i ungefär två av fem förundersökningar. Motsvarande 2019 var knappt en tredjedel.

Övergrepp i rättssak

Övergrepp i rättssak är ett brott enligt brottsbalken, och syftet är att skrämja den som rånas så att personen inte anmäler brottet eller tar tillbaka en anmälan.⁸⁷ Oftast är det verbala hot i samband med rånet som exempelvis "Säger du det här till någon kommer jag att döda dig" eller "*Golar du så blir det värre för dig*", men det förekommer också att misstänkta hör av sig via telefonsamtal eller sociala medier efter att rånet har skett, för att påverka den som rånats att inte anmäla eller att ta tillbaka en anmälan. Av samtliga förundersökningar för 2015 och 2019 förekommer övergrepp i rättssak i drygt ett av fem fall där enbart pojkar misstänks för ett rån. Andelen var något mindre 2019 jämfört med 2015.⁸⁸

Överdrivet våld

Överdrivet våld innebär att misstänkta gärningspersoner använder mer våld än nödvändigt i samband med ett rån, eller att våldet sker efter att rånet har skett. I ungefär ett fall av tjugo är bedömningen att det förekommer överdrivet våld när det är enbart pojkar som misstänks för rån. Resultaten måste dock betraktas med en viss försiktighet, eftersom det är svårt att bedöma hur mycket våld som situationen kräver, för att de misstänkta gärningspersonen ska komma över en värdehandling. Samtidigt ger innehållet i förundersökningarna en god inblick i hur rånen går till, hur mycket våld som används och när våldet utövas.

Ett fall som bedömts som överdrivet mycket våld är exempelvis ett rån där en pojke blev utsatt för grov misshandel av, för honom, okända gärningspersoner. Han blev sparkad på huvud och kropp 30–40 gånger och de stampade även på hans huvud. Eftersom pojken var ensam mot många personer hade det sannolikt inte krävts något våld överhuvudtaget för att komma åt hans värdesaker. I vissa fall framstår alltså misshandeln som överordnat själva rånet. Ett annat sådant fall gäller en pojke som utsattes för grov misshandel av några "vänner" för att han påstods vara skyldig en av

---

⁸⁷ Se 17 kap. 10 § Brottsbalken (1962:700) som lyder "Den som med våld eller hot om våld angriper någon för att han eller hon gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars vid förhör avgett utsaga hos en domstol eller annan myndighet eller för att hindra någon från en sådan åtgärd döms för övergrepp i rättssak till fängelse i högst fyra år. Detsamma gäller den som med någon annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om en sådan gärning angriper någon för att han eller hon avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom eller henne från att avge en sådan utsaga."

⁸⁸ Under 2015 förekom övergrepp i rättssak i närmare en fjärdedel av förundersökningarna. Motsvarande 2019 var knappt en av fem.

dem pengar. I det aktuella fallet beskrivs de misstänkta gärningspersonerna ha agerat ”*mycket hotfullt och förnedrande*” av pojkens flickvän som var med vid råntillfället.

Även det våld som förekommer *efter* rånet eller rånförsöket kan betraktas som ett rån med maktutövning och förnedringsinslag. I en förundersökning blev exempelvis en pojke sparkad i rygglutet efter att de misstänkta rånat honom och sagt åt honom att springa. I en annan förundersökning skjuter några pojkar en flicka i benet med en luftpistol efter ett rånförsök, när hon ifrågasatte vad pojkarna ”*höll på med*”.

Kontroll av brottsutsatta

Den tredje kategorin handlar om rån där det har skett handlingar som syftar till att gärningspersonen kontrollerar de brottsutsatta under och strax efter rånet. I dessa fall innebär maktutövningen och förnedringsinslagen att brottsutsatta exempelvis tvingas följa med till olika platser, stanna kvar på platsen för rånet en viss tid efter rånet (så att de misstänkta hinner undan), lägga sig ner på marken när misstänkta försvinner från platsen eller ställa sig mot en vägg under rånet. Kontroll av brottsutsatta förekommer i närmare en av tjugo förundersökningar när pojkar misstänkts för rån 2015 och 2019. Andelen var något mindre 2019 jämfört med 2015.

Maktdemonstration med förnedringsinslag

Den här kategorin innefattar handlingar där misstänkta gärningspersoner demonstrerar makt och förnedrar brottsutsatta på andra sätt än övergrepp i rättssak, våld och kontroll under rånsituationen. Det kan handla om att brottsutsatta tvingas kyssa någons skor, ställa sig på knä, be om ursäkt för något eller säga något som de inte vill (till exempel ”*ja du får ta min cykel*”). I en förundersökning framgår exempelvis att de misstänkta pojkarna låtsades vara civila poliser. De lyste med ficklampor i ansiktet på de som utsattes för rånet, bad om legitimation, tvingade de brottsutsatta att sitta ner och sen även be om ursäkt för att de var ”*kaxiga*”.

Det kan också handla om att misstänkta utsätter de brottsutsatta för ett sexuellt ofredande (till exempel tvingar personen att ta av sig kläderna eller ta på någons könsorgan), håller dricka över eller kastar något på den som rånas, spottar på personen, bränner den som rånas med en cigarett eller hånskrattar när hen gråter, blir misshandlad, skriker på hjälp eller blir filmad.

Kategorin innefattar också att misstänkta kan ta en värdesak för att ”jävlas”, och att de efter rånet kastar eller tar sönder värdesaken samt när det är uppenbart att rånet sker för att ”sätta någon på plats” eller ”böta” (straffa) något för någon oförrätt. Maktdemonstration med förnedringsinslag förekommer i drygt en av tio förundersökningar när enbart pojkar misstänks för rån. Andelen var något mindre 2019 jämfört med 2015.

Film och fotografier under rånet för att skrämja och förnedra

Fotografier och film kan användas på olika sätt för att skrämja och förnedra brottsutsatta. Det kan handla om att de misstänkta gärningspersonerna fotograferar eller filmar de brottsutsatta eller deras id-kort i syfte att skrämja den som rånas så att brottet inte anmäls (“*Nu vet vi hur du ser ut*”, “*Nu vet vi hur vi kan få tag på dig*”). Det kan också handla om att de brottsutsatta fotograferas eller filmas när de blir kränkta på olika sätt under rånet.

Det händer att dessa fotografier eller filmer sprids på sociala medier eller till utvalda personer. I en förundersökning tvingas exempelvis en pojke att säga på film att han inte vill ha något att göra med sin flickvän, och filmen skickas sedan till flickvännen. I en annan förundersökning tvingas en pojke att säga på film att han har “*rökt på*” (fast han inte hade gjort det) för att filmen skulle kunna användas emot honom vid en eventuell anmälan.

Fotografering och film inrymmer många moment av tidigare nämna kategorier, men förtjänar en egen kategori. Detta eftersom fotografi och film dels innebär en ytterligare dimension av makt och förnedring, dels är konsekvenserna av handlingarna annorlunda eftersom de reproduceras. En pojke som blev misshandlad och filmad under ett rån säger exempelvis i en intervju att “... *filmen som sprids på rånet är jobbigt att få frågor om eller titta på.*” Att fotografera eller filma för att utöva makt och förnedra brottsutsatta är dock inte så vanligt i de förundersökningar där enbart pojkar misstänks för rån. Det förekommer endast i enstaka fall och andelen har heller inte ökat mellan 2015 och 2019.

Verbala kränkningar

Maktutövning och förnedringsinslag i samband med rån kan även handla om verbala kränkningar. När de som rånas förnedras verbalt handlar det oftast om könsord (till exempel “*horunge*”, “*fitta*” och “*kuksugare*”), nedsättande ord om den brottsutsattes ursprung (till exempel “*makedonjävvel*”, “*äckliga*

svenne” eller *”kines*”) och tillskrivna egenskaper (till exempel *”golare*”, *”bög*” och *”ful*”). Det finns sannolikt ett relativt stort mörkertal när det gäller verbala kränkningar eftersom det är rimligt att anta att språkbruket under ett rån inte alltid omnämns i förundersökningarna. Vidare förekommer den här typen av kränkningar ofta i samband med någon av de övriga kategorierna. Det är endast i enstaka fall för respektive år 2015 och 2019 som det *enbart* förekommer verbala kränkningar.

Alkohol och narkotika är ingen tydlig del av rån

I en relativt liten andel av förundersökningar framkommer att de misstänkta eller brottsutsatta varit påverkade av alkohol eller narkotika i samband med rån. Det gäller i ungefär ett av 20 fall för 2015 och 2019, när enbart pojkar är misstänkta. Det är dock rimligt att anta att andelen är större, eftersom de misstänkta sällan blir gripna på bar gärning. Det är också få som medger för polisen i förhör att de varit narkotikapåverkade (eftersom det är kriminaliserat att bruka narkotika). Bland brottsutsatta är det ännu färre som varit påverkade i samband med att de blivit rånade, endast i enstaka fall.

I de fall där det framgår av förundersökningarna att misstänkta eller brottsutsatta varit påverkade, dominerar narkotika bland de misstänkta gärningspersonerna och alkohol bland de brottsutsatta. Det är nästintill uteslutande ungdomar över 15 år som varit påverkade vid dessa rån.

Bland de misstänkta som är påverkade av narkotika eller alkohol är andelen ensamrånare större, jämfört med misstänkta i samtliga förundersökningar. Som nämns tidigare utgör ensamrånarna 16 procent av underlaget totalt sett, medan de utgör drygt en tredjedel i de fall där det är konstaterat att någon av de misstänkta varit påverkade. Detta indikerar att de som rånar ensam i större utsträckning, än andra misstänkta ungdomar, har en missbruksproblematik. I en förundersökning framkommer exempelvis att en narkotikapåverkad pojke tvingade två okända pojkar att, under knivhot, följa med till olika ställen för att ta ut pengar och köpa saker till honom. I detta fall var den misstänkta gärningspersonen efterlyst på grund av att han avvikit från ett behandlingshem.

Motiven till rån är pengar, spänning, status och konflikter

Enligt en tidigare studie om ungdomar och kriminalitet i några av Göteborgs förorter, framkommer att det som driver unga att råna framför allt är

pengar, spänning och status (inom den egna gruppen).⁸⁹ Detta stämmer väl överens med de motiv som framkommer hos gärningspersonerna i de intervjuer som ligger till grund för den här studien. En gärningsperson som intervjuats beskriver exempelvis hur han kom på att han genom rånen kunde få mer fickpengar.

”Jag hängde med vänner som gjorde sådana saker. Det var lite kul i början, man såg inte att killen blev förnedrad och rädd. Jag tittade på första gångerna, hängde bara med. En vän tog en telefon och sålde den till en butik och fick 400 kronor. Då ville jag också prova, det kunde vara bra till mat och cigg.”

En annan intervjuad gärningsperson är också tydlig med att han rånade för att få pengar. Han säger bland annat att han ”*hatade*” att fråga sina föräldrar om pengar eftersom de inte ”*var rika*”. Han upplevde det som att vissa i hans omgivning inte ens behövde fråga sina föräldrar om pengar för att de skulle få det.

Även uppgifter om att rån skapar spänning framkommer i intervjuerna. En gärningsperson berättar att han rånade en annan ungdom för att han var uttråkad.

”Jag hade ingenting att göra den dagen, jag tog en promenad med min vän, det var tråkigt. Vi hade inga planer. Vi såg några grabbar, jag gick fram och tog cykeln. Jag kände lite stress, jag tog cykeln och körde ner den till min källare, jag visste inte vad jag skulle göra med cykeln för att jag hade redan två.”

Även uppgifter om att rån genererar status framkommer av intervjuerna. En av gärningspersonerna uttrycker att ”*man ville visa att man var stor*”. Han rånade alltid någon som var svagare än han själv, och att det alltid var minst en vän med vid de tillfällen som han rånade någon, för att ”*det triggas en lite, man är inte själv*”.

En annan gärningsperson berättar att han efter han ”*hängt i stan*” ett tag kände allt fler personer, från att nästan inte ha några vänner alls: ”*Du är ingen alls, och plötsligt känner man 50 personer*.” Han är, liksom andra intervjupersoner, även tydlig med att pengar var ett avgörande motiv för att börja råna eftersom han ”*ville klara sig själv*”. Han berättar att han försökte att få ett jobb och lämnade sin cv i flera affärer, men att ingen svarade.

---

⁸⁹ Forkby, T. och Liljeholm, Hansson, S. (2011). *Kampen för att bli någon*.

”Jag söker och försöker, och det går inte. Det kändes hopplöst, ingen ville ha en så ung pojke. Min pappa kunde inte hjälpa mig och jag ville inte skämma ut honom genom att fråga honom om pengar.”

I förundersökningarna är det vanligt att pojkarna som misstänks för rån i polisförhören endast svarar ”*inga kommentarer*”, ljuger eller försöker förminska det som de misstänks ha utsatt någon annan för. Det är relativt få som erkänner sina brott. Det innebär att det är svårt att uttala sig om motiven bakom rånerna på ett systematiskt sätt utifrån uppgifterna i förundersökningarna. Det är dock uppenbart att många av de misstänkta gärningspersonerna kommer från familjeförhållanden där det inte finns pengar över till en tonåring som vill börja leva självständigt. En brottsutsatt pojke som blivit utsatt för ett rån berättar exempelvis i en förundersökning att han pratat med rånarna om varför de valde att råna honom:

”De sa att våra föräldrar bryr sig inte om oss och tänk om du hade varit i samma situation som oss, så du inte hade haft några pengar. Du bor i en tiomiljoners villa, det gör inte jag.”

Det är också tydligt att det i vissa gäng innebär status att visa upp sitt våldskapital på sociala medier, även om det innebär större risk att bli dömd för ett brott. Som nämnts tidigare förekommer också ett omotiverat övervåld i samband med vissa rån. En pojke som blev grovt misshandlad av flera gärningspersoner berättar exempelvis följande i en intervju:

”De tog bara mina hörlurar, inget annat, de var dessutom gamla och äckliga. Polisen trodde att det var någon typ av maktspel, inte så mycket intresse av att råna.”

I vissa förundersökningar framkommer också att det finns en konflikt mellan vänner eller att någon känner sig kränkt av någon, vilket i sin tur föranleder ett rån. I en förundersökning, där två pojkar iscensatt ett rån mot en tredje pojke, säger exempelvis en av de misstänkta så här:

”Jag och (namn) satt i vardagsrummet och så pratade jag lite om att jag hade tjafsat med (namn). Sen sa jag att: vet du vad, han har en (märket på mobiltelefonen), vi kan ta den för att han var en fitta mot mig.”

Konflikter och maktutövning mellan misstänkta och brottsutsatta är dock särskilt tydligt när det gäller de förundersökningar som rör misstänkta flickor, vilket det ges en bild av i nästa kapitel.

Att utsättas för ett rån är en traumatisk upplevelse

Att bli utsatt för ett rån av en eller flera ungdomar är många gånger en traumatisk upplevelse. Förutom den kränkning som själva rånet innebär förekommer både uttalade hot, våld, maktutövning och förnedringsinslag i samband med rånen. I både förundersökningar och intervjuer berättar brottsutsatta ungdomar om rädsla, oro och chock under själva rånet. En pojke berättar exempelvis följande i en intervju:

”Vi skulle ju bara hem, killarna gick på mig direkt, kaxiga, hotfulla. Hotade min familj, och de slogs mycket. De gav mig örfilar, sparkar, boxades och puttade. Jobbigt, jag tänkte, när ska det ta slut, jag blev rädd och orolig.”

Det framkommer ofta i både i intervjuer och i förundersökningar att de som rånas får ett adrenalinpåslag under själva rånet, och att de därför exempelvis inte riktigt känner att det gör ont när de blir slagna. En brottsutsatt pojke beskriver i en intervju hur det kändes direkt efter rånet:

”Adrenalin pumpade, jag tänkte inte så mycket alls, jag bara tänkte att nu måste jag härifrån, nu måste jag ringa polisen. Jag kände ingenting, jag var nog chockad.”

Förutom rädsla, oro, chock och adrenalinpåslag händer det att brottsutsatta även fruktar för sitt liv, särskilt om gärningspersonerna bär vapen. En intervjuad pojke, som blev rånad med pistol tillsammans med två vänner, berättar följande:

”De ville att vi skulle stå med ansiktet mot väggen i tio minuter. När tiden gått kunde vi lämna, de försvann under den tiden. Min kompis som fått tillbaka sin mobil satte på en timer. Kompisen viskade böner, den stora rånaren sa ”håll käften annars skjuter jag er alla tre”. Jag skakade, jag frös och jag var livrädd och trodde att jag skulle bli skjuten. Mitt liv låg i någon annans händer. En bisarr känsla.”

Föräldrarna till pojken berättar i en intervju hur det har etsat sig fast i dem att deras son trodde att han skulle bli skjuten i ryggen. De beskriver också en känsla av maktlöshet. En annan förälder berättar hur deras son drabbats av dödsångest *efter* rånet och att de var tvungna att sova hos honom flera kvällar. De säger att *”han var ju rädd att han skulle dö”*.

I närmare hälften av förundersökningarna anges att brottsutsatta upplever rädsla *efter* rånet. Rånet gör att de exempelvis har svårt att sova, känner oro och undviker att vistas på vissa platser. En pojke, som blev hotad med kniv i samband med ett rån, beskriver sin oro i en förundersökning så här:

"De första nätterna, alltså de första två veckorna, alltså jag, jag låg i sängen och tänkte på det som hänt och kände mig rädd hela tiden. För att jag bor så pass nära så att jag kände liksom en oro i hela kroppen oavsett vart jag gick och vart jag var. Så då kunde jag inte sova på typ, om jag går och lägger mig, alltså då väntar jag typ två timmar, två och en halv timme innan jag kunde sova."

De föräldrar som intervjuats beskriver också hur ett rån kan påverka ungdomar en lång tid efter rånet. Deras söner har exempelvis förändrat sitt sätt att förflytta sig, de vill vara hemma tidigt på kvällarna, de är rädda att stöta på någon av gärningspersonerna och vill till och med flytta. En förälder beskriver exempelvis i en intervju hur rånet har påverkat deras son så här:

"Han var chockad, ledsen och rädd. Han levde med ångest lång tid efter och har inte klarat av skolan sedan dess. Kan inte ha folk bakom sig."

Att många är rädda efter rånet framgår också genom att brottsutsatta i en av fem förundersökningar inledningsvis avstår från att medverka i förundersökningen, eller så drar de sig ur vid ett senare tillfälle. Ungefär hälften av dessa uttrycker att de är rädda efter rånet. Det är inte heller ovanligt att brottsutsatta inte vågar delta fullt ut i en förundersökning. I ett fall framkommer exempelvis att en pojke vare sig vågar uppge signalement eller namn på de som rånat honom. Han hade under en längre tid blivit trakasserad av ett gäng pojkar, och har en vän som till och med har flyttat från området på grund av dessa pojkar. I förundersökningen framgår att han inte bara är rädd för sin egen skull utan även att pojkarna ska "ge sig på" hans familj.

Det finns också exempel i förundersökningarna på brottsutsatta som har blivit "vän" med gärningspersonen av rädsla för att få fortsatta problem. Det är inte heller ovanligt att de som blivit rånade inte vågar peka ut gärningspersonerna. En pojke som blev rånad i sitt bostadsområde säger exempelvis så här i en förundersökning:

"Mamma gjorde anmälan, men vi åkte in tillsammans. Egentligen så vill jag inte berätta om det här, ifall det här kommer ut. Jag kommer inte kunna bo här, alla kommer se mig som golare."

Flera intervjuade föräldrar berättar om en stark oro hos både dem själva och deras barn efter rånet. Två föräldrar berättar exempelvis att de efter rånet inte vågar låta sin son gå själv till skolan, och att de istället skjutsar honom dit. En annan förälder berättar att hen blev sjukskriven efter rånet. Flera anger att de hade behövt mer stöd i sin föräldraroll, inte minst råd om hur de

ska hjälpa sina barn på bästa sätt utan att ”förvärra något” eller ”göra det större än vad det är”. En förälder svarar så här på frågan om hur det har varit för henne efter det rån som hennes son utsattes för:

”Inte så bra, som förälder skulle jag behöva mer stöd. Jag känner mig inte trygg, jag vet inte riktigt vad jag ska göra eller vem jag ska prata med. Polisen pratade med (namn), men inte med mig. Stödcentrum pratade bara med (namn), jag kände mig lite utanför och känner mig lite orolig och behöver prata. Min son säger ingenting om det som de pratade om på Stödcentrum.”

Skuld och skam hos både brottsutsatta och gärningspersoner

Förutom rädsla och oro är det inte ovanligt att både gärningspersoner och brottsutsatta upplever skuld och skam efter ett brott.⁹⁰ Brottsutsatta kan exempelvis skuldbelägga sig själva för att de var på ”fel plats” eller något annat som skulle ha påverkat att de blev rånade. En förälder till en pojke som blivit rånad berättar exempelvis i en intervju att sonen ”skämdes lite” för att han hade haft på sig så mycket märkeskläder.

I granskningen av förundersökningarna har skuld och skam inte granskats särskilt men det är tydligt att många brottsutsatta ungdomar tycker att det som de har varit med om kan upplevas som skamfyllt. Vissa har svårt att berätta om sina upplevelser, både inför sina föräldrar och i förhören med polisen, särskilt om det förekommer mobbning eller maktutövning och förnedringsinslag i rånet. Det förekommer exempelvis att det har krävts flera förhör med vissa brottsutsatta innan de delat med sig några detaljer om vad de har utsatts för. Det förekommer också att brottsutsatta inledningsvis har ljugit för sina föräldrar genom att påstå att de har tappat bort det föremål som de har blivit av med i ett rån.

I intervjuerna med dömda gärningspersoner framkommer också reflektioner om skuld och skam. En pojke berättar exempelvis att han och hans vänner rånade en annan ungdom på skor, trådlösa hörlurar och en jacka, men att det ”inte kändes bra” att de tog den brottsutsattes skor. En annan pojke beskriver hur han under en rättegång upplevde både skuld och skam när han lyssnade på berättelser om rädsla hos de ungdomar som han hade rånat. De berättade bland annat att de var rädda för att gå ut på stan efter de rån som han var ansvarig för, och att han då förstod hur rånen hade påverkat dem.

---

⁹⁰ Brå (2019). *Tystnadskulturer – En studie om tystnad mot rättsväsendet*.

Efter rättegången ringde han runt till alla han hade rånat och bad om ursäkt. Gärningspersonernas känslor av skuld och skam är inte enbart gentemot de rånade, utan även gentemot sina egna föräldrar. En pojke säger så här i en intervju:

"Jag känner att jag har förstört för min pappa och min mamma. Kronofogden har 130 000 i skadestånd i min mammas namn. Jag känner att jag inte har gjort något bra alls."

En annan dömd pojke berättar också hur han "*innerst inne*" visste att det var fel när han rånade andra ungdomar och att han inte ville "*skämma ut*" sin pappa och den övriga familjen. Han beskriver det som att han blev en "*skådespelare i livet*" under den period då han rånade. Med det menar han att han var en person hemma och en annan när han var ute på stan med sina vänner. Han gömde de saker som han rånade andra ungdomar på, men sedan började anmälningarna komma, och han känner att han har svikit sin pappa.

"Pappa är med på möten och så, men jag känner att jag sviker honom. Vi har en mycket fin relation. Man kan inte sluta bry sig. Jag skäms inför min pappa, styvsystrar, farmor... Du vet, polisen kom med hundar, vi har varit genomsökt i vårt hus."

Andra intervjuade gärningspersoner uttrycker att de tycker att det är pinsamt att de har rånat andra ungdomar, när de i efterhand reflekterar över rånen.

"Jag kände mig inte dålig direkt efter, men det är barnsligt och dumt som människa att göra så. Man känner sig liten för att behöva råna."

En pojke berättar i en intervju att han blev rånad av två ungdomar när han var på väg hem en mörk kväll. Han hade väntat på bussen vid stationen, men eftersom det tog så lång tid innan den skulle komma bestämde han sig för att gå hem till fots istället. Vid stationen finns ett område med hyreshus och en skola där han genade. Han hade sina trådlösa hörlurar i öronen och lyssnade på musik, när han gick över skolgården. Lite längre fram såg han de två ungdomarna.

"De väntade in mig, men jag tänkte inte på att de skulle råna mig. En av killarna tog på sig en BUFF, en hade mask, de tog på sig handskar, typ trädgårdshandskar och jag var tvungen att gå förbi dem."

När han gick förbi pojkarna ställde sig den ena pojken framför honom, men han hörde först inte vad han sa och fortsatte att gå. Sedan uppfattade han att han sa "vänta". Han vände sig om och sa att han inte ville ha problem. När han hade gått några meter sprang en av pojkarna fram och stoppade honom. Sedan gick allt ganska snabbt. Den andre pojken, som tidigare befunnit sig lite i bakgrunden, kom bakifrån och slog honom hårt i bakhuvudet.

"Jag svimmade och då stampade de och sparkade på mig, tänder, huvud, jag vaknade mitt i detta. Jag kommer upp på mina knän, då tar de mina hörlurar från öronen, frågade efter laddningsfodralet, jag var tyst. De fortsätter att sparka och slå mig. Det rinner blod från ansiktet, det blir en blodpöl under mig. De letade bara i jackan inte i jeansfickan. Glasögonen flyger iväg i ett slag, och så tar de min telefon och vill att jag ska öppna den, men mobilen känner inte längre igen mitt ansikte. De vill ha mitt lösenord. Min hjärna får mig att förstå att jag måste spela mer skadad och chockad än vad jag var."

Efter ett tag sa den ena pojken till den andra att han var "bränd". De slängde mobiltelefonen, men behöll pojkens trådlösa hörlurar. Efter det fortsatte våldet. Det var framför allt en av dem som fortsatte att slå. Pojken som inte slog honom uppmärksammade den andra på att han såg människor i närheten och då sa han som slog "Ge mig en minut".

"... killen bara fortsatte, den andra ville avsluta. Han säger i mitt öra, ställ dig upp, skriker i mitt öra att jag ska ställa mig upp, och viskar sedan att jag ska springa. Jag står ändå stilla. Spring din horunge! Då springer jag och han skrattar."

Han berättar hur han sprang därifrån och ganska omgående mötte en man som hjälpte honom att ringa polisen. Han ringde sedan sin mamma från ambulansen och hans pappa kom direkt till närakuten.

(Notering: pojken som intervjuats blev utsatt för en grov misshandel i samband med detta rån.)

5. En delvis annan karaktär på rånen när flickor är misstänkta

I detta kapitel redovisas resultaten av granskningen av förundersökningar där minst en flicka finns med som gärningsperson i rån mot personer under 18 år. Som framgår av föregående kapitel är det ovanligt att flickor misstänks för rån, men under den studerade perioden har andelen ökat. Under granskningen uppdagades dessutom att karaktären på dessa rån i vissa avseenden skiljer sig från de rån där de misstänkta enbart är pojkar.

Mot bakgrund av detta har en särskild granskning genomförts av rån där flickor är misstänkta gärningspersoner. Detta innebär att *samtliga* förundersökningar, där minst en misstänkt flicka förekommer har granskats, under *samtliga* år för perioden 2015–2019. Sammanlagt handlar det om 195 förundersökningar, och efter exkludering består underlaget av 184 förundersökningar.⁹¹ Två tredjedelar av dessa tillhör polisregion Stockholm, se bilaga 1.

I knappt hälften av de 184 förundersökningarna är det *enbart* flickor som är misstänkta för rån. I den andra (dryga) hälften är misstänkta *både pojkar och flickor*. När det både är pojkar och flickor som misstänks är det i vissa förundersökningar en majoritet misstänkta flickor, medan det i andra är en majoritet misstänkta pojkar. I vissa förundersökningar är det lika många misstänkta flickor som misstänkta pojkar.

Resultaten av den särskilda granskningen av misstänkta flickor redovisas dels sammanslaget (dvs. förundersökningar där misstänkta är enbart flickor tillsammans med de där både pojkar och flickor är misstänkta), dels separat, när det förekommer vissa skillnader som kan vara värda att belysa. Resultat av den särskilda granskningen av misstänkta flickor jämförs också i vissa avsnitt med de förundersökningar där misstänkta är enbart pojkar.

I stora delar av kapitlet berörs samma områden som i det förra kapitlet. Inledningsvis redovisas ökningen av antal förundersökningar med minst en misstänkt flicka. Därefter beskrivs vilka som misstänks och vilka som utsätts,

---

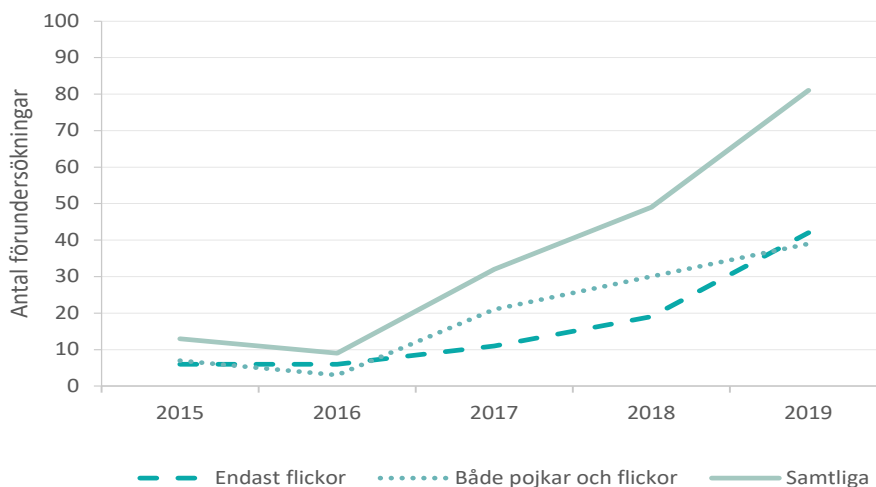
⁹¹ Sammanlagt har 11 förundersökningar exkluderats av de som rör minst en misstänkt flicka. I åtta av dessa fall var samtliga misstänkta över 20 år, i två fall saknades delar/hela förundersökningen och i ett fall var målsägande över 18 år.

antalet misstänkta respektive brottsutsatta och relationen dem emellan, ålder på misstänkta gärningspersoner, tillvägagångssätt vid rånen samt tillhörigheter som de brottsutsatta i vanligtvis blir av med vid ett rån. Sedan redovisas förekomsten av vapen och maskering, uttalade hot, våld, maktutövning och förnedringsinslag samt alkohol och narkotika i samband med rånen. Avslutningsvis ges en bild av tänkbara motiv bakom de ungdomsrån där flickor finns med som misstänkta.

Kraftig ökning av misstänkta flickor 2017–2019

I närmare 9 av 10 förundersökningar, där minst en flicka finns med som misstänkt gärningsperson, har rånen skett under åren 2017–2019. Det har således skett en kraftig ökning av antal anmälda rån där flickor är misstänkta under den senare delen av den granskade perioden. Under 2019 gällde dessutom en majoritet av dessa förundersökningar rån med enbart misstänkta flickor, dvs. utan några misstänkta pojkar inblandade, vilket varit fallet tidigare år.

Figur 13. Antal förundersökningar 2015–2019 utifrån rån med enbart misstänkta flickor, rån med både misstänkta pojkar och flickor samt grupperna sammanslagna.

Källa: Förundersökningar 2015–2019.

Flickor rånar andra flickor

Av förundersökningarna framgår att vid de rån där *enbart* flickor är misstänkta är det framför allt andra flickor som blir rånade (92 procent).

När det däremot är både flickor och pojkar som misstänks för rån är det framför allt andra pojkar som rånas. Mönstret är dock detsamma, dvs. när det är ett övervägande antal flickor bland de misstänkta rånas i regel andra flickor, och när de misstänkta är ett övervägande antal pojkar är de som rånas vanligtvis pojkar.

Av de förundersökningar där enbart flickor är misstänkta för rån är det endast två fall där de brottsutsatta är både pojkar och flickor, och fem där den brottsutsatte är en pojke. Dessa fem förundersökningar handlar om ett fall där fyra flickor försökte råna en yngre pojke på en tunnelbanestation, ett fall där två flickor rånar en pojke i skolan på sina hörlurar, ett fall där två flickor rånar en okänd pojke som de har stämt träff med för att köpa en jacka, ett fall där en flicka slår en pojke på en fest och tar hans mobiltelefon samt en flicka som tar en tröja av en vän.

Flest antal misstänkta när pojkar och flickor rånar

När det gäller antal misstänkta gärningspersoner vid rånen, så är det överlag fler misstänkta när det både pojkar och flickor som misstänks, än när det är enbart flickor. Den största skillnaden gäller när det är sex misstänkta eller fler. I ett av tio fall förekommer sex misstänkta eller fler vid rånen när det är enbart flickor som misstänks, och i en fjärdedel av förundersökningarna när de misstänkta är både pojkar och flickor.⁹²

Vidare framgår det att det är relativt sällan som det endast är *en* flicka som misstänks för rån, endast i ungefär fem procent av rånen. Detta kan jämföras med ungefär 16 procent ensamrånare bland pojkar.

I drygt nio av tio fall är det en eller två brottsutsatta när minst en flicka misstänks för rån.⁹³ Tre brottsutsatta eller fler förekommer i knappt ett av tio fall.⁹⁴

---

⁹² Även när de misstänkta enbart är pojkar är de misstänkta sex personer eller fler i ungefär ett av tio fall.

⁹³ Det är en brottsutsatt i ungefär två tredjedelar av förundersökningarna, och två brottsutsatta i drygt två av fem fall. Detta kan jämföras med förundersökningar med enbart misstänkta pojkar, då är det en brottsutsatt i närmare fyra av fem fall, och två brottsutsatta i närmare ett av fem fall

⁹⁴ I förundersökningarna med enbart misstänkta pojkar är det tre eller fler brottsutsatta i ungefär ett av tjugo fall.

Misstänkta flickor är kända för de brottsutsatta

När det finns minst en flicka med som misstänkt i förundersökningarna känner de brottsutsatta minst en av de misstänkta väl, eller är bekant med någon av de misstänkta.⁹⁵ Det gäller i drygt två tredjedelar av alla förundersökningar. När det är enbart flickor som är misstänkta för ett rån är andelen något större. Som framgår av förra kapitlet gäller ett omvänt förhållande när enbart pojkar är misstänkta för rån: då är de misstänkta okända för de brottsutsatta i drygt två tredjedelar av fallen.

Misstänkta flickor är ofta under 15 år

Som framgår tidigare är det tydligt att många ungdomar rånar tillsammans inom sin åldersgrupp. Det gäller även när det är enbart flickor som är misstänkta för rån. Den mest förekommande åldersgruppen, när misstänkta är enbart flickor, är att samtliga är under 15 år. När de misstänkta däremot är både pojkar och flickor är det i en majoritet av fallen en blandad åldersgrupp. De misstänkta flickorna är då i regel något yngre än pojkarna.

Tabell 10. Olika åldersgrupper i förundersökningarna med misstänkta flickor 2015–2019, antal och procent.⁹⁶

Åldersgrupp	Enbart flickor	Procent	Både pojkar och flickor	Procent	Samtliga	Procent
Samtliga under 15 år	34	41 %	14	14 %	48	26 %
Samtliga 15–17 år	22	27 %	18	18 %	40	22 %
Samtliga 18–21 år	1	1 %	9	9 %	10	5 %
Blandad åldersgrupp	24	29 %	59	58 %	83	45 %
Oklara	2	2 %	1	1 %	3	2 %
Totalt	83	100 %	101	100 %	184	100 %

Källa: Förundersökningar 2015–2019.

⁹⁵ I genomgången har tre kategorier skapats vad gäller relationen mellan misstänkta och brottsutsatta: känner väl, bekant eller okänd. Kategorin "känner väl" innefattar personer som målsägaren kan namnge eller känner relativt bra. "Bekant" innefattar någon som de känner igen, men inte umgås med eller kan namnge med säkerhet.

⁹⁶ Tabellen kan jämföras med tabell 9 som visar åldersfördelningen bland enbart misstänkta pojkar. En jämförelse visar exempelvis att det är betydligt vanligare bland misstänkta flickor att de är under 15 år.

Förledande strategier vanligt bland misstänkta flickor

I drygt hälften av de förundersökningar med enbart misstänkta flickor, används *förledande strategier*.⁹⁷ Detta innebär att de misstänkta exempelvis initialt uppträder trevligt mot de som ska rånas, eller att de föreslår en plats att ses på för att de ska träffas för att umgås eller prata om något (och istället blir personen i fråga rånad). Att de misstänkta ofta använder förledande strategier hänger sannolikt ihop med att de i relativt hög utsträckning känner de brottsutsatta väl, eller är bekant med de brottsutsatta. Även direkt konfrontation är vanligt förekommande, vilket används vid rånen i ungefär två av fem fall. Så kallade blyxtattacker sker endast i enstaka fall, vilket även gäller för de rån där de misstänkta är både pojkar och flickor.

När de misstänkta är både pojkar och flickor är det lika vanligt förekommande med förledande strategier som direkt konfrontation i samband med rån. Båda tillvägagångssätten gäller i närmare hälften av fallen. När förledande strategier används är det relativt ofta som en av flickorna (eller den enda flickan) lurar den som ska utsättas för brottet till platsen, medan pojkarna genomför rånet. I en förundersökning tar exempelvis en flicka kontakt med en yngre pojke via sociala medier. Hon är vän till en vän till pojken och vill träffas i centrum på kvällen. De träffas där tillsammans med flickan och några av hennes vänner. Efter en stund dyker det upp två ungdomar som är maskerade och som misshandlar och rånar pojken. Det visar sig sedan att det finns en relation mellan en av de som utför rånet och flickan som inledningsvis kontaktar pojken som rånas.

Fyra av fem rån fullbordas

När det är enbart flickor som misstänks för rån eller rånförsök har rånen fullbordats i fyra av fem förundersökningar, vilket är lika stor andel som när de misstänkta är enbart pojkar. När det däremot är både pojkar och flickor som misstänks för rån fullbordas de i drygt nio av tio fall, dvs. i något större utsträckning.

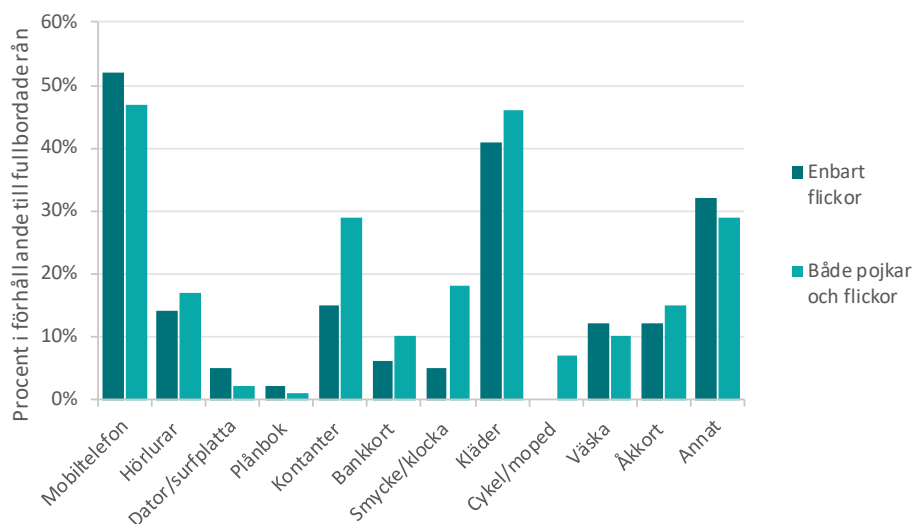
I tabell 14 visas byten vid rånen i förhållande till de fullbordade rånen, under samtliga år för perioden 2015–2019, när de misstänkta är enbart flickor

---

⁹⁷ Som framkommer i det föregående kapitlet har tillvägagångssätten vid rånen delats in i tre huvudsakliga kategorier: blyxtattack, direkt konfrontation samt förledande strategier. Se även bilaga 1.

respektive både pojkar och flickor. För båda grupperna var bytena framför allt mobiltelefoner, kläder och kontanter.

Figur 14. Rånbyten 2015–2019, när de misstänkta gärningspersonerna är enbart flickor respektive både pojkar och flickor. Anges i procent i förhållande till samtliga fullbordade rån under perioden.⁹⁸

Källa: Förundersökningar 2015–2019.

Även om de mest förekommande bytena är lika mellan grupperna är andelen kontanter som byte betydligt större när det både är pojkar och flickor som är misstänkta, än när enbart flickor är misstänkta. Det finns även andra skillnader, och de största gäller smycke/klocka och cykel/moped. Dessa byten förekommer framför allt när både pojkar och flickor är misstänkta för rån.

Om man endast ser till samtliga förundersökningar 2019 med minst en misstänkt flicka är de vanligaste bytena mobiltelefoner (41 procent), kläder (43 procent) och hörlurar (24 procent), dvs. samma trend som när det är enbart pojkar som misstänks för rån under angivet år.

Inte vanligt med vapen när enbart flickor misstänks för rån
 Vapen förekommer i samband med rån i ungefär ett av tio fall när de misstänkta är enbart flickor. När vapen används är det framför allt kniv och

⁹⁸ Kategorin "annat" är en samling för det som inte inryms i de övriga kategorierna och handlar om exempelvis mopedhjälms, smink och cigaretter.

annat vapen, aldrig pistol. ”Annat vapen” handlar i dessa fall om exempelvis en pinne, en lerkruka och en sten.

Om de misstänkta däremot är både pojkar och flickor förekommer vapen lika ofta som när det är enbart pojkar som misstänks för rån 2015 och 2019, dvs. i ungefär en tredjedel av förundersökningarna. Även i denna grupp är det vanligast med kniv. I några fall förekommer en pistol, och då har det inte varit riktiga pistoler, utan kolsyre- eller elpistoler. ”Annat vapen” handlar exempelvis om knogjärn, en glasflaska, ett basebollträ och pepparspray.

När det gäller maskering har det använts i ungefär en av tjugo förundersökningar när de brottsmisstänkta är enbart flickor, och i drygt ett av fem fall när de misstänkta är både pojkar och flickor. Liksom vapen, förekommer även maskering i större utsträckning när de misstänkta är både pojkar och flickor, än när de är enbart flickor.

De flesta brottsutsatta utsätts för verbala hot

I närmare fyra av fem förundersökningar uttalas hot mot de brottsutsatta, när minst en av de misstänkta är en flicka.⁹⁹ Liksom bland de misstänkta pojkarna, handlar hoten framför allt om vålds- och dödshot mot de brottsutsatta, eller deras familjer och vänner.

Som nämnts tidigare förekommer även uttalade hot *före* eller *efter* rånen (eller både och). I förundersökningar med minst en flicka uttalas hot före eller efter rånen i drygt en fjärdedel av fallen.¹⁰⁰ Det är något mer förekommande med uttalade hot före eller efter rånen när det är enbart flickor som misstänks för rån, än när de misstänkta är både pojkar och flickor.

Sociala medier används i relativt hög utsträckning för att framföra hot före eller efter rånen. År 2019, förekom uttalade hot via sociala medier i ungefär en av tio förundersökningar när minst en flicka var misstänkt.¹⁰¹

---

⁹⁹ Motsvarande andel bland förundersökningar med enbart misstänkta pojkar är ungefär två tredjedelar.

¹⁰⁰ Motsvarande andel bland förundersökningar med enbart misstänkta pojkar är ungefär ett av tio fall.

¹⁰¹ Motsvarande andel bland förundersökningar med enbart misstänkta pojkar är ungefär 2 procent.

Flickor använder ofta mycket våld i samband med rån

Någon form av våld förekommer i närmare fyra av fem förundersökningar när minst en flicka är misstänkt för rån, och våldet är relativt grovt.¹⁰² När våld förekommer handlar det om knuffar och milt våld i ungefär en fjärdedel av fallen. I drygt hälften av förundersökningarna förekommer slag och sparkar, och drygt en av fem blir grovt misshandlade.¹⁰³

Att flickor kan ha ett stort våldskapital framgår exempelvis av ett gäng flickor som under 2017–2019 förekommer i ett tiotal förundersökningar i Stockholm. De var vid dessa tillfällen 3–10 flickor som misshandlade och rånade andra flickor. I nästan samtliga fall förekom sparkar och slag eller grov misshandel. I hälften av fallen filmades även misshandeln och lades upp på sociala medier.

När det både är pojkar och flickor som använder våld i samband med ett rån är tre av fyra brottsutsatta en eller flera pojkar. I dessa fall är flickorna sällan inblandade i själva våldet. De lurar istället i regel de brottsutsatta till platsen (och i vissa fall filmar och hotar de även den som rånas). I ett fall stämde exempelvis en flicka träff med en pojke. De gick tillsammans till en skogsdunge där det dök upp ett tiotal pojkar, varav hälften direkt gick till angrepp mot pojken som flickan stämt träff med, samtidigt som flickan lämnade platsen. De misstänkta pojkarna tvingade av pojken sina kläder och tog hans mobiltelefon. Därefter fortsatte de att misshandla honom medan han filmades. Våldet var mycket grovt och filmen spreds till den brottsutsattes kontakter i telefonen.

Det finns dock exempel på att flickor har begått det mesta av våldet när misstänkta är både pojkar och flickor. Ett sådant exempel är när ett flertal ungdomar rånade en pojke vid spärarna på en pendeltågsstation. När pojken inte ville lämna ifrån sig sin mobiltelefon var det flickan bland ungdomarna som skallade honom.

I de förundersökningar där sparkar och slag förekommer visar granskningen att de brottsutsatta i en tredjedel av fallen uppsöker läkare. När det däremot

---

¹⁰² Som framgår i det tidigare kapitlet har våldet i samband med rånen delats upp i tre kategorier, utifrån informationen i förundersökningarna: knuffar och annat milt våld, slag och sparkar samt grov misshandel.

¹⁰³ Detta kan jämföras med det våld som utövas vid de rån där de misstänkta utgörs av enbart pojkar 2015 och 2019. Då förekommer våld i ungefär tre av fem fall, varav ungefär en av tio blir grovt misshandlade.

är frågan om en grov misshandel framgår det att närmare fyra av fem uppsöker läkare.¹⁰⁴

Makt och förnedring karaktäriserar misstänkta flickors rån

När flickor finns med som misstänkta förekommer maktutövning och förnedringsinslag i drygt två tredjedelar av förundersökningarna 2015–2019.¹⁰⁵ Även om förundersökningar med misstänkta flickor är förhållandevis få så är det uppenbart att den här typen av handlingar i hög grad karaktäriserar rånen.

Som framgår i föregående kapitel har maktutövning och förnedringsinslag i rånen analyseras utifrån sex olika kategorier: övergrepp i rättssak, överdrivet våld, kontroll av de brottsutsatta, maktdemonstration med förnedringsinslag, fotografier och film samt rån med enbart verbala kränkningar. Eftersom förundersökningarna med misstänkta flickor är så pass få är det inte lämpligt att jämföra resultaten över tid. Däremot kan en jämförelse göras mellan de fall där misstänkta är enbart flickor respektive både pojkar och flickor.

Övergrepp i rättssak

Övergrepp i rättssak förekommer i drygt en tredjedel av samtliga fall med minst en flicka bland de misstänkta.¹⁰⁶ Andelen övergrepp i rättssak är något större när det är både pojkar och flickor som misstänks för rån jämfört med när de misstänkta är enbart flickor. Övergrepp i rättssak handlar om att de misstänkta försöker skrämman den som rånas att inte anmäla brottet eller ta tillbaka sin anmälan. Det innebär ofta vålds- eller dödshot där de misstänkta uttryckligen säger att de exempelvis ska döda, söka upp, misshandla eller ”skicka sina bröder” till de brottsutsatta om de anmäler brottet.

---

¹⁰⁴ Som framgår av det tidigare kapitlet framkommer det nästintill alltid om brottsutsatta har skadats i samband med rånen. Det är dock inte lika tydligt om de alltid har eller kommer att söka upp en läkare för sina skador på grund av det våld som har förekommit i samband med rånet. Resultatet kan därför lätt underskattas.

¹⁰⁵ Även en indelning av förundersökningar med enbart misstänkta flickor respektive misstänkta pojkar och flickor ger samma resultat. Resultatet kan jämföras med en tredjedel av samtliga förundersökningar när enbart pojkar misstänks för rån 2015 och 2019.

¹⁰⁶ Detta kan jämföras med ungefär ett av fem fall när enbart pojkar misstänks för rån 2015 och 2019.

Överdrivet våld

Som framgår tidigare har många misstänkta flickor ett stort våldskapital. Detta framkommer även i analysen av överdrivet våld.¹⁰⁷ I närmare en tredjedel av förundersökningarna, när minst en flicka är misstänkt, är bedömningen att det förekommer överdrivet våld.¹⁰⁸

Resultatet visar också att det förekommer överdrivet våld i större utsträckning när det är enbart flickor som är misstänkta för rån, än när de misstänkta är både pojkar och flickor.¹⁰⁹ I en förundersökning framgår exempelvis att en flicka blivit grovt misshandlad för att hon påstods ha ”*snackat skit*” om en av de misstänkta gärningspersonerna. Hon blev av med en mobiltelefon i samband med händelsen, men av förundersökningen framstår misshandeln som viktigare för de misstänkta än själva rånet. Efter misshandeln var den brottsutsatta flickan sjukskriven i flera veckor på grund av smärtor.

Kontroll av brottsutsatta

Att misstänkta gärningspersoner har kontroll över de brottsutsatta under rånet innebär också en form av maktutövning och förnedringsinslag. Kontrollen handlar exempelvis om att de som rånas tvingas följa med de misstänkta till olika platser, blir kvarhållna på platsen för rånet eller tvingas stå mot en vägg. I ett fall tvingades två flickor att stanna kvar på platsen som de blev rånade på i 40 minuter efter att de misstänkta lämnat dem. De misstänkta hade sagt till flickorna att de hade ”*folk som har koll på er*” och att ”*om de rörde sig skulle de hitta dem*”.

När det finns minst en flicka med bland misstänkta förekommer den här typen av maktutövning och förnedringsinslag i en av tio

---

¹⁰⁷ Överdrivet våld innebär att misstänkta gärningspersoner använder mer våld än nödvändigt i samband med ett rån (inklusive efter att rånet har skett). Resultaten måste dock betraktas med en viss försiktighet eftersom det är svårt att bedöma hur mycket våld som situationen har krävt för att de misstänkta gärningspersonen ska komma över en värdehandling. Samtidigt ger innehållet i förundersökningarna en ganska god inblick i hur rånen har gått till, hur mycket våld som använts och när våldet har utövats.

¹⁰⁸ Detta kan jämföras med de förundersökningar där enbart pojkar är misstänkta, då är bedömningen att överdrivet våld förekommer i en av tjugo förundersökningar.

¹⁰⁹ När de misstänkta är enbart flickor förekommer överdrivet våld i drygt en tredjedel av fallen, medan motsvarande andel bland misstänkta pojkar och flickor är en fjärdedel.

förundersökningar.¹¹⁰ Det är en något större andel när de misstänkta är enbart flickor jämfört när misstänkta är både pojkar och flickor.

Maktdemonstration med förnedringsinslag

Maktutövning och förnedringsinslag under rånet kan handla om andra saker än övergrepp i rättssak, överdrivet våld och kontroll av de brottsutsatta. I ungefär hälften av förundersökningarna, där minst en flicka är misstänkt, förekommer handlingar som kan betraktas som en maktdemonstration med förnedringsinslag.¹¹¹ När misstänkta är enbart flickor förekommer den här typen av makt och förnedring i något högre grad, än när de misstänkta är både pojkar och flickor.

Kategorin innebär exempelvis att brottsutsatta tvingas radera en kontakt till en pojke, pussa någons skor eller be om ursäkt för något (till exempel en så kallad "bitch-blick"). I bedömningen ingår även handlingar som att misstänkta klipper av delar av håret eller smular in något i håret på den som rånas, sminkar personen överdrivet och fult, häller dricka över personen, spottar eller kastar något på den som rånas, skrattar när den brottsutsatte gråter, tar en värdesak för att "jävlas", sexuella ofredanden (till exempel att den som rånas tvingas ta av sig kläderna) eller att de genom rånet ska "sätta någon på plats" eller "böta" (straffa) någon. I en förundersökning säger exempelvis en av de misstänkta till polisen att "*Klart jag böta fittan, hon har ju legat med min bästa kompis kille, så gör man fan inte*". I det här fallet blev den brottsutsatta flickan knivhotad, misshandlad och kränkt av mellan 10–15 personer, och tvingades att ta ut pengar från en bankomat.

Fotografier eller film

När det finns med minst en flicka bland de misstänkta förekommer fotografier eller film i ungefär en av åtta förundersökningar.¹¹² Det är ingen skillnad om de misstänkta är enbart flickor eller både pojkar och flickor.

Som nämns i föregående kapitel inryms fotografering och film i övriga kategorier av maktutövning och förnedringsinslag. De kan exempelvis användas för att hota den som rånas att inte anmäla ("*om du anmäler sprider vi fotografier på sociala medier*"), vilket innebär brottet övergrepp i

---

¹¹⁰ Detta kan jämföras med ungefär ett av tjugo fall 2015 och 2019 när de misstänkta är enbart pojkar.

¹¹¹ Detta kan jämföras med ungefär ett av tio fall 2015 och 2019 när enbart pojkar misstänks för rån.

¹¹² Detta kan jämföras med enstaka fall när de misstänkta enbart är pojkar för åren 2015 och 2019.

rättssak. Fotografi och film innebär dock en ytterligare dimension av makt och förnedring och konsekvenserna är annorlunda eftersom övergreppen i vissa fall reproduceras. I en förundersökning framkommer exempelvis att en flicka tvingades att klä av sig naken och att de misstänkta flickorna fotograferade henne. Senare spreds bilderna på sociala medier tillsammans med kränkande ord. I andra fall har filmer på brottsutsatta spridits när de exempelvis blir misshandlade eller tvingas putsa någons skor.

Verbala kränkningar

I analysen av maktutövning och förnedringsinslag ingår även verbala kränkningar. När det förekommer verbala kränkningar i förundersökningar med minst en misstänkt flicka används exempelvis nedsättande ord som "hora", "horunge", "svennehora" eller "fitta" eller att misstänkta säger att den som rånas är "ful" eller "äcklig", att hon (om det är en flicka) "aldrig kommer att få en pojkvän" eller att gärningspersonerna ger nedsättande kommentarer om flickans kropp. Som nämnts tidigare finns det sannolikt ett relativt stort mörkertal när det gäller verbala kränkningar, eftersom det är rimligt att anta att språkbruket under ett rån inte alltid omnämns i förundersökningarna. Den här typen av kränkningar förekommer ofta i samband med någon av de övriga kategorierna. Det är endast i enstaka fall för perioden 2015–2019 som det *enbart* förekommer verbala kränkningar.

Mest narkotika när misstänkta är både flickor och pojkar

När de misstänkta är både flickor och pojkar förekommer alkohol och narkotika i närmare två av tjugo förundersökningar. I två tredjedelar handlar det om narkotika bland de misstänkta, och i en tredjedel om alkohol.

I ungefär ett av tjugo fall har även de brottsutsatta varit påverkade i samband med rånet, och då handlar det framför allt om alkohol. När de rånmisstänkta är enbart flickor förekommer alkohol och narkotika i ungefär samma utsträckning som när enbart pojkar misstänks för rån, dvs. i ungefär en av tjugo förundersökningar.

Bakomliggande konflikter är ett vanligt motiv till rånen

I detta avslutande avsnitt lyfts motiven bakom de rån som förekommer i de förundersökningar där minst en flicka finns med som misstänkt. När det är enbart pojkar som misstänks för rån är motiven framför allt pengar, status och spänning. Det förekommer också att de anger en bakomliggande konflikt

eller en kränkning som motiv till ett rån. Det senare är dock ännu tydligare i de rån där minst en flicka finns med som misstänkt i förundersökningarna.

Till skillnad från förundersökningarna med enbart misstänkta pojkar framgår det av underlaget i detta kapitel att de brottsutsatta och misstänkta i relativt hög grad känner eller är bekanta med varandra. Många gånger har de dessutom en pågående konflikt. Det kan handla om svartsjuka, påstådd ryktesspridning eller att de retar sig på någon av någon anledning. I en förundersökning framgår exempelvis att två flickor var osams för att den ena flickan menade att den andra hade ”*snackat skit*” och ”*spridit rykten*”. När de träffades för att lösa bråket blev flickan som påstås ha spridit rykten misshandlad och rånad av den andra flickan och hennes tre vänner. De hällde också en dryck över flickan.

Även när de misstänkta är okända för de brottsutsatta förekommer konflikt som motiv. I en förundersökning framgår exempelvis att orsaken till att tio flickor misshandlade och rånade två flickor var att de uppfattades som ”*dryga*”, och att de tyckte att flickorna hade givit dem ”*bitch-blickar*” när de möttes på stan.

I den här gruppen är det inte lika uttalat (som i gruppen med enbart misstänkta pojkar) att pengar är ett motiv, även om det ibland går att ana att så är fallet. Det framgår dock att status är ett motiv, inte minst genom det överdrivna våldet, den relativt höga graden av maktutövning och förnedringsinslag samt att misstänkta i relativt hög grad postar filmer från brottstillfället på sociala medier, där den här typen av handlingar antas ge respekt. Många av de misstänkta flickorna har en upprättad kontakt med socialtjänsten redan innan de anmäls för rån.

6. Diskussion och bedömning

Både svensk och internationell forskning visar att ungdomsbrottsligheten generellt har minskat sedan mitten av 1990-talet och att andelen ungdomar som *inte* begår brott har ökat.¹¹³ Till skillnad från den generella utvecklingen av ungdomsbrottsligheten är den sammantagna bedömningen, utifrån resultaten i den här studien, att ungdomsrånen har ökat under senare år.

Antalet anmälda rån har mer än fördubblats under perioden 2015–2019, och det är i huvudsak misstänkta personer i åldrarna 15–20 år som står bakom ökningen. Under 2020 minskade de anmälda ungdomsrånen något i storstäder och storstadsnära kommuner, vilket sannolikt beror på restriktionerna i samband med covid-19-pandemin. I övriga delar av landet har de anmälda ungdomsrånen däremot fortsatt att öka.

Även den självrapporterade utsattheten visar på en kraftig ökning under senare år, särskilt bland pojkar. I den Nationella trygghetsundersökningen (NTU) uppgav exempelvis 5,8 procent av pojkarna i åldersgruppen 16–19 år att de utsatts för rån 2019, vilket kan jämföras med 2,5 procent 2016.

Den här kartläggningen ger också en bild av hur ungdomsrånen går till, och det är tydligt att det finns en stor variation när det till exempel gäller förekomsten av uttalade hot, våld, vapen, antal misstänkta, maktutövning och förnedringsinslag. Oavsett tillvägagångssätt är personrån ett allvarligt brott. För de ungdomar som utsatts för ett rån är händelsen ofta en traumatisk upplevelse, som påverkar dem och deras familjer under en lång tid efteråt. Förutom den ekonomiska skadan kan de påverkas både fysiskt och psykiskt. I den här rapporten framgår också att allt fler ungdomar uppger att de känner oro för att utsättas för rån.

Delar av resultaten överensstämmer med tidigare studie

Denna kartläggning överensstämmer i flera delar med den studie om ungdomsrånen i Stockholm och Malmö som Brå gjorde för 20 år sedan.¹¹⁴

---

¹¹³ Se till exempel Ward, M. (1998). *Barn och brott av vår tid. Självdeklarerad ungdomsbrottslighet 1971 och 1996*. Estrada, F. (2001). *Ungdomsbrottslighetens utveckling*. I: Estrada, F och Flyghed, J. (red), *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Brå (2006). *Ungdomar och brott, åren 1995–2005*. och Svensson. R. och Oberwittler, D. (2021). *Changing routine activities and the decline of youth crime: A repeated cross-sectional analysis of self-reported delinquency in Sweden, 1999–2017*.

¹¹⁴ Brå (2000). *Ungdomar som rånar andra ungdomar i Malmö och Stockholm*.

Det gäller exempelvis att rånerna ofta begås dagtid med vuxna i närheten, att de flesta av de misstänkta och brottsutsatta *inte* är påverkade av alkohol eller narkotika i samband med rånerna samt att det är liknande grupper av ungdomar som misstänks för rån (utifrån kön, ålder, svensk/utländsk bakgrund och boendeområden). Vidare ligger användningen av skjutvapen i samband med rånerna på ungefär samma nivåer idag som i slutet av 90-talet.

Resultatet av den här studien indikerar däremot att andelen ungdomar som utsätts för våld i samband med rån är större idag än för 20 år sedan, vilket delvis skulle kunna förklara ökningen av anmälningarna under senare år. Av den tidigare studien framgår att det framför allt är rån där våld förekommer som polisanmäls, och anmälningsbenägenheten ökar med ökat värde på det stulna. Idag blir de brottsutsatta främst av med dyra märkeskläder, mobiltelefoner och trådlösa hörlurar. Det framgår också att misstänkta säljer byten via etablerade köp-och-sälj-sidor och sociala medier, men även till butiker.

Av den tidigare studien framgår också att många ungdomar inte polisanmäler när de blir utsatta för rån. De vanligaste motiven för att inte anmäla var bristande förtroende för polisen och polisens möjlighet att få fast de misstänkta gärningspersonerna, att man ändå inte skulle få tillbaka det stulna, att rånarna ändå inte skulle få något straff och att man var rädd för att rånarna skulle få veta att man gjort polisanmälan. Även andra studier visar på liknande förklaringar.¹¹⁵

En av fem avstår från att medverka i förundersökningen

I en av fem förundersökningar avstår brottsutsatta inledningsvis från att medverka i förundersökningen, eller drar sig ur vid ett senare tillfälle. En anmälan har alltså i dessa fall gjorts, men någon gång under tiden som förundersökningen pågår har brottsutsatta valt att avstå från att medverka. I ungefär hälften av dessa fall har ungdomarna uttryckt rädsla.

Det är inte ovanligt att ungdomar som utsätts för ett rån exempelvis har svårt att sova, förändrar sitt sätt att förflytta sig, undviker att vistas på vissa platser, vill vara hemma tidigt på kvällarna och är rädda att stöta på någon

---

¹¹⁵ Se till exempel Clayman, S. och Skinnis, L. (2012). *To snitch or not to snitch? An exploratory study of the factors influencing whether young people actively cooperate with the police.*, Westmarland, L. (2013). *Snitches get stitches: US homicide detectives ethics and morals in action.*, Gerell, M. och Hallin, P. (2019). *Krokbäck – ett bostadsområde med många ansikten och stora möjligheter.*, Brå (2019). *Tystnadskulturer. En studie om tystnad mot rättsväsendet.* och Brå (2018). *Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden.*

av gärningspersonerna. Flera av föräldrarna anger att de hade behövt mer stöd i sin föräldraroll, inte minst råd om hur de ska hjälpa sina barn på bästa sätt utan att "förvärra något" eller "göra det större än vad det är".

Förutom rädsla och oro är det inte ovanligt att de brottsutsatta upplever skuld och skam efter ett rån. De kan skuldbelägga sig själva för att de varit på fel plats, haft märkeskläder på sig eller något annat som de tror kan ha påverkat att de blivit rånade. I intervjuerna med dömda gärningspersoner framkommer också reflektioner om skuld och skam.

Misstänkta bor ofta i socioekonomiskt utsatta områden

En majoritet av de som anmälts för rån är pojkar med utländsk bakgrund och som bor i socioekonomiskt utsatta områden. Den vanligaste förekommande åldern, bland både gärningspersoner och målsägare, är 16 år.

Gärningspersonernas boendeområden har i regel sämre socioekonomiska förutsättningar, än de områden där de brottsutsatta bor. Skillnaderna är ännu större i områden med högst koncentration av misstänkta i förhållande till antalet unga 0–20 år i området. Närmare hälften av dessa områden finns med på Polismyndighetens lista över så kallade utsatta och särskilt utsatta områden. Dessa områden präglas av ekonomisk och social utsatthet, etnisk heterogenitet samt låg tilltro till rättsväsendet och myndigheter. Det bor också många ungdomar i dessa områden, och de allra flesta av dessa ungdomar begår *inte* brott.

Ojämliga livschanser i ett samhälle kan dock påverka förutsättningarna för att exempelvis klara av skolan och hur attraktiva olika alternativ för unga i riskzon är.¹¹⁶ Därutöver kan individuella egenskaper öka risken för att begå brott, särskilt hos unga som exponeras för kriminogena miljöer.¹¹⁷ Det gäller exempelvis egenskaper som hög grad av impulsivitet, låg problemlösnings-

---

¹¹⁶ Bäckman, O, Estrada, F, Nilsson, A. och Sivertsson, F. (2020). *Den ojämlika brottsligheten. Lagföringsutvecklingen i demografiska och socioekonomiska grupper 1973–2017*.

¹¹⁷ Se till exempel Wikström, P-O. H, Oberwittler, D, Trieber, K. och Hardie, B. (2012). *Breaking Rules. The Social and Situational Dynamics of Young People's Urban Crime.*, Sariaslan, A., Larsson, H., D'Onofrio, B., Långström, N., och Lichtenstein, P. (2014). *Childhood family income, adolescent violent criminality and substance misuse: quasi-experimental total population study.*, Briggs, D. (2008). *Robbery careers: desistance attempts.* och Brå (2017). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*.

förmåga och brottstillåtande attityder. Även grupptryck, vänners moral och maskulinitetsnormer har betydelse.¹¹⁸

Förutom att de brottsutsatta i högre utsträckning bor i mer välbeställda områden, än vad de misstänkta gärningspersonerna gör, har en majoritet svensk bakgrund. Detta framkom också av tidigare nämnd studie i Malmö och Stockholm.¹¹⁹ När det gäller självrapporterad utsatthet för rån visar enkätundersökningarna något olika resultat. I SUB är andelen som angivit att de utsatts för rån större bland eleverna med utländsk bakgrund än bland eleverna med svensk bakgrund, även om skillnaden har minskat. I NTU är förhållandet det omvända; sedan 2018 är den andel som uppger att de utsatts för rån större bland ungdomarna med svensk bakgrund än bland ungdomarna med utländsk bakgrund. I både SUB och NTU är det ungdomar med svensk bakgrund som står för ökningen i självrapporterad utsatthet för rån mellan 2015 och 2019.

Sammanställningen av vilka som uppger att de utsatts för rån har även förändrats i andra delar. I SUB har andelen utsatta elever ökat bland de vars båda föräldrar har universitetsutbildning, båda föräldrarna har arbete samt bland de som kommer från familjer som inte har svaga ekonomiska resurser. Samtidigt har andelen utsatta minskat bland de elever där minst en förälder inte har universitetsutbildning, minst en förälder saknar arbete och bland de som kommer från familjer med svaga ekonomiska resurser.

Maktutövning och förnedringsinslag i ungdomsrånen

Under senare år har medierapporteringen handlat relativt mycket om de så kallade förnedringsrånen. Det saknas dock en definition av vilka omständigheter som krävs för att avgöra *när* ett rån kan klassas som ett förnedringsrån. Det finns heller ingen juridisk definition av begreppet.

Den genomgång av förundersökningar som har gjorts inom ramen för denna studie visar dock att vissa rån karaktäriseras av en vilja att ytterligare skada, skrämja eller kränka de brottsutsatta i samband med rånet. För att kunna analysera och beskriva dessa rån skapades sex olika kategorier av maktutövning och förnedringsinslag; övergrepp i rättssak, överdrivet våld,

---

¹¹⁸ Harding, S., Densley, J., Deuchar, R. och McLean, R. (2019). *A typology of street robbery and gang organization: insight from a qualitative research in Scotland.*, Briggs, D. (2008). *Robbery careers: desistance attempts.* och Forky, T. och Liljeholm Hansson, S. (2011). *Kampen för att bli någon.*

¹¹⁹ Brå (2000). *Ungdomar som rånar andra ungdomar i Malmö och Stockholm.*

kontroll av de brottsutsatta, makt demonstration med förnedringsinslag, fotografier och film samt verbala kränkningar.

När misstänkta är enbart pojkar visar resultatet att andelen rån med maktutövning och förnedringsinslag förekommer i drygt en tredjedel av förundersökningarna. Den vanligaste kategorin är *övergrepp i rättssak*, vilket är ett brott och innebär att misstänkta hotar eller skrämmer de brottsutsatta, för att de inte ska anmäla brottet eller för att de ska ta tillbaka sin anmälan. De hot som förekommer i samband med övergrepp i rättssak är framför allt vålds- och dödshot. Vid en jämförelse mellan åren 2015 och 2019 framkommer att andelen ungdomsrån med maktutövning och förnedringsinslag inte har ökat under perioden när det är enbart pojkar som misstänkts för rån, snarare tyder resultaten på en minskning.

I förundersökningar med minst en misstänkt flicka förekommer maktutövning och förnedringsinslag i ungefär två tredjedelar av fallen. Den vanligaste kategorin är *makt demonstration med förnedringsinslag* som innebär att brottsutsatta exempelvis tvingas ta av sig kläderna, pussa någons skor eller be om ursäkt för något (till exempel för en så kallad "bitch-blick"). I ungefär ett av åtta rån används fotografier och film i samband med rånen när det finns minst en flicka med bland de misstänkta. Det händer att dessa sprids på sociala medier, och i vissa fall har fotografier och filmer använts som bevismaterial i förundersökningarna.

Särskild granskning av rån där flickor misstänks för rån

Även om ungdomsrånen med misstänkta flickor är förhållandevis få visar resultatet att det är en grupp som behöver synliggöras. Dels har flickornas andel i anmälningsstatistiken ökat (från 4 procent 2015 till 8 procent 2019), dels är karaktären på rånen annorlunda jämfört med rån där misstänkta är enbart pojkar. Den vanligaste förekommande åldersgruppen dessutom *under 15 år*, när de misstänkta är enbart flickor. Utvecklingen av rån med misstänkta flickor är dock en relativt lokal företeelse, eftersom två tredjedelar av alla förundersökningarna med minst en misstänkt flicka rör polisregion Stockholm.

Det som karaktäriserar ungdomsrånen, när minst en flicka är misstänkt gärningsperson, är att misstänkta och brottsutsatta i regel inte är okända för varandra och att det ofta förekommer våld, maktutövning och förnedringsinslag i rånen. Det är inte ovanligt att dessa rån föregås av mobbning,

bakomliggande konflikter, svartsjuka eller påstådda oförrätter. En slutsats blir därför att konflikter och upprätthållandet av statushierarkier är vanliga motiv. Genomgången av förundersökningarna visar också att det är relativt vanligt att de är fler än två misstänkta gärningspersoner, vilket indikerar att gruppdynamiska processer också kan vara av betydelse när flickor tar steget till att råna någon.

Enligt Polismyndigheten har antalet barn under 15 år som anmälts för våldsbrott mot minderåriga ökat med 35 procent under perioden 2017–2019, och andelen flickor bland de misstänkta våldsutövarna har ökat under tidsperioden.¹²⁰ Flickors utövande av våld har många gånger ignorerats i studier om kriminalitet, inte minst på grund av att flickors våld ses som normbrytande.¹²¹ Men vad som kan betraktas som normalt varierar mellan olika miljöer och subkulturer. Forskningen har visat att ett individuellt våldskapital ger status, rykte och prestige för både pojkar och flickor i gäng och att även flickor får status utifrån hur ”bra” de slåss. I gänget utvecklar de en kollektiv identitet, starka band och säkerhet.¹²²

Brås bedömning

Detta är en kartläggning av ungdomsrånen, och förhoppningen är att de kunskaper som presenteras i rapporten genererar en vidare diskussion om ungdomsrån, särskilt bland aktörer som arbetar med och nära ungdomar. Många ungdomar är oroliga för att utsättas för rån och konsekvenserna är allvarliga om man utsätts.

Studien visar att det finns ungdomar som misstänks för rån i alla delar av landet. Det finns dock en överrepresentation av misstänkta ungdomar i socialt utsatta områden. Det talar för att diskussionen om resultat och åtgärder behöver länkas till den totala gängbrottsligheten som finns i vissa av dessa områden, och den brottskultur som äldre förmedlar till yngre. Eftersom ungefär hälften av alla rån begås av en person som blivit misstänkt för mer än ett rån, och närmare en fjärdedel av de misstänkta ungdomarna har misstänkts vid mer än ett tillfälle, ligger resultaten i linje med Brås studie om rån som ett strategiskt brott för en fortsatt kriminell karriär. Sammantaget

---

¹²⁰ Polismyndigheten (2020). *Personer under 15 år som misstänkts för brott – fokus på våldsbrott*.

¹²¹ Se exempelvis Lander, I., Pettersson, T. och Tiby, E. (2003). Presentation av antologin och en feministisk kritik av kriminologin.

¹²² Messerschmidt, J.W. (1997). Crime as structured action. Gender, Race, Class, and Crime in the Making.

taler detta för att rånen måste förebyggas både på strukturell nivå, på samma sätt som övrig gängbrottslighet, och på individnivå, med riktade insatser från socialtjänst och polis för de barn och ungdomar som för första gången anmäls för rån.

Men även om samhällets insatser för ungdomarna är centrala, så är det oftast föräldrarna som står ungdomarna närmast. Det är därför angeläget att föräldrarna får ett så bra stöd som möjligt när deras barn är på väg in i kriminalitet av detta slag – både för att stärka dem i deras föräldraroll och för att stödja dem och den övriga familjen i deras egen kris när ett barn utsätts eller misstänks för rån. I de intervjuer som genomförts med föräldrar till brottsutsatta ungdomar framgår att nästintill samtliga saknar stöd i sin föräldraroll. För brottsutsatta ungdomar finns stöd genom exempelvis kommunernas stödcentrum, men det kan vara värdefullt om kommunerna även ser över stödet och informationen till föräldrarna.

Enligt Polismyndigheten prioriteras ungdomsrånen genom exempelvis samverkan med andra aktörer, ökad närvaro, kameraövervakning samt snabba utredningar om den som misstänks för rån är under 18 år. Brå skulle även vilja se att Polismyndigheten utreder ekonomin i rånen, exempelvis försäljning av stöldgods via köp- och sälj-sidor på internet och sociala medier. Det är också viktigt att få kunskap om vilka butikerna är som möjliggör ungdomsrånen genom att köpa stulet gods.

Utvecklingen bland misstänkta flickor är oroande, särskilt i polisregion Stockholm. Därför blir en annan fråga, för Polismyndigheten att ta med sig av resultaten, hur det kommer sig att polisregion Stockholm står för två tredjedelar av ungdomsrånen där minst en flicka är misstänkt. Kan det handla om att ärenden registreras olika i landet när fler brott förekommer i samma ärende (till exempel misshandel, övergrepp i rättssak och rån), att polisregionen är bättre än andra regioner att synliggöra flickorna som deltar i rånen, eller speglar siffrorna reella skillnader i antalet flickor som misstänks för rån i olika regioner?

Resultaten indikerar att det förekommer mer våld i ungdomsrånen idag jämfört med den studie som gjordes av Brå i Malmö och Stockholm för 20 år sedan. Det skulle därför vara intressant med en studie om utvecklingen av misshandelsbrotten bland ungdomar, och att flickorna våldskapital i en sådan studie synliggörs.

Referenser

Alm, S., och Estrada, F. (2018). Future prospects, deprivation, and criminality – A longitudinal birth cohort study. *Deviant Behavior*, 39(10), 1280-1293.

Baumer, E. P., och Lauritsen, J. L. (2010). Reporting crime to the police, 1973–2005: a multivariate analysis of long-term trends in the National Crime Survey (NCS) and National Crime Victimization Survey (NCVS). *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, 48(1) 131-185.

Briggs, D. (2008). Robbery careers: desistance attempts. *Safer Communities*, 7(3).

Brottsförebyggande rådet, Brå (2021). *Målsägare vid brottsanmälan 2014–2020*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2021). *Tydliga tecken på att även pandemins tredje våg inverkat på de anmälda brotten under våren 2021*. PM 2021. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2021). *Strategiska brott bland ungdomar på 2010-talet och faktorer av betydelse för att lämna ett kriminellt liv*. Rapport 2021:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2021). *Anmälningsbenägenhet vid fyra typer av brott, En statistisk analys av skillnader i anmälningsbenägenhet*. Kortanalys 1/2021. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2019). *Tystnadskulturer. En studie om tystnad mot rättsväsendet*. Rapport 2019:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2018). *Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden*. Rapport 2018:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2018). *Skolundersökningen om brott 2017. Om utsatthet och delaktighet i brott*. Rapport 2018:15. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2018). *Kortanalys om brottsutvecklingen*. Kortanalys 5/2018. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2017). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*. Rapport 2017:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016). *Personrån. En studie om vilka som utsätts, om brotten samt om riskfaktorer för rån bland unga*. Rapport 2016:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016). *Skolundersökningen om brott 2015. Om utsatthet och delaktighet i brott*. Rapport 2016:21. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2009). *Orsaker till brott bland unga och metoder att motverka kriminell utveckling. En kunskapsinventering*. Brottsförebyggande rådet, maj 2009.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2000). *Ungdomar som rånar andra ungdomar i Malmö och Stockholm*. Rapport 2000:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Bäckman, O., Estrada, F., Nilsson, A., och Sivertsson, F. (2020). *Den ojämlika brottsligheten. Lagföringsutvecklingen i demografiska och socioekonomiska grupper 1973–2017*. Rapport 2020:1. Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.

Bäckman, O. (2017). High school Dropout, Resource attainment, and Criminal convictions. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 54(5) 715-749.

Bäckman, O., och Nilsson, A. (2011). Pathways to Social Exclusion – A Life course study. *European Sociological Review* 27(1) 107-123.

Clayman, S., och Skinns, L. (2012). To snitch or not to snitch? An exploratory study of the factors influencing whether young people actively cooperate with the police. *Policing & Society*, 22(4) 460–480.

Forkby, T., och Liljeholm Hansson, S. (2011). *Kampen för att bli någon*. FoU i Väst, Göteborgsregionens kommunalförbund. Rapport 1:2011.

Gerell, M. (2021). Does the Association Between Flows of People and Crime Differ Across Crime Types in Sweden? *European Journal on Criminal Policy and Research*.

Gerell, M. (2017). *Neighborhoods without community. Collective efficacy and crime in Malmö, Sweden*. [Doktorsavhandling]. Malmö universitet.

- Gerell, M., och Hallin, P. (2014). *Kroksbäck – Ett bostadsområde med många ansikten och stora möjligheter*. Malmö: Malmö högskola.
- Harding, S., Densley, J., Deuchar, R., och McLean, R. (2019). A typology of street robbery and gang organization: insight from a qualitative research in Scotland. *Article in British journal of Criminology* 59(4) 879-897.
- Hirtenlehner, H., och Schulz, S. (2021). Deterrence and the Moral Context: Is the Impact of Perceived Sanction Risk Dependent on Best Friends' Moral Beliefs? *Criminal Justice Review*, 46(1), 53–79.
- Lander, I., Pettersson, T. och Tiby, E. (2003). Presentation av antologin och en feministisk kritik av kriminologin. I Lander, I., Pettersson, T. & Tiby, E. (red). *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Genusperspektiv inom svensk kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Messerschmidt, J.W. (1997). *Crime as Structured Action: Gender, Race, Class, and Crime in the Making*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Polismyndigheten (2020). *Personer under 15 år som misstänkts för brott – fokus på våldsbrott*. Dnr: A062.932/2020.
- Polismyndigheten (2020). *Rapport personrån. Uppdrag angående ökande problematik med personrån riktade mot brottsoffer under 18 år*. Dnr: A627.019/2019.
- Rasmusson, M., och Helbich, M. (2020). The Relationship between Near-Repeat Street Robbery and the Environment: Evidence from Malmö, Sweden. *International Journal of Geo-information* 9(4), 188.
- Sandahl, J. (2021). *Juvenile Crime in Context. The Significance of School Affiliation*. [Doktorsavhandling]. Stockholms universitet.
- Sariaslan, A., Larsson, H., D'Onofrio, B., Långström, N., och Lichtenstein, P. (2014). Childhood family income, adolescent violent criminality and substance misuse: quasi-experimental total population study. *The British Journal of Psychiatry*, 205(4), 286–290.
- Sherman, L. (1995). Hot Spots of Crime and Criminal Careers of Places. *Crime and Place*, 4, 35-52.
- Sherman, L., Gartin, P., och Buerger, M. (1989). Hot Spots of Predatory crime: Routine Activities and the Criminology of Place. *Criminology*, 27(1), 27-56.

Svensson, R., och Oberwittler, D. (2020). Changing routine activities and the decline of youth crime: A repeated cross-sectional analysis of self-reported delinquency in Sweden, 1999–2017. *Criminology*, 59(2), 1–36.

Westmarland, L. (2013). Snitches get stitches: US homicide detectives ethics and morals in action. *Policing & Society*, 23(3), 311-327.

Wikström, P-O., H, Oberwittler, D., Trieber, K., och Hardie, B. (2012). *Breaking Rules. The Social and Situational Dynamics of Young People's Urban Crime*. Oxford: Oxford University Press.

Artiklar i nyhetstidningar

Erlandsson, Å. (2020). *Förnedringsrånen väcker avsky – men har de ökat?* Hämtad från Svenska dagbladets webbplats <<https://www.svd.se/fornedringsranen-vacker-avsky--men-har-de-okat>>. Publicerad den 29 augusti 2020.

Forsell, J., och Meijer, L. (2020) *Förnedringsrån ska ge minst fem års fängelse*. Hämtat från Aftonbladets webbplats <<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/VqgwV4/fornedringsran-ska-ge-minst-fem-ars-fangelse>>. Publicerad den 26 november 2020. Hämtat den 27 oktober 2021.

Osignerad ledartext. (2020). *Hur vill regeringen skydda unga pojkar som rånas?* Hämtad från Expressens webbplats <<https://www.expressen.se/ledare/hur-vill-regeringen-skydda-unga-pojkar-som-ranas/>>. Publicerad den 20 december 2020. Hämtad den 27 oktober 2021.

Bilageförteckning

Bilaga 1	Tillvägagångssätt.....	113
Bilaga 2	Brottsplatser.....	121
Bilaga 3	Bostadsområden.....	125
Bilaga 4	Tillgängligt stöd och riktade åtgärder	127
Bilaga 5	Tillgänglighetsanpassade kartor.....	128

Bilaga 1 Tillvägagångssätt

Rapporten bygger på följande datakällor: kriminalstatistik, registerdata från Polismyndigheten och SCB, enkätundersökningar riktade till ungdomar, förundersökningar gällande ungdomsrån och intervjuer med gärningspersoner, med brottsutsatta och med de brottsutsattas föräldrar. Nedan beskrivs dessa källor närmare.

Kriminalstatistiken som redovisas i denna rapport bygger på den officiella statistiken över antalet anmälda rån mot person under 18 år samt över antalet personer i åldrarna 15–20, som har blivit misstänkta för rån mot person under 18 år. För att se utvecklingen över tid har Brå i huvudsak studerat statistik från perioden 2008–2020. Från och med 2008 redovisas de anmälda personrånerna uppdelat på rån mot person under respektive över 18 år, och därför valdes 2008 som startår.

Kriminalstatistiken tillhandahåller även viss information om de anmälda rånens geografiska spridning, exempelvis i regioner, kommuner och stadsdelar. För att beskriva hur utvecklingen av anmälda rån mot person under 18 år har sett ut i olika delar av landet har SKR:s kommungruppsindelning använts. Sveriges kommuner delas där in i tre huvudgrupper utifrån kriterier som tätortsstorlek, närhet till större tätort och pendlingsmönster. Dessa huvudgrupper är; A) *Storstäder och storstadsnära kommuner*, B) *Större städer och kommuner nära större stad*, C) *Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner*.

De **registerdata från Polismyndigheten** som använts utgörs av samtliga anmälningar om rån mot personer under 18 år, åren 2015–2019 och omfattar uppgifter om var rånerna har skett (inklusive koordinater), datum och tidpunkt för rånerna samt bakgrundsinformation (såsom kön och ålder) om misstänkta och målsägare.

Ungdomsrån definieras här som rån mot personer under 18 år som begåtts av personer under 21 år. Om det är fler målsägare eller misstänkta i ett ärende, måste minst en person vara yngre än 18 respektive 21 år för att ärendet ska ingå i studien. Ärenden som inte uppfyller dessa kriterier har rensats bort ur materialet. Totalt är det 6 520 ärenden som uppfyller dessa kriterier och således utgör underlag för analyserna.

Geografisk information om brottsplats samt målsägare och misstänkta respektive boendeområden har inhämtats från SCB. Uppgifterna är på DeSO-nivå, vilket är SCB:s indelning av demografiska statistikområden. Indelningen tar hänsyn till de geografiska förutsättningarna, så att gränserna, i möjligaste mån, följer exempelvis gator, vattendrag och järnvägar. Denna indelning gör det möjligt att studera områden på en mindre geografisk nivå, än till exempel på kommunnivå som annars är vanligt.

Från SCB har Brå även inhämtat uppgifter om **demografiska och socioekonomiska förhållanden** i samtliga DeSO såsom befolkningsstruktur, upplåtelseform för bostäder, förvärvsdeltagande, utbildningsnivå och ekonomisk standard. Dessa uppgifter har använts i analyser av vad som utmärker områden där det sker många rån eller där många gärningspersoner och målsägare bor.

För att se hur ungdomar själva svarar på frågor kopplade till ungdomsrån har Brå tagit del av svaren i tre enkätundersökningar: **Nationella trygghetsundersökningen (NTU)**, **Skolundersökningen om brott (SUB)** och **Stockholmsenkäten**. NTU genomförs årligen av Brå och syftet är att undersöka människors utsatthet för brott, oro och otrygghet, deras förtroende för rättsväsendet samt brottsutsattas erfarenheter av kontakter med rättsväsendet. I NTU finns frågor om utsatthet för personrån och oro för att utsättas för rån. När det gäller utsatthet för rån finns uppgifter från 2006, och om oro för att utsättas för rån finns uppgifter från 2017. Skolundersökningen om brott (SUB) beskriver utsatthet och delaktighet i brott bland elever i årskurs 9, och genomförs vartannat år i ett urval av skolor i Sverige. Brå har gått igenom svaren från de tre senaste undersökningarna: 2015, 2017 och 2019. Stockholmsenkäten genomförs vartannat år av Stockholms stad och riktar sig till elever i årskurs 9 och i andra året på gymnasiet. Eleverna får svara på frågor om brott och utsatthet för brott, droger och spel, psykisk hälsa och skola, fritid och föräldrar. Brå har gått igenom svaren rörande brott och utsatthet för brott från åren 2006–2020.

Utöver NTU, SUB och Stockholmsenkäten har Brå även tagit del av **andra lokala enkätundersökningar** som genomförts runt om i landet. I kontakt med bland annat kommuner, länsstyrelser, och skolor har Brå fått uppgifter från, Göteborg, Malmö, Umeå och Luleå. Undersökningarna skiljer sig dock åt,

och frågorna i enkäterna är inte jämförbara. Dessa har därför inte inkluderats i rapporten.

Förundersökningar

För att undersöka hur rånen går till har sammanlagt 935 förundersökningar begärts in från Polismyndigheten, från perioden från och med den 1 januari 2015 till och med 31 december 2019, med brottskoderna 9806, 9807, 9808 eller 9809.¹²³ Efter exkludering återstår 715 ärenden som rör rån mot personer under 18 år där minst en misstänkt gärningsperson är under 21 år.

Tabell 11: Antal förundersökningar totalt sett samt efter exkludering, under perioden 2015–2019.

ÅR	TOTALT	EXKLUDERING	INGÅR
2015	361	116	245
2016	13	4	9
2017	43	11	32
2018	57	8	49
2019	461	81	380
TOTALT	935	220	715

Sammanlagt har 220 ärenden exkluderats från analysen, av något av följande skäl: att samtliga gärningspersoner i förundersökningen är 21 år eller äldre, att de brottsutsatta är 18 år eller äldre, att delar/hela förundersökningen saknas, att brottet är påhittat, att brottet har skett utomlands, att det saknas målsägare, att målsägaren tar tillbaka anmälan (exempelvis för att bytet var borttappat och inte stulet) eller att det saknas mycket information om brottet.

Det första urvalet bestod dels av ett slumpmässigt urval av förundersökningar från 2015 och 2019, dels av samtliga förundersökningar där minst en misstänkt var flicka 2015 och 2019. Antalet förundersökningar med misstänkta flickor ökade tydligt under perioden 2015–2019. Under kodningen av förundersökningarna upptäcktes dessutom att rånen där flickor misstänks i vissa avseenden skiljer sig från den stora gruppen förundersökningar där enbart pojkar är misstänkta. För att kunna göra en

¹²³ Dessa brottskoder innefattar rån mot ej äldre/funktionshindrad privatperson under 18 år; utan skjutvapen utomhus (9806), utan skjutvapen inomhus (9807), med skjutvapen utomhus (9808) och med skjutvapen inomhus (9809).

fördjupad analys av rån där flickor är misstänkta gärningspersoner, begärde Brå in samtliga förundersökningar där minst en flicka var misstänkt för 2016–2018. Efter exkludering handlar det totalt om 184 förundersökningar, vilket motsvarar 26 procent av samtliga granskade förundersökningar.¹²⁴ Detta innebär att förundersökningar där minst en flicka finns med som gärningsperson är överrepresenterade i underlaget.

Mot bakgrund av ovanstående har analyserna framför allt genomförts utifrån följande indelning av förundersökningarna: 1) enbart misstänkta pojkar, 2) enbart misstänkta flickor samt 3) både misstänkta flickor och misstänkta pojkar. Fördelningen (efter exkludering) presenteras i tabell 12.

Tabell 12. Antal förundersökningar utifrån de misstänkts kön, respektive år för, perioden 2015–2019.

MISSTÄNKTA	2015	2016	2017	2018	2019	TOTAL T
ENBART POJKAR	232				299	531
ENBART FLICKOR	6	6	11	19	42	83
BÅDE POJKAR OCH FLICKOR	7	3	21	30	39	101
TOTALT	245	9	32	49	380	715

Det finns sju polisregioner i Sverige: Bergslagen, Mitt, Nord, Stockholm, Syd, Väst och Öst. Fördelningen av förundersökningarna i studien framkommer av tabell 13.

Tabell 13. Antal förundersökningar, efter exkludering, per polisregion 2015–2019.

POLISREGION	ANTAL FU ENBART POJKAR MISSTÄNKTA	ANTAL FU MINST EN FLICKA MISSTÄNKT	TOTALT ANTAL FU
BERGSLAGEN	22	7	29
MITT	36	11	47
NORD	9	5	14
STOCKHOLM	219	117	336
SYD	121	18	139
VÄST	94	23	117
ÖST	30	3	33
TOTALT	531	184	715

¹²⁴ Innan exkludering fanns 13 förundersökningar för 2015, 11 för 2016, 36 för 2017, 54 för 2018 och 81 för 2019.

Kodning av förundersökningar

Kodningen av förundersökningarna genomfördes utifrån ett kodschema med fyra huvudsakliga områden: 1) information om anmälan, 2) personer i ärendet (gärningsperson, målsägare, vittnen och publikt), 3) om brottet samt 4) genomförandet av brottet.

1. Information om anmälan

Detta omfattar datum för anmälan, på vilket sätt anmälan tagits upp, vem som anmält brottet och brottskoder i anmälan.

2. Personer i ärendet

När det gäller *gärningspersoner* omfattar detta följande:

- Antal gärningspersoner
- Ålder: 1) >15 år, 2) 15–17 år och 3) 18–21 år, samt om åldern är fastställd eller endast bedömd.
- Kön: pojke eller flicka
- Alkohol/narkotika: Om gärningspersonen varit påverkad av alkohol eller narkotika vid brottstillfället (ja/nej) samt fritext för typ av narkotika.
- Signalement: Hur polisen i förundersökningarna registrerar gärningspersonernas härkomst utifrån uppgifter från målsägare och eventuella vittnen. Denna del har kodats i fyra kategorier: framgår ej, svensk/nordisk, utomnordisk, både svensk/nordisk och utomnordisk.
- Maskering: Om *minst* en gärningsperson varit maskerad eller inte vid brottstillfället (ja/nej).

När det gäller *målsägare* omfattar detta följande:

- Antal målsägare
- Kön: pojke eller flicka
- Alkohol/droger: Om gärningspersonen varit påverkad av alkohol eller droger vid brottstillfället (ja/nej).
- Rädsla: Om den brottsutsatta har upplevt rädsla efter brottet (ja/nej).
- Deltagande: Om målsägaren deltagit i utredningen eller inte (ja/nej).
- Relation: Vilken relation som målsägaren har till gärningspersonerna: känner väl, bekant eller okänd. Kategorin ”känner väl” innefattar personer som målsägaren kan namnge och känner relativt bra. Kategorin ”bekant” innefattar någon som målsägaren känner igen men inte umgås med eller inte kan namnge med säkerhet.

När det gäller *vittnen och publikt* omfattar detta följande:

- Vittnen: Om det finns vittnen i ärendet (ja/nej) samt fritext.
- Publikt: Om det funnits andra människor i närheten där rånet skedde (ja/nej).

3. Om brottet

- Tidpunkt för brottet.
- Plats för brottet: I skolan/på skolgården, på väg till/från skolan, i kollektivtrafiken och dess hållplatser, i centrum/offentlig miljö ute (till exempel park, utanför butik), i centrum/offentlig miljö inne (till exempel galleria, bibliotek, restaurang), internet/sociala medier och annan plats (till exempel bostadsområde, hemma hos någon m.m.).
- Fullbordat rån: (ja/nej)
- Byte: Mobiltelefon, hörlurar, dator/surfplatta, plånbok, kontanter, bankkort, smycken/klocka, kläder, väska, åk-kort samt annat.

4. Genomförande av brottet

- Inledning: Blixtattack, direkt konfrontation samt förledande strategier. En *blixtattack* är ett överraskningsmoment med våldsinslag. Vid *direkt konfrontation* inleds rånet med att gärningspersonen omedelbart och som första åtgärd konfronterar brottsoffret med en direkt begäran om att överlämna bytet. Begäran kan följas upp med hot eller våld. *Förledande strategier* handlar om att snacka/pejla/lura. Gärningspersonen startar exempelvis en till synes neutral konversation med det tilltänkta offret, ber om att få en cigarett eller vill låna något (till exempel en mobiltelefon) eller lurar personen till en plats där rånet sker.
- Vapen: Förekomsten av vapen i samband med brottet och i så fall vilken typ av vapen: kniv, pistol eller annat vapen. Om flera vapen förekommer, har det allvarligaste vapnet kodats. Om det till exempel förekommer både kniv och pistol vid rånet har pistol kodats.
- Uttalade hot: Hot har kodats utifrån om det handlar om dödshot, våldshot eller annat hot. Även när i tid som hotet framfördes har kodats (före, under eller efter rånet) samt om hotet framfördes muntligt, digitalt eller både och.
- Våld: Om det har skett våld och i så fall vilken typ av våld. Våld har delats in i tre kategorier: knuffar och mildt våld, sparkar och slag samt grov misshandel. Knuffar och mildt våld handlar om att

gärningspersoner exempelvis puttar, drar ner eller knuffar till en brottsutsatt. Slag och sparkar handlar om slag med knuten näve och enstaka sparkar mot kroppen. Grov misshandel handlar om det grövsta våldet, till exempel användning av kniv, upprepade slag och sparkar mot huvudet och att risk för bestående men föreligger.

- Skada: Om en brottsutsatt blivit skadad eller inte samt om en brottsutsatt uppsökt vård eller inte för sina skador.
- Maktutövning och förnedringsinslag: (ja/nej + fritext) Ursprungligen innebar kodningen att dessa två begrepp var uppdelade. Det var dock svårt att avgöra vad som kan betraktas som maktutövning och vad som kan betraktas som förnedringsinslag – de handlar många gånger om samma sak. I analysen slogs därför begreppen ihop och delades in i sex olika kategorier av maktutövning och förnedringsinslag: Övergrepp i rättssak, överdrivet våld, kontroll av brottsutsatta, makt demonstration med förnedringsinslag, fotografier och film samt verbala kränkningar. Det gemensamma för alla dessa kategorier är att utöva makt och förminska de brottsutsatta.
- Foto eller film: (ja/nej)
- Värdeöverföring: Hur gärningspersonerna kommer över bytet: uppmaning, tar, visiterar, lånar eller angrepp bakifrån.
- Övergrepp i rättssak: (ja/nej).

Intervjuer

De citat och berättelser om ungdomsrån som förekommer i denna rapport är hämtade från både förundersökningar och intervjuer, och speglar personernas subjektiva upplevelser.

Redan i projektets initiala skede bedömdes det som särskilt viktigt att lyssna till unga brottsoffer och unga gärningspersoner och inkludera deras historier och perspektiv i studien. Barnkonventionen är sedan 1 januari 2020 lag i Sverige och det finns ett särskilt värde i att lyfta barn och ungas egna berättelser och livserfarenheter. I studien om ungdomsrån har intervjuer därför genomförts med såväl gärningspersoner som brottsutsatta och brottsutsattas föräldrar. Sammanlagt handlar det om 20 intervjuer, varav 8 med brottsutsatta ungdomar, 7 med deras föräldrar samt 5 med gärningspersoner.

Det har varit relativt tidskrävande att hitta intervjupersoner som slutligen tackat ja till att vara med som intervjupersoner. De som har tackat ja har dels varit unga gärningspersoner som dömts för rån (varav fyra av fem har avtjänat sin påföljd), dels unga brottsutsatta som anmält det brott de utsatts för. Det hade givetvis varit intressant att fånga in även de barn och unga som inte berättat för sina föräldrar om rånet, eller de vars föräldrar av olika anledningar valt att inte anmäla det brott som deras barn utsatts för. Detta hade dock krävt en annan typ av ansats och resurser än vad som var möjligt i denna studie, och återstår för framtida studier att undersöka närmare.

Intervjupersonerna har sökts via kommuner (främst via stödcentrum för unga brottsutsatta, ungdomstjänst, medlingsverksamheten), relevanta kontakter vid Polismyndigheten, Statens Institutionsstyrelse, Brottsofferjouren lokalt, samt via öppen publicering i Brås sociala medier. Intervjuerna hatt gått till på lite olika sätt. Det har rört sig om både telefonintervjuer (med tio ungdomar och sex föräldrar till unga brottsutsatta) och en videointervju (med en ungdom). Dessutom har två skriftliga svar inkommit (från en ungdom och en förälder). Sedan har även fyra uppföljande intervjuer gjorts med ungdomar, varav två fysiskt och två via telefon. Samtliga intervjuer har pågått mellan 45 minuter och 1,5 timme. Intervjuerna följde en semi-strukturerad intervjuguide (olika för de tre intervjugrupperna) med frågor om exempelvis intervjupersonernas bakgrund, vad som hände före brottet, tid, plats och händelseförlopp för själva rånet, vad som hände efter brottet, hur intervjupersonen känt sig efter brottet, motivbilden och eventuella erfarenheter av rättsprocessen. Att föräldrar till unga brottsutsatta har intervjuats var initialt inte planerat i studien, men i och med att de flesta intervjuerna med brottsutsatta föregicks av ett samtal med en förälder blev det uppenbart att även de samtalen borde systematiseras. En kortare intervju hölls med fokus på polisanmälan, hur ungdomen reagerat och vilket stöd hen fått samt vilket stöd de som föräldrar fått, eller hade behövt.

Samtycken från de unga intervjupersonerna har inhämtats, vissa skriftligt, direkt av intervjupersonerna eller deras föräldrar, och vissa muntligt, via myndighetspersoner som haft en relation till dem dvs. en kontaktperson, en socialsekreterare vid stödcentrum för unga brottsutsatta eller ungdomstjänst. I början av intervjun har den som intervjuat återigen gått igenom samtycket och forskningssekretessen.

Bilaga 2 Brottsplatser

Under perioden 2015–2019 anmäldes 6 520 ungdomsrån i Sverige.¹²⁵

Följande tabeller visar de kommuner respektive DeSO där flest ungdomsrån har skett under perioden. I tabell 14 redovisas de kommuner med flest anmälda ungdomsrån i förhållande till befolkningen under 18 år och antal ungdomsrån i kommunen. I tabell 15 redovisas de DeSO med minst 15 ungdomsrån under den angivna perioden.

Tabell 14. De 50 kommuner i Sverige som haft flest anmälda ungdomsrån under perioden 2015–2019, i förhållande till befolkningmängden under 18 år (antal per 100 000 invånare 0–17 år) samt antal ungdomsrån i dessa kommuner. Kommunerna är listade i fallande ordning utifrån antal ungdomsrån per 100 000 invånare.

Kommun	Antal ungdomsrån per 100 000 invånare 0–17 år	Antal ungdomsrån
1. Solna	745	102
2. Haninge	745	153
3. Malmö	729	511
4. Stockholm	679	1279
5. Sundbyberg	662	65
6. Göteborg	608	675
7. Helsingborg	604	181
8. Västerås	515	162
9. Nacka	501	128
10. Huddinge	481	131
11. Salem	457	20
12. Upplands-Bro	443	30
13. Eskilstuna	443	102
14. Landskrona	438	43
15. Järfälla	424	75
16. Örebro	407	130
17. Partille	393	36

¹²⁵ Uppgifterna bygger på registeruttag från Polismyndigheten och innefattar samtliga anmälda rån mot person under 18 år under perioden 2015–2019. Om det finns misstänkta registrerade i ärendet ska minst en av dem vara under 21 år.

Kommun	Antal ungdomsrån per 100 000 invånare 0–17 år	Antal ungdomsrån
18. Botkyrka	379	84
19. Perstorp	373	6
20. Åstorp	367	14
21. Lomma	359	23
22. Sollentuna	358	64
23. Skurup	354	12
24. Sigtuna	347	39
25. Upplands Väsby	338	34
26. Surahammar	338	7
27. Nyköping	337	39
28. Tomelilla	334	9
29. Lund	334	80
30. Täby	333	57
31. Kristianstad	330	58
32. Höör	330	12
33. Danderyd	325	27
34. Burlöv	324	14
35. Uppsala	316	141
36. Trelleborg	313	29
37. Tyresö	311	36
38. Hallstahammar	302	10
39. Eslöv	293	22
40. Karlskoga	287	17
41. Bjuv	283	10
42. Uddevalla	280	33
43. Håbo	272	14
44. Flen	264	9
45. Gävle	261	54
46. Nynäshamn	260	15

Kommun	Antal ungdomsrån per 100 000 invånare 0–17 år	Antal ungdomsrån
47. Bromölla	260	7
48. Växjö	259	51
49. Södertälje	259	55
50. Klippan	257	9

Tabell 15: Områden (DeSO) där det skett minst 15 ungdomsrån under perioden 2015–2019. För varje DeSO redovisas antalet ungdomsrån samt en kort beskrivning av var området ligger.

DeSO	Antal ungdomsrån	Områdesbeskrivning
0180C6330	46	Stockholm – Kista
0180C4040	44	Stockholm – Centrala delarna
0184C1310	33	Solna – Arenastaden
0160C1150	29	Täby – Centrum
0180C3060	26	Stockholm – Liljeholmen
1480C2260	26	Göteborg – Gårda/Heden
1480C3220	25	Göteborg – Kviberg
1283C1330	23	Helsingborg – Centrala delarna
1980C1220	22	Västerås – Centrala delarna
1480C2460	20	Göteborg – Nordstaden
0484C1270	19	Eskilstuna – Centrala delarna
0180C3230	18	Stockholm – Liljeholmen
1980C1430	18	Västerås – Skiljebo
1290C1120	17	Kristianstad – Centrala delarna
0180C1870	17	Stockholm – Älvsjö
0180C4900	16	Stockholm – Odenplan
1480C3840	16	Göteborg – Hissings Kärra
0180C6130	16	Stockholm – Lunda/Spånga
0182C1300	16	Nacka – Nacka forum/Skvaltån
1480C2370	16	Göteborg – Centrala delarna
1283C1200	16	Helsingborg – Söder
1280C1270	16	Malmö – Hyllie
1283C1290	15	Helsingborg – Centrala delarna
0182C1110	15	Nacka – Saltsjöbaden
0182C1230	15	Nacka – Järla
0180C2390	15	Stockholm - Johanneshov

Bilaga 3 Bostadsområden

Nedan listas de områden som har en särskilt hög koncentration av misstänkta sett i förhållande till antalet unga (0–20 år) i området. I dessa områden ligger koncentrationen av misstänkta på mellan 2,6 och 5,9 per 1 000 unga under perioden 2015–2019. Dessa områden omfattar cirka 10 procent av samtliga misstänkta.

Tabell 16: Områden (DeSO) där det bor många misstänkta personer i förhållande till antalet unga (0–20 år). I tabellen redovisas antalet misstänkta och var området ligger i respektive DeSO.

DeSO	Antal misstänkta per 1 000 unga i området	Områdesbeskrivning
1480C3700	5,9	Göteborg – Eriksbo
1280C2310	5,7	Malmö – Sorgenfri
0181C1210	4,7	Södertälje – Fornhöjden
0114C1090	4,6	Upplands Väsby – Vilunda
0136C1120	4,6	Haninge – Jordbro
0163C1120	4,5	Sollentuna – Tureberg
0180C5470	4,4	Stockholm – Hässelby strand
0480C1170	4,3	Nyköping – Oppeby gård
1280C2390	4,3	Malmö – Möllevången
0180C1120	4,0	Stockholm – Fagersjö
1485C1090	4,0	Uddevalla – Centrala delarna
1480C3750	3,9	Göteborg – Hammarkullen
0180C5590	3,7	Stockholm – Vällingby
1287C1120	3,7	Trelleborg – Centrala delarna
0180C2910	3,6	Stockholm – Södermalm/Skanstull
2480C1290	3,6	Umeå – Väst på stan
0180C6230	3,5	Stockholm – Tensta
1880C1600	3,5	Örebro – Vivalla
0180C1340	3,5	Stockholm – Hagsätra
1480C3910	3,4	Göteborg – Rannebergen
0163C1260	3,3	Stockholm – Edsberg
0180C6330	3,3	Stockholm – Kista

DeSO	Antal misstänkta per 1 000 unga i området	Områdesbeskrivning
1280C1480	3,3	Malmö – Kroksbäck
1463C1090	3,2	Mark – Kinna
1485C1240	3,2	Uddevalla – Hovhult
0180C2200	3,1	Stockholm - Enskededalen
0180C1660	3,1	Stockholm – Skärholmen
0180C1720	3,0	Stockholm – Vårberg
1285C1050	3,0	Eslöv – Östra delarna
0180C2150	3,0	Stockholm – Bredäng
0480A0020	2,9	Nyköping – Väster om staden/Jönåker
0180C1460	2,9	Stockholm – Högdalen
0126C1550	2,9	Huddinge – Vårby gård
0581C1390	2,8	Norrköping – Nordantill
1280C1520	2,8	Malmö – Holma
0182C1140	2,8	Nacka – Fisksätra
0126C1520	2,8	Huddinge – Vårby
0139B2020	2,8	Upplands-Bro – Finnsta
0180C3630	2,8	Stockholm – Södermalm/Högalid
0180C6120	2,8	Stockholm – Rinkeby
1480C1270	2,8	Göteborg – Tofta
0186C1030	2,8	Lidingö – Larsberg
0580C1040	2,7	Linköping - Vidingsjö
1480C3550	2,7	Göteborg – Kortedala
0136C1130	2,7	Haninge – Jordbro
0180C1580	2,7	Stockholm – Svedmyra
1490C1210	2,7	Borås – Hulta
1480C2730	2,7	Göteborg – Björkekärr/Robertshöjd
0126C1300	2,6	Huddinge – Centrala delarna
0136C1280	2,6	Haninge – Brandbergen
0180C1230	2,6	Stockholm - Rågsved

Bilaga 4 Tillgängligt stöd och riktade åtgärder

En del kommuner har egna stödcentrum för unga brottsutsatta dit man som ung mellan 10 och 21 kan vända sig för att få individuella samtal, råd och stöd i kontakt med andra myndigheter samt stöd i själva rättsprocessen.

Brottsofferjouren är en politiskt och religiöst obunden ideell organisation som ger stöd till brottsoffer, vittnen och anhöriga. Organisationen driver den nationella telefonen för brottsofferstöd 116 006. Det finns även cirka 70 lokala jourer. <https://www.brottsofferjouren.se/>

Brottsoffermyndigheten har en särskild webbplats för barn och unga som varit utsatta för brott, Jag vill veta. <https://www.jagvillveta.se/>

Medling är frivilligt och ska ses som ett komplement till rättsprocessen. Medlingsverksamheten vänder sig till unga under 21 som begått brott eller blivit utsatta för brott och ska ge möjlighet för båda parter att ställa frågor och ge svar kring händelsen, för att minska de negativa konsekvenserna. Sedan 2008 är alla svenska kommuner skyldiga att erbjuda medling till lagöverträdare under 21 år.

Riktade åtgärder mot gärningspersoner

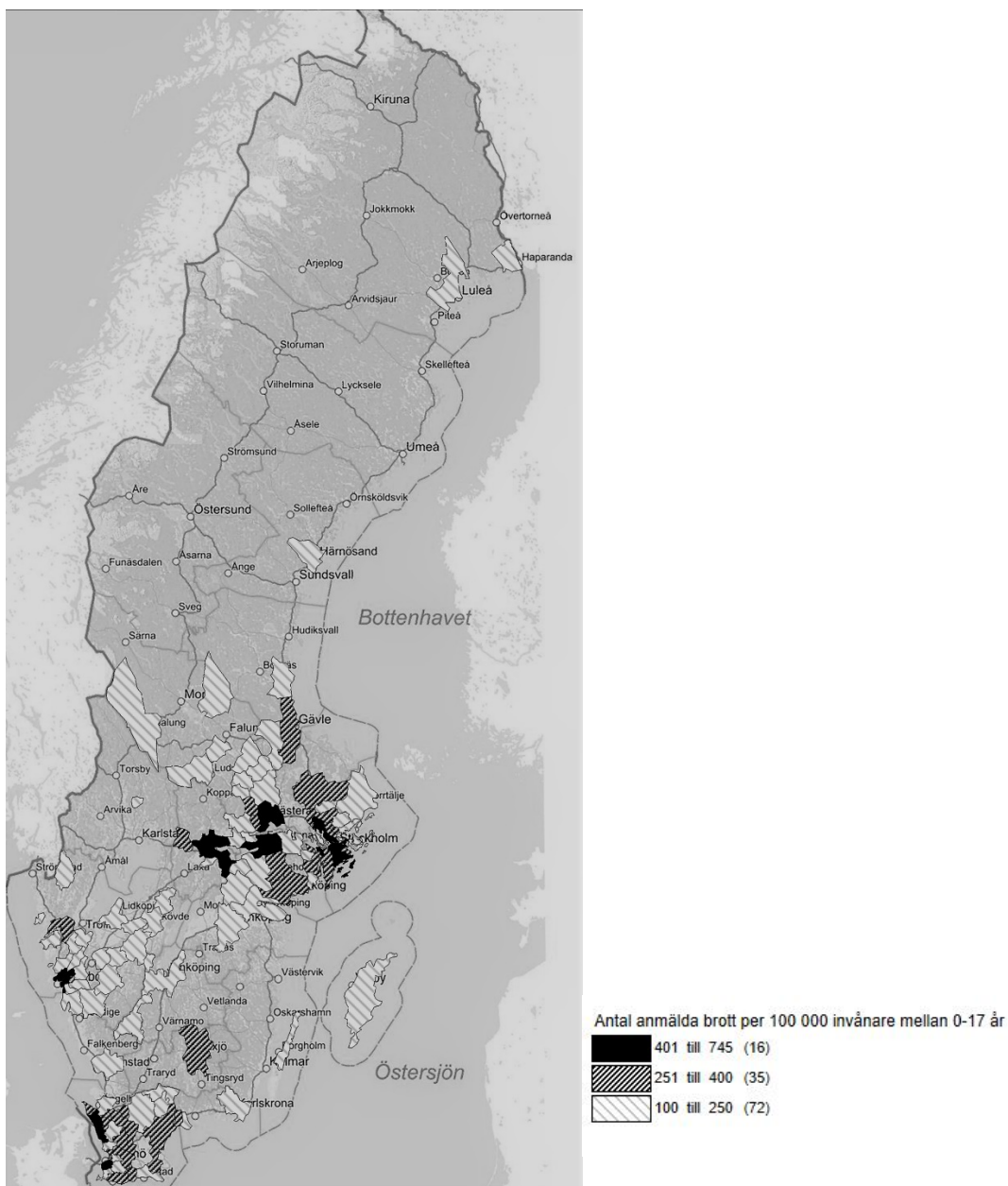
Tingsrätten kan döma en person mellan 15 och 21 till *ungdomstjänst* som påföljd. Kommunens socialtjänst har ansvar för påföljden som oftast innefattar oavlönat arbete samt individuella samtal.

Sedan januari 2021 finns påföljden *ungdomsovervakning* för unga gärningspersoner. Se <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/frivard/ungdomsovervakning/>

Unga som dömts för brott och har särskilda vårdbehov eller behöver extra stöd kan i vissa kommuner få beslut om insatsen *Särskilt kvalificerad kontaktperson (SKKP)* av socialtjänsten. Socialtjänsten har även ytterligare insatser för barn och unga som begår brott.

Bilaga 5 Tillgänglighetsanpassade kartor

Bild 1. Karta över Sverige. Kommuner med minst 100 ungdomsrån per 100 000 invånare mellan 0–17 år, under perioden 2015–2019 har markerats. Grå/vit randigt markerar kommuner med 100–250 rån, svart/vit randigt markerar kommuner med 251–400 rån och svart markerar kommuner med fler än 400 ungdomsrån.

Bild 2. Ungdomsrån 2015 i Stockholm utifrån antal ungdomsrån. I grå/vit randiga områden har det skett 1–2 rån, i svart/vit randiga 3–4 rån och i svarta minst 5 rån.

Bild 3. Ungdomsrån 2019 i Stockholm utifrån antal ungdomsrån. I grå/vit randiga områden har det skett 1–2 rån, i svart/vit randiga 3–4 rån och i svarta minst 5 rån.

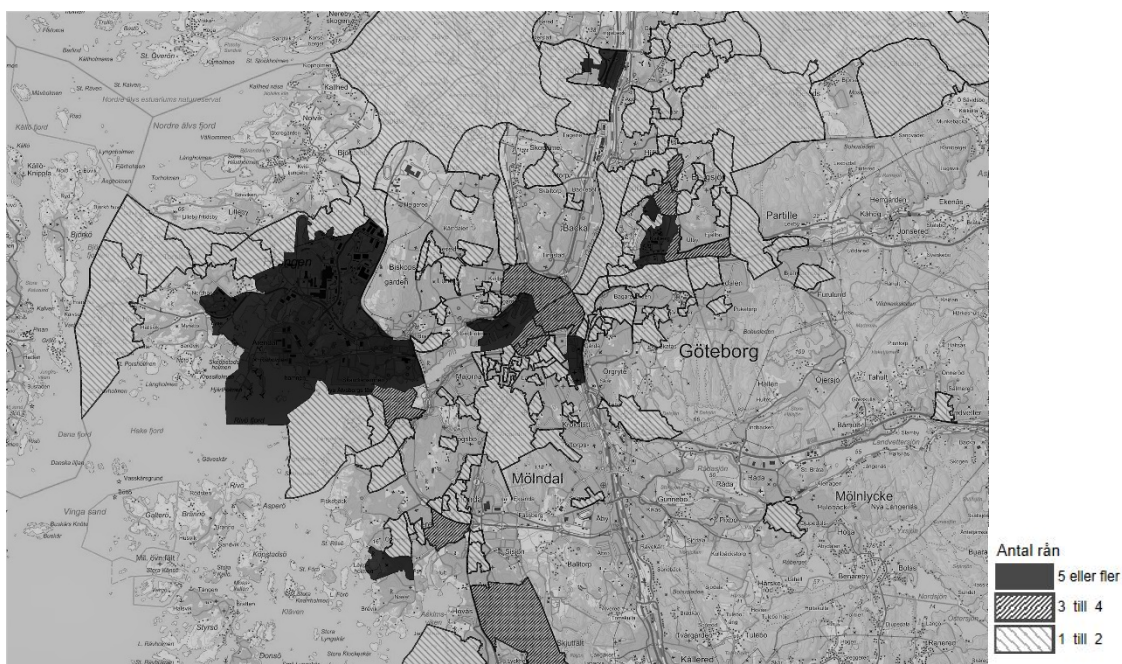

Bild 4. Ungdomsrån 2015 i Göteborg utifrån antal ungdomsrån. I grå/vit randiga områden har det skett 1–2 rån, i svart/vit randiga 3–4 rån och i svarta minst 5 rån.

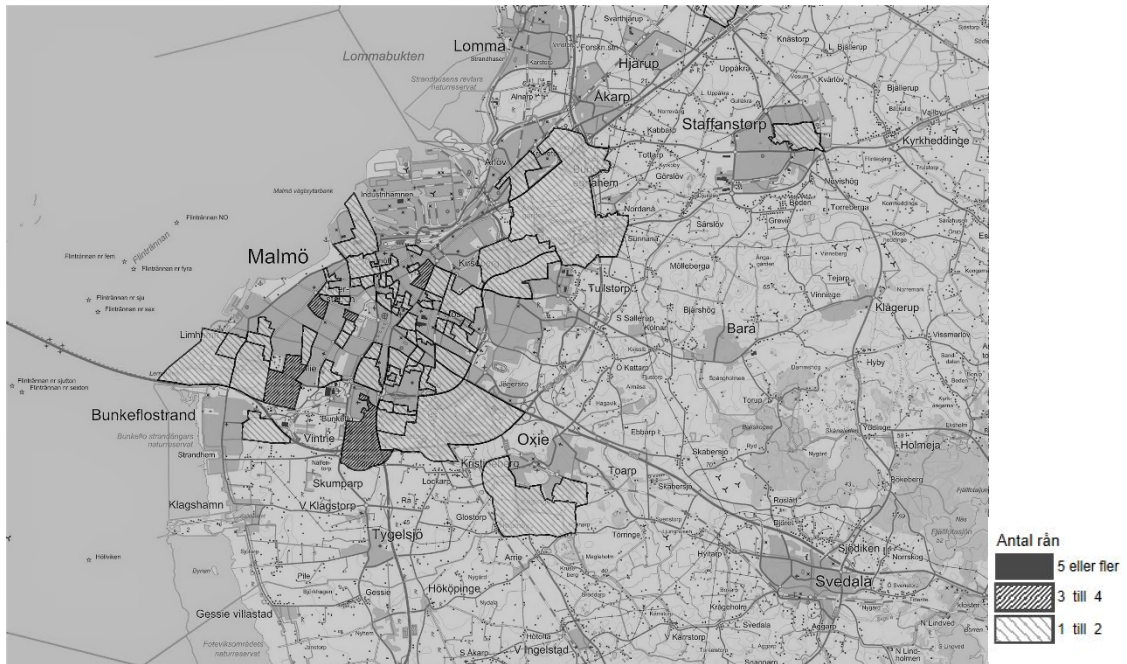

Bild 5. Ungdomsrån 2019 i Göteborg utifrån antal ungdomsrån. I grå/vit randiga områden har det skett 1–2 rån, i svart/vit randiga 3–4 rån och i svarta minst 5 rån.

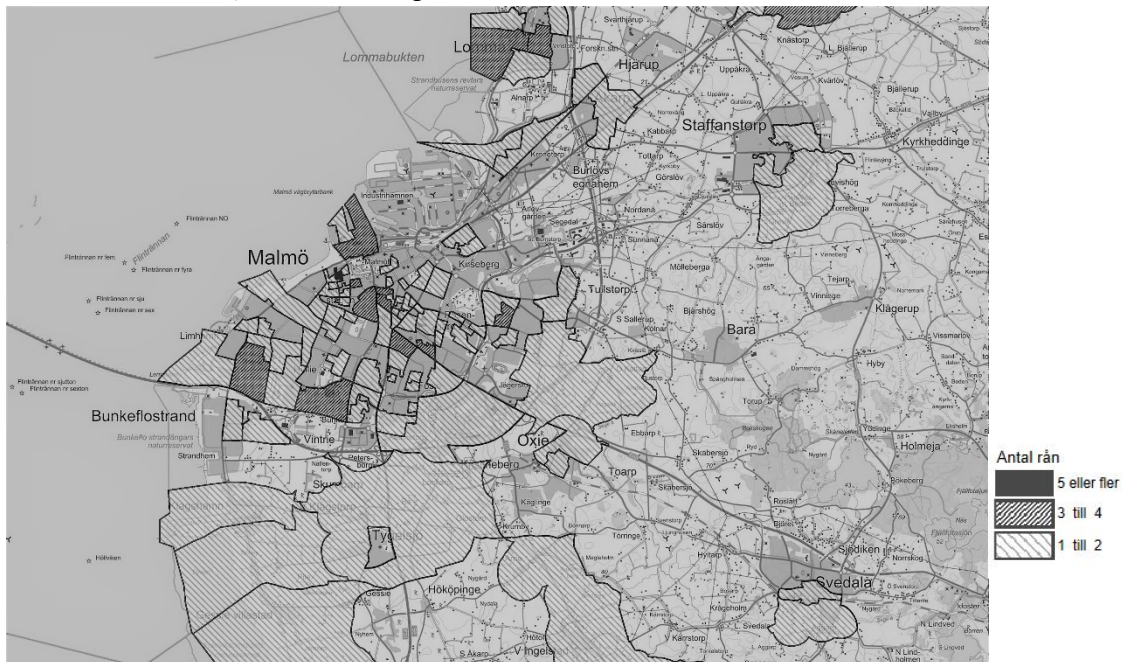

Bild 6. Ungdomsrån 2015 i Malmö utifrån antal ungdomsrån. I grå/vit randiga områden har det skett 1–2 rån, i svart/vit randigt 3–4 rån och i svarta minst 5 rån.

Bild 7. Ungdomsrån 2019 i Malmö utifrån antal ungdomsrån. I grå/vit randiga områden har det skett 1–2 rån, i svart/vit randiga 3–4 rån och i svarta minst 5 rån.

Nu tittar jag mig alltid över axeln, sa en av de ungdomar som intervjuats med anledning av denna kartläggning av ungdomsrånen i Sverige. Han blev rånad en kväll av två maskerade ungdomar i närheten av skolan, och i rapporten delar han och andra ungdomar med sig av sina erfarenheter - både de som dömts för rån och de som blivit utsatta för rån. Även föräldrar till brottsutsatta har intervjuats.

I rapporten redovisas också ungdomsrånens karaktär utifrån en genomgång av drygt 900 förundersökningar för perioden 2015–2019. Områden som beskrivs är exempelvis vanliga rånbyten, tillvägagångssätt, relationen mellan misstänkta gärningspersoner och de brottsutsatta samt förekomsten av vapen, uttalade hot och våld. För första gången har Brå även tittat på förekomsten av maktutövning och förnedringsinslag i samband med rån. Brå har också särskilt studerat rånerna bland misstänkta flickor, vilka delvis skiljer sig från rån där enbart pojkar är misstänkta.

Enligt både statistiken över anmälda rån och ungdomars självrapporterade utsatthet för rån, har ungdomsrånerna ökat i Sverige under senare år. För att brottsförebyggande aktörer ska kunna sätta in rätt åtgärder mot den här typen av kriminalitet behövs kunskap. I rapporten redovisas även utvecklingen av rån mot unga personer under 18 år över tid, geografisk fördelning avseende brottsplatser samt de misstänkta och brottsutsattas boende. Den beskriver också vilka som misstänks och vilka som utsätts för ungdomsrån.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

Box 1386/Tegnérsgatan 23, SE-111 93 STOCKHOLM

Tel +46 (0) 8 527 58 400, info@bra.se, www.bra.se

ISSN 1100-6676, urn:nbn:se:bra-1020